MYKOLO ROMERIO UNIVERSITETO
TEISĖS FAKULTETO
TARPTAUTINĖS IR EUROPOS SĄJUNGOS TEISĖS INSTITUTAS

RASA SLUNKSNYTĖ
(TARPTAUTINĖ TEISĖ)

EUROPOS SĄJUNGOS KOMPETENCIJA TARPTAUTINĖS PRIVATINĖS TEISĖS SRITYJE

Magistro baigiamasis darbas

Darbo vadovė
Lekt. Dr. Katažyna Mikša

Vilnius, 2014

TURINYS

ĮVADAS 4
1. EUROPOS SĄJUNGOS KOMPETENCIJOS RIBOS IR TARPTAUTINĖS PRIVATINĖS TEISĖS EUROPEIZACIJA 9
1.1. Kompetencijos ribų tarptautinėje privatinėje teisėje nustatymo link 11
1.2. Trys kompetencijų kategorijos 13
1.3. Tarptautinės privatinės teisės dualistinis pobūdis 17
1.4. Europos Sąjungos tarptautinė privatinė teisė 20
1.4.1. Koordinacinis periodas 21
1.4.2. Kooperacinis periodas 24
1.4.3. Kompetencijos dalijimasis 25
1.4.4. Po Lisabonos sutarties 27
1.5. Skyriaus apibendrinimas 29
2. EUROPOS SĄJUNGOS VIDAUS KOMPETENCIJA TARPTAUTINĖS PRIVATINĖS TEISĖS SRITYJE 31
2.1. Europos Sąjungos vidaus kompetencija Amsterdamo sutarties plotmėje 31
2.2. Europos Sąjungos vidaus kompetencija Lisabonos sutarties plotmėje 35
2.3. Europos Sąjungos Teisingumo Teismo kompetencija tarptautinės privatinės teisės srityje 38
2.4. Ypatinga procedūra 40
2.4.1. „Dviejų greičių Europa“ 42
2.4.2. Šeimos teisės kolizinių taisyklių vienodinimo planai 45
2.4.3. *Ordre public* 47
2.5. Europos Sąjungos reguliavimo perspektyvos tarptautinės privatinės teisės srityje 49
2.6. Skyriaus apibendrinimas 50
3. EUROPOS SĄJUNGOS IŠORĖS KOMPETENCIJA TARPTAUTINĖS PRIVATINĖS TEISĖS SRITYJE 52
3.1. Europos Sąjungos išorės kompetencijos pagrindas ir pobūdis 53
3.2. Europos Sąjungos išorės kompetencijos įgyvendinimas 55
3.3. ES išorės kompetencijos įtaka valstybių narių teisei 59
3.3.1. Kompetencijos atskyrimas tarp Europos Sąjungos ir valstybių narių: narystė HTPTK 60
3.3.2. Kompetencijos atskyrimas tarp ES ir valstybių narių: dalyvavimas konvencijose 62
3.4. Skyriaus apibendrinimas 65

IŠVADOS 66
LITERATŪROS SĄRAŠAS 68
ANOTACIJA 77
ANNOTATION 78
SANTRAUKA 79
SUMMARY 80
PATVIRTINIMAS APIE ATLIKTO DARBO SAVARANKIŠKUMĄ 81

ĮVADAS

XX amžiaus šeštajame dešimtmetyje įkurtos Europos Bendrijos[1], jų valstybių – kūrėjų siekiu turėjo vienyti ekonomine bei politine prasmėmis. Valstybės narės, reformuojant steigimo sutartis, atidavė vis daugiau savo suverenių galių, taip suteikdamos galimybę veikti savarankiškai[2]. Naudodamosi valstybių narių perduota kompetencija, Bendrijos, o vėliau – Europos Sąjunga (toliau – ES, Sąjunga) siekė stiprinti narių integraciją. Dabar Sąjunga užtikrina ne vien laisvą prekių, asmenų, kapitalo bei paslaugų judėjimą, bet ir remiantis Europos Sąjungos Sutarties[3] (toliau – ES Sutartis, ESS) 3 str. 2 dalimi, siūlo vidaus sienų neturinčią laisvės, saugumo ir teisingumo erdvę, kurioje visi ES piliečiai gali naudotis suteikiamomis teisėmis bei yra užtikrinti jų apsauga.

Integruotoje Europos Sąjungos erdvėje skirtingų valstybių fizinių ir juridinių asmenų bendravimas bei galimybė kilnotis yra kasdieniai reiškiniai, kurie skatina ekonominius, socialinius ryšius. Remiantis statistikos duomenimis, kuriuos pateikia Europos migracijos tinklas, pavyzdžiui, per Lietuvos Respublikos nepriklausomybės metus iš šalies išvyko apie 788 tūkstančiai asmenų[4]. Dėl išaugusio emigrantų skaičiaus, gana dažnas reiškinys - santuokos tarp skirtingas pilietybes turinčių asmenų, situacijos, kai vaiko globėjais tampa kitos valstybės gyventojai. O kur dar jau minėtas laisvas kapitalo, asmenų judėjimas, sudarantis pagrindą įsikurti ne tik savo, bet ir kitoje valstybėje ir t.t. Žinoma, naudojantis kilnojimosi teise, daugėja teisinių santykių, kurie ne tik gali, bet ir išauga į teisinius ginčus. Ir ne visuomet yra aišku, kokia teisė turi būti taikoma konkrečiam ginčui: ar teismas turi taikyti savo (*lex fori*) teisę, ar užsienio?[5] Visos aukščiau minėtos situacijos turi vieną bendrą bruožą – vadinamąjį *užsienio elementą*. Kaip rašo Valentinas Mikelėnas savo „Tarptautinės privatinės teisės įvade“, teisinis santykis su užsienio elementu – tai „toks atvejis, kai teisinis santykis ar teisinis ginčas įgyja vienokių ar kitokių sąsajų ne su vienos, o su dviejų ar daugiau valstybių teisės sistemomis“[6].

Būtinybė reguliuoti tarptautinius privatinius santykius kyla todėl, kad tą patį santykį valstybės savo nacionaliniais teisės aktais gali reguliuoti skirtingai. Turima omenyje vadinamieji „šlubuojantys santykiai“ – tai tokie faktiniai santykiai, kurių egzistavimas gali būti skirtingai vertinamas skirtingose valstybėse. Pavyzdžiui, vienoje valstybėje sutartis bus galiojanti, kitoje – ne,

[1] Šiame darbe sąvokos Europos Bendrija (EB) ir Europos Sąjunga (ES) bus vartojamos kaip sinonimai.
[2] Borchardt, K. D. *The ABC of European Union Law*. Brussels, 2010, p. 11.
[3] Europos Sąjungos sutarties ir Sutarties dėl Europos Sąjungos veikimo suvestinės redakcijos. OL 2008 C 115.
[4] Migracija: 10 metų apžvalga. [interaktyvus] [žiūrėta 2014-09-17] <http://123.emn.lt/lt/bendros-tendencijos/migracija-10-metu-apzvalga>.
[5] Bogdan, M. *Consice Introduction to EU Private International Law.* Europa Law Publishing, 2006, p. 3.
[6] Mikelėnas, V. *Tarptautinės privatinės teisės įvadas*. Vilnius: Justitia, 2001, p. 9.

vienoje valstybėje vyras ir moteris bus sutuoktiniais, o kitoje - tik sugyventiniais; vienoje valstybėje paveldėjimas pereis vienam asmeniui, o kitoje – kitam ir t.t. Be to, net ir atsižvelgiant į tai, kad valstybės kai kuriais atvejais remiamasi nusistovėjusiais vienai ar kitai teisės tradicijai būdingais principais, visada yra galimybė, jog svečioje šalyje bus kitokie žalos atlyginimo principai, skirtingi įsisteigimo ar sutarčių formos reikalavimai, įvaikinimo procedūros ir pan. Tarptautinė privatinė teisė nustato ne tik kurios valstybės teisė bus taikoma, bet taip pat ir atsako į klausimą, kurios valstybės teismas yra įpareigotas spręsti ginčą su tarptautiniu elementu. Pažymėtina, kad kolizijų taisyklės daugiausia yra techninio pobūdžio, kadangi nenagrinėja ginčo esmės, o atsako į klausimą, kuri nacionalinė teisinė sistema bus taikoma[7].

Siekiant tinkamai suvokti, dėl kokios priežasties Europos Sąjungoje tarptautinei privatinei teisei dėmesys iki Amsterdamo sutarties[8] bemaž nebuvo skiriamas, reikalinga atsižvelgti į Europos Ekonominės Bendrijos (toliau – EEB) pagrindinį tikslą – *vieningos rinkos sukūrimą*[9]. Dėl tos priežasties EEB „net potencialiai nebuvo suteikta kompetencija derinti [...] kolizines taisykles, kurios tiesiogiai nereguliuoja teisinių santykių“[10]. Dėmesys tarptautinei privatinei teisei, turima omenyje jos reguliavimas, o vėliau – ir derinimas, pagreitį įgavo po Amsterdamo sutarties įsigaliojimo, kuomet ES, siekdama tinkamo poveikio vidaus rinkos veikimui, bendradarbiavimo civilinėse bylose sritį perkėlė iš tuomet egzistavusio trečiojo ramsčio į pirmąjį, taip institucijoms suteikdama kompetenciją priimti reikalingus sprendimus. Sąjunga įgijo taip vadinamą vidaus kompetenciją, kuri vėliau sudarė prielaidas išorės kompetencijos atsiradimui.

Kaip žinia, Amsterdamo sutarties naujovės ne iki galo išpildė lūkesčius, ir todėl bendradarbiavimo civilinėse bylose sritis buvo darsyk pakeista Lisabonos sutartimi[11]. Pastaroji dar labiau išplėtė ES kompetenciją tarptautinės privatinės teisės srityje.

Tyrimo problema. Atsižvelgiant į tai, kad ES priklauso 28 valstybės narės (2014 m. gruodžio mėn. duomenys), kai kuriais atvejais sudėtinga suderinti tam tikras taisykles. Štai kodėl valstybės narės perdavė įvairių sričių reguliavimo teisę Europos Sąjungai, tame tarpe ir kompetenciją derinti tarptautinės privatinės teisės normas. Šioje vietoje reikšminga atskirti derinimo ir vienodinimo sąvokas, nes jos lydės visame darbe. Dabartinės lietuvių kalbos žodynas sąvoką „suderinti“ apibūdina kaip „padaryti darnų, sutaikyti“[12]. Sąjunga, savo ruožtu, priima privalomo

[7] Bogdan, M, *supra* note 5, p. 3.
[8] Amsterdamo sutartis, iš dalies pakeičianti Europos Sąjungos sutartį, Europos bendrijų steigimo sutartis ir tam tikrus su jomis susijusius aktus. [1997] OL C 340.
[9] Europos Sąjungos (Mastrichto) sutartis. [1992] OL C 224.
[10] Liubertaitė, L. Europos Sąjungos kompetencija privatinės teisės srityje: ribų beieškant. *Teisė*. 2011, 79 tomas, p. 93.
[11] Lisabonos sutartis, iš dalies keičianti Europos Sąjungos sutartį ir Europos bendrijos steigimo sutartį. OL 2007 C 306.
[12] Keinys, S., *et. al*., *Dabartinės lietuvių kalbos žodynas.* Vilnius: Lietuvių kalbos institutas, 2012, p. 746.

pobūdžio teisės aktus – reglamentus, tačiau jais siekiama ne *derinti*, o *vienodinti*. Pastaroji sąvoka gali būti suprantama kaip „daryti vienodą“, kas reiškia „turintį beveik tokių pačių savybių, tokį patį“[13]. Pagrindinė problema ir yra ta, ar Sąjunga neperžengia turimos vidaus kompetencijos ribų priimdama teisės aktus, kurie turi privalomą pobūdį visoms narėms. Be to, ar ES pagrįstai naudojasi išorės kompetencija ir prisiimtais tarptautiniais įsipareigojimais susaisto valstybes nares, nors pirminė teisė *expressis verbis* tokios galimybės nenumato.

Baigiamojo darbo aktualumas bei reikšmė. Kaip jau minėta, augant teisinių santykių su užsienio elementu srautui, reikalingas ir atitinkamas išsamus reguliavimas. Apie tai diskutuoti būtina, kadangi ES siekia vieningumo įvairiose srityse, o tokia svarbi sritis kaip tarptautinė privatinė teisė, kaip vėliau darbe paaiškės, negali būti laikoma išimtine esant dabartiniam reguliavimui. Nepaisant to, kad kol kas naivu tikėtis, jog greitu metu realiomis taps kalbos apie kodifikuotą ES tarptautinę privatinę teisę, vis dėlto aktualu ištirti Sąjungos kompetencijos ribas šioje srityje: kaip žinia, ES institucijos naudojasi ta kompetencija, kurią joms suteikia Steigimo sutartys. Kompetencija įgyvendinama leidžiant teisės aktus, šiuo atveju, reglamentus. Pastarųjų sukeliama pasekmė ta, jog nacionalinės kolizinės normos nebebus taikomos ir visoms narėms galios vienodos taisyklės šioje srityje. Akivaizdu, kad toks suvienodinimas suponuoja galimai pažeistas kompetencijos ribas nepaisant to, ar kalbame apie vidaus, ar išorės kompetenciją tad tema reikšminga tiek moksliniu, tiek praktiniu požiūriu.

Baigiamojo darbo mokslinis naujumas ir problemos ištyrimo lygis. Iki šiol Lietuvoje buvo mažai autorių, nagrinėjusių šią temą. Būtų galima išskirti Lauros Liubertaitės daktaro disertaciją „Europos Sąjungos pirminės teisės įtaka valstybių narių daugiašalėms tarptautinės privatinės teisės normoms“[14], kuri buvo apginta 2013 m. Joje autorė nagrinėja Sąjungos kompetencijos ribas, ES kompetencijos tarptautinės privatinės teisės srityje įgyvendinimo reikšmę. L. Liubertaitė kitame savo darbe – moksliniame straipsnyje „Europos Sąjungos kompetencija tarptautinės privatinės teisės srityje: ribų beieškant“[15] glaustai aptaria ir Sąjungos kompetenciją po Lisabonos sutarties įsigaliojimo. Užsienio literatūroje tema nagrinėjama kiek plačiau, ir būtų galima išskirti tokius autorius kaip A. Schulz, P. Lagarde, X. E. Kramer, S. Barriati, J. Basedov, K. Boele-Woelki ir kt. Šiame darbe pateikiama susisteminta informacija apie Europos Sąjungos kompetencijos tarptautinės privatinės teisės srityje pokyčius galiojant skirtingoms EB, o vėliau ES sutarčių redakcijoms. Be to, nustatoma ES teisės instrumentų įtaka valstybių narių nacionalinei

[13] Keinys, S., *supra* note 12, p. 927.
[14] Liubertaitė, L. *Europos Sąjungos pirminės teisės įtaka valstybių narių daugiašalėms tarptautinės privatinės teisės normoms.* Daktaro disertacija. Socialiniai mokslai (teisė). Vilnius: Vilniaus universitetas, 2013.
[15] Liubertaitė, L., *supra* note 10, p. 92-106.

teisei. Atkreiptinas dėmesys, kad vienoje vietoje aptariamos Sąjungos tiek vidaus, tiek išorės kompetencijos. Tai daroma ne nagrinėjant vieną, bet keletą tarpusavyje susijusių aspektų, kaip antai bendradarbiavimas civilinėse bylose su trečiosiomis valstybėmis tiek Hagos tarptautinės privatinės teisės konferencijos metu (toliau – HTPTK), tiek sudarant tarptautines konvencijas.

Tyrimo tikslas. Šiuo darbu yra siekiama kompleksiškai išanalizuoti ES kompetenciją tarptautinės privatinės teisės srityje skirtingais Sąjungos egzistavimo laikotarpiais, pateikiant esminius pokyčius. Taip pat atskleisti, ar ES neperžengia kompetencijos ribų naudodamasi vidaus ir išorės kompetencijomis tarptautinės privatinės teisės srityje. Kartu identifikuoti, kokią reikšmę turi ES vienodinamos taisyklės valstybių narių teisei. Be to, siekiama nustatyti probleminius temos aspektus, pažvelgti į situaciją tiek iš ES, tiek iš jos valstybių narių pozicijų ir galiausiai pateikti galimus sprendimo variantus.

Tyrimo uždaviniai.

1. Pateikti Europos Sąjungos kompetencijos apibrėžimą, nustatyti kompetencijos pobūdį ir ištirti europeizacijos tarptautinės privatinės teisės srityje pokyčius skirtingais Sąjungos egzistavimo laikotarpiais;

2. Išanalizuoti ES pirminės teisės nuostatas, įtvirtinančias teisminį bendradarbiavimą civilinėse bylose ir atsakyti, ar Lisabonos sutartimi praplėsta ES kompetencija tarptautinės privatinės teisės srityje suteikia teisę ne tik suderinti, bet ir suvienodinti kolizines taisykles vidaus kompetencijos ribose;

3. Įvertinti, ar Sąjunga pagrįstai naudojasi išorės kompetencija ir neperžengia įgaliojimų tapdama Hagos privatinės teisės konferencijos bei konvencijų dalyve ir taip prisiimdama tarptautinius įsipareigojimus, kurie įpareigoja visas valstybes nares.

Tyrimo metodika. Darbe naudoti šie moksliniai tyrimo metodai:

Dokumentų analizės metodas naudotas nagrinėjant Europos Sąjungos steigimo sutarčių suvestines redakcijas, daugiausia dėmesio skiriant kompetenciją nustatančioms normoms. Taip pat remiantis šiuo metodu, nagrinėjami nacionaliniai teisės aktai ir Sąjungos tarptautinės sutartys, jurisprudencija.

Lyginamasis istorinis metodas padeda identifikuoti priežastis, dėl kurių kilo poreikis plėsti ES kompetenciją įvairiose srityse, dėmesį telkiant bendradarbiavimui civilinėse bylose.

Lyginamosios analizės metodas atskleidžia esminius ES kompetencijos tarptautinės privatinės teisės srityje skirtingais laikotarpiais – nuo Bendrijos įsteigimo iki Lisabonos sutarties įsigaliojimo, bei remiantis šiuo metodu identifikuotos galimos problemos.

Sisteminės analizės metodo pagrindu nustatytos priežastys, kurios nulėmė išplėstą ES kompetenciją tarptautinės privatinės teisės srityje

Tyrimo struktūra. Darbą sudaro trys dalys. Pirmojoje aptariamas tarptautinės privatinės teisės apibrėžimas, jos reikšmė tiek valstybių narių, tiek visos ES mastu. Taip pat kalbama apie ES kompetenciją ir jos rūšis. Dėmesys sutelkiamas ir aptarimui tų tikslų, kurių link eita iki Amsterdamo sutarties įsigaliojimo.

Antroji darbo dalis skirta ES vidaus kompetencijai tarptautinės privatinės teisės srityje po Amsterdamo ir Lisabonos sutarčių įsigaliojimo aptarimui, siekiant išsiaiškinti, ar kokiu pagrindu vienodinamos teisės normos.

Paskutinioji, trečioji darbo dalis skirta atskleisti, kokiu pagrindu Sąjunga naudojasi išimtine išorės kompetencija tarptautinės privatinės teisės srityje ir kokias pasekmes valstybėms narėms turi toks naudojimasis.

Tyrimo ginamieji teiginiai.

1. Mastrichto, Amsterdamo ir Lisabonos sutartimis buvo atlikti Steigimo sutarčių pakeitimai ir taip išplėsta ES kompetencija, apimant tarptautinės privatinės teisės sritį.

2. Tarptautinė privatinė teisė yra viena svarbiausių prioritetinių sričių, kurioje ES naudojasi pasidalijamąja kompetencija, priimdama atitinkamus teisės aktus. Tačiau kai kuriais atvejais yra naudojamasi netinkamu pagrindu taip peržengiant vidaus kompetencijos ribas, nes neegzistuoja tiesioginis pagrindas kolizinių taisyklių vienodinimui.

3. Europos Sąjunga santykiuose su trečiosiomis valstybėmis tarptautinės privatinės teisės srityje turi plačią kompetenciją, kuri laikytina išimtine, nors ir išvesta iš kitų Sutarties normų, todėl yra abejotina.

1. EUROPOS SĄJUNGOS KOMPETENCIJOS RIBOS IR TARPTAUTINĖS PRIVATINĖS TEISĖS EUROPEIZACIJA

Europos Sąjungos tikslai – skatinti taiką, vertybes ir tautų gerovę, taip pat laisvės, saugumo, teisingumo erdvės ir vidaus rinkos, valiutos bei ekonominės erdvės sukūrimas[16]. Kitaip tariant, ES orientuota ne tik į ekonominę integraciją, bet taip pat ir į politinę. Pirmoji integracijos forma čia reiškia valstybių narių siekį bendradarbiauti ekonomikos srityje ir remtis tomis pačiomis teisės normomis. Tuo tarpu antroji apima individų, jų grupių, taip pat ir valstybių susivienijimą. Svarbiausias būdas pasiekti atitinkamos integracijos – bendrų teisės aktų priėmimas. Galima išskirti ir kitokių būdų, *inter alia,* politinis koordinavimas, įvairūs bendradarbiavimo projektai[17]. Šiame darbe dėmesys bus telkiamas būtent teisės aktų priėmimui, be ko vieningos rinkos nebūtų pavykę sukurti, kadangi Sąjungos valstybės narės visas sritis reguliavo nacionaliniais teisės aktais. Be abejo, minėtų tikslų siekimas – prioritetinis darbas, tačiau ES institucijos gali veikti tik neviršydamos suteiktos kompetencijos, kaip numato steigimo sutartys[18].

Kalbant apie ES kompetenciją, reikia pasakyti, kad tai teisės ir pareigos, kurios nustatytos pirminės teisės[19] normose. Remiantis Europos Sąjungos sutarties 5 str. nuostatomis, kompetencijos ribos nustatomos suteikimo principu, t.y. Sąjunga veikia neperžengdama kompetencijos ribų, kurią jai perdavė valstybės narės. Pagrindinis principas yra, ir visuomet buvo, kad ES turi kompetenciją, kurią jai suteikia steigimo sutartys[20]. ES savo kompetenciją įgyvendina remdamasi dviem svarbiausiais visai Sąjungai principais: proporcingumo ir subsidiarumo[21]. Proporcingumo principas neleidžia nukrypti nuo veiksmų, reikalingų Sutartyse įtvirtintiems tikslams pasiekti, tuo tarpu subsidiarumo principas taikomas tose srityse, kuriose Sąjunga neturi išimtinės kompetencijos ir ja dalijasi su valstybėmis narėmis. Šiose srityse veikti galima tik tais atvejais, kai Sąjungos lygiu tą padaryti galima geriau.

Vadinasi, valstybės narės, tiek sudarydamos, tiek ir prisijungdamos prie Europos Ekonominės Bendrijos, kuri ilgainiui transformuota ir pavirto į tai, ką šiandien vadiname Europos

[16] Europos Sąjungos sutarties 3 str. 1 d. [2008] OL 2008 C 115.
[17] Jaaskinen, N. *Derinimasis prie Europos teisės. Bendra apžvalga ir Suomijos patirtis.* 1997, p. 19.
[18] Šiame darbe steigimo sutartimis apibendrintai vadinamos Europos Sąjungos sutartis ir Sutartis dėl Europos Sąjungos veikimo, kurių paskutinis pakeitimas atliktas Lisabonos sutartimi, įsigaliojusia 2009 metais.
[19] Šiame darbe pirminės teisės aktais apibendrintai vadinamos sutartys, kurios sudaro ES teisinę sistemą, *inter alia*, Europos Sąjungos sutartis, Sutartis dėl Europos Sąjungos veikimo, taip pat jų protokolai, valstybių narių stojimo sutartys.
[20] Craig, P.; de Burca G. *EU law text, cases and materials*. Oxford: Oxford University Press, 2011, p. 73.
[21] Europos Sąjungos sutarties 5 str., *op. cit.*

Sąjunga, perdavė dalį savo kompetencijos ir taip suteikė įgaliojimus veikti tam tikrose srityse. Žinoma, šios įgaliojimų apimtis ilgainiui kito ir kaip kitados buvusi ekonominė sąjunga išsiplėtė iki politinės, taip pat nutiko ir su valstybių narių perduodama kompetencija. Visa tai suponuoja Sąjungos viršnacionalinį pobūdį: ypatybę, kuri ją išskiria iš tarptautinių organizacijų ir kartu suteikia tam tikrų federacijos bruožų. Juk ir federacijose, federacijų vienetai taiko savo teisės normas, kurios tam tikrose svarbiose srityse privalo atitikti centrinių valdymo institucijų priimtoms taisyklėms. Analogiška situacija Europos Sąjungoje: valstybės narės vadovaujasi nacionaliniais įstatymais, tačiau priklausomai nuo srities, gali tekti taikyti viršnacionalinio subjekto priimtus teisės aktus.

Reikia pažymėti, kad ankstyvosios steigimo sutartys Europos Sąjungos institucijoms tiesiogiai nesuteikė kompetencijos veikti bendradarbiavimo civilinėse bylose. Tačiau kaip vėliau pamatysime, ES veikla tarptautinės privatinės teisės ribose nėra ypatingai naujas dalykas, kadangi teisės aktų derinimas visuomet buvo ES siekis[22], kuris suteikė impulsą veikti, t.y. imtis priemonių siekiant reguliuoti kolizines taisykles. Atsižvelgiant į prekybos plėtrą, o ypač – EEB – tarptautinė privatinė teisė greit tapo teisinio derinimo ir potencialaus vienodinimo objektu[23].

Prieš aptariant Sąjungos kompetencijas bei kelią link jų, reikšminga apibrėžti ES kompetencijos atsiradimo priežastis. P. Craig įvardija keturis kintamuosius, kurių rezultatu ir laikytina ES kompetencija: tai valstybių narių pasirinkimas, kaip nurodyta Sutartyse; valstybių narių ir, nuo Vieningo Europos Akto, Europos Parlamento priimti teisės aktai, kurie sukonkretino Sutarčių straipsnius; ES teismų jurisprudencija; ir institucijų sprendimai, kaip interpretuoti, įdiegti ir suteikti galias ES[24]. Taigi, žvelgiant į šiuos elementus darosi aišku, kodėl Sąjungos kompetencijos ribų nustatymas tarptautinės privatinės teisės srityje buvo ilgas: veiksniams įsigalėti prireikė laiko.

Šis darbo skyrius yra skirtas išanalizuoti ES kompetencijos sąvoką, jos apimties kitimą skirtingais Sąjungos egzistavimo laikotarpiais, apimant: Mastrichto sutarties, pasirašytos 1992 m. vasario 7 d., galiojimo laikotarpį; Amsterdamo sutartimi, kuri pakeitė ankstesnes ES Sutartį ir Bendrijos sutartį, įvestus pokyčius ir Lisabonos sutarties naujoves. Šios sutartys pasirinktos todėl, kad geriausiai atspindi ES kompetencijos pokyčius tarptautinės privatinės teisės srityje, kadangi jie bus reikšmingi tolesniuose poskyriuose.

[22] Twigg-Flesner, C.; *et. al*., *The Cambrigde Companion to European Private Law.* Cambridge University Press: 2010, p. 59.
[23] Bussani, M.; Werro, F. *European Private Law: A Handbook, Vol. I*. Carolina Academic Press: 2009, p. 13.
[24] Craig, P. *Competence and Member State Autonomy: Causality, Consequence and Legitimacy*. University of Oxford, 2009, p. 2. [interaktyvus] [žiūrėta 2014-09-08] < http://ssrn.com/abstract=1474325>.

1.1. Kompetencijos ribų tarptautinėje privatinėje teisėje nustatymo link

Europos Sąjunga yra daugiau nei tradicinė tarptautinė organizacija, kurios narės bendradarbiauja tarpusavyje; kaip minėta, tai bendrija, kurios valstybės narės apribojo savo suverenias galias ir atidavė kai kurias iš jų Sąjungai. Savo ruožtu, Bendrijos institucijos veikia neperžengdamos joms suteiktų galių[25]. Bendrijų steigimo sutartimis (EAPB, EEB ir EURATOM), valstybės narės suteikė kompetenciją labai nedaugelyje sričių, tad kompetencijos trūkumas buvo viena svarbiausių priežasčių, kodėl reikėjo reformų. Juk siekta vieningos rinkos, o vėliau Mastrichto sutartis įtvirtino dar ir valstybių narių siekį turėti vieningą ekonominę ir pinigų sąjungą, tad šiuo žingsniu jau pereita prie politinės sąjungos. Taigi, valstybių narių integracija augo, o kartu ir perduodamos kompetencijos lygis. Įgyvendinti užsibrėžtiems tikslams buvo įvesta vadinamoji trijų ramsčių sistema, įtvirtinta Mastrichto sutartimi. Ji atribojo valstybių narių ir Sąjungos kompetencijas. Įdomu tai, kad Sutartyje neminima „ramsčių“ sąvoka: tai nėra teisinis terminas, bet siekiant apibūdinti šią savitą sistemą bei pabrėžti išskirtinumą pritarta tokiam Nyderlandų pasiūlymui[26].

Pirmajam ramsčiui, remiantis Europos Sąjungos sutarties II-aja antraštine dalimi, priklausė Europos Bendrija (EB), Europos Anglių ir Plieno bendrija (EAPB) ir EURATOM. Taip Sąjungai buvo suteikti įgaliojimai veikti tose srityse, kur kompetenciją perdavė valstybės narės. Buvo įkurta bendra rinka bei atitinkamos priemonės pagal EB steigimo sutarties 3 str., inicijuota bendra ekonomikos ir valiutos rinka pagal 4 str. Atitinkamai antrajam ramsčiui, pagal minėtos sutarties V-ąją antraštinę dalį priskirtos nuostatos dėl bendros užsienio ir saugumo politikos, o trečiajam – nuostatos dėl bendradarbiavimo teisingumo ir vidaus reikalų srityse pagal VI-ąją antraštinę dalį. Reikia paminėti, kad pirmojo ramsčio rėmuose Sąjunga veikė kaip viršnacionalinis subjektas: tai reiškia, kad teisės aktai buvo priimami Sąjungos institucijų ir privalomi visoms valstybėms narėms. Tuo tarpu likę du ramsčiai priklausė tarpvyriausybinio bendradarbiavimo sričiai. Jie apėmė svarbias ir „jautrias“ sritis, susijusias su valstybių suverenitetu: bendrą užsienio ir saugumo politiką, bendradarbiavimą teisingumo ir vidaus reikalų srityje[27]. Dėl tos priežasties ES nebuvo visateisė aktų leidėja, nes „valstybės narės išlaikė kompetenciją ir išliko nenorinčios leisti EB integracijos ar derinimo šiose srityse“[28].

[25] Europos Sąjungos (Mastrichto) sutartis. [1992] OL C 224.
[26] Horvath, Z.; Odor, B. *The Union after Lisbon – The Treaty reform of the EU*. Budapest: 2010, p. 119.
[27] Europos Sąjungos (Mastrichto) sutartis, *op. cit.*
[28] Kruger, T. *Civil jurisdiction rules of the EU and their impact on third states*. Oxford University Press, 2008, p. 15.

Mastrichto sutarties pakeitimai įnešė reikšmingų pokyčių Sąjungos egzistavime, kadangi iš EEB pavadinimo išbraukė žodį „ekonominė“, kas reiškė, jog Bendrijos tikslas nuo šiol – ne tik ekonominio pobūdžio bendradarbiavimas; taip pat atribojo valstybių narių ir Bendrijos kompetencijų sritis. Tačiau problema buvo ta, kad skirtingose srityse kompetencijos skyrėsi dideliu mastu. Tad trijų ramsčių struktūra kompetencijų sistemą pavertė dar mažiau suprantama, nes taip vadinamose tarpvyriausybinėse srityse veikta skirtingais būdais lyginant su viršnacionalinam lygmeniui priskirtomis sritimis[29].

1997 metais buvo pasirašyta Amsterdamo sutartis, kuri pakeitė ES steigimo sutartį ir EB steigimo sutartis. Šios sutarties pagrindu kompetencijos srityje įvyko reikšmingų pokyčių. Sumažinta trečiojo ramsčio apimtis, paliekant tik policijos ir teisminį bendradarbiavimą. Kitos teisingumo ir vidaus reikalų sritys - išorės ir vidaus sienų kontrolė, prieglobstis, imigracijos politika ir bendradarbiavimas civilinėse bylose - perkeltos į pirmąjį ramstį, kur Sąjunga išlaikė išimtinę kompetenciją. Pirmojo ramsčio, kuriam priklausė Europos Bendrijos, veikimą užtikrino Sąjungos institucijos: Europos Parlamentas, Komisija, Teisingumo Teismas, o likę du ramsčiai – bendroji užsienio ir saugumo politika bei policijos ir teismų bendradarbiavimas baudžiamosiose bylose – liko tarpvyriausybinio bendradarbiavimo lygmenyje. Čia Sąjungos institucijos turėjo palyginti nedaug galių ir sprendimai buvo priimami tarpvyriausybiniame lygmenyje. Be to, kaip nurodo Z. Horvath ir B. Odor, pagrindinis skirtumas tarp ramsčių funkcionavimo buvo tas, kad „dauguma sprendimų buvo priimami kvalifikuota balsų dauguma pirmojo ramsčio rėmuose, kai tuo tarpu likusiuose ramsčiuose vyravo vienbalsis sprendimų priėmimas“[30].

Akivaizdu, kad naujovės neįnešė aiškumo kompetencijos klausimu ir vis dar pasitaikydavo atribojimo sunkumų. Pavyzdžiui, neretai būdavo sudėtinga atskirti pirmam ramsčiui priklausančius užsienio santykius ir užsienio ir saugumo politikos sritis, nes jos dažnai sutapdavo ir kildavo neaiškumų, kas atsakingas – Taryba ar Komisija[31]. Taigi, Sutartis nenumatė aiškaus kompetencijų katalogo. Daugiausia praktinių problemų kildavo dėl to, kad tiksliai buvo sureguliuotos tik kai kurios sritys, dėl to valstybės narės apie savo turimą kompetenciją galėjo nuspręsti tik esant akivaizdiems įrodymams. Kita vertus, ko gero reikėtų sutikti su Z. Horvath ir B. Odor, kad tokios Sutarties nuostatos, kurios aiškiai neatriboja kompetencijos, sukūrė dinamišką integracijos pobūdį.

[29] Horvath, Z.; Odor, B., *supra* note 26, p. 119.
[30] *Ibid.*
[31] *Ibid.*

Kitaip tariant, Sąjunga veikė lanksčiau ir buvo galima priimti teisės aktus tose srityse, kuriose Amsterdamo sutartis nesuteikė teisės veikti.[32]

Vadinasi, Amsterdamo sutartimi įvesti pokyčiai, iš kurių mus labiausiai domina kompetencijų atribojimas tarp valstybių narių ir Sąjungos, praktikams neįnešė daugiau aiškumo. Sričių perskirstymas tarp ramsčių sukėlė sunkumų atribojant ir nustatant, kas gi atsakingas tam tikrose srityse ir turi teisę priimti sprendimus. Ir vis dėlto toks neaiškumas padėjo pagrindus Sąjungos numanomai kompetencijai: privalomi teisės aktai priimti tose srityse, kurios leido ES veikti lanksčiau. Be to, tokios priemonės skatino vieningos rinkos plėtojimąsi.

Turint omenyje, kad Amsterdamo sutartimi nebuvo išspręsti visi reikalingi klausimai dėl kompetencijų pasidalijimo, pamažu ruoštasi naujai reformai. Nepritarus Sutarties dėl Konstitucijos Europai[33] idėjai, Sąjunga brendo kitam reikšmingam pokyčiui – Lisabonos sutarčiai. 2001 m. Lakeno Europos Vadovų Tarybos deklaracijoje[34], kuri buvo priimta ruošiantis sutarčių reformoms, ypatingas dėmesys teiktas tokiems klausimams, kaip kompetencijos atribojimas, subsidiarumo ir proporcingumo principų taikymas. Taigi, Lisabonos sutartimi siekta aiškiau atriboti valstybių narių ir Sąjungos kompetencijas, padaryti šį atskyrimą labiau suprantamą piliečiams. Apie Lisabonos sutarties naujoves kalbama kitoje darbo dalyje.

1.2. Trys kompetencijų kategorijos

Labiausiai ES kompetencijos tarptautinės privatinės teisės srityje išplėtusi sutartis – Lisabonos sutartis, įsigaliojusi 2009 metų gruodžio 1 dieną. Kaip jau buvo minėta, tai reformų sutartis. Europos Sąjungos Sutarties (toliau – ESS) 3 str. 6 d. nurodo, kad Sąjunga veikia pagal jai suteiktą kompetenciją, o 4 str. 1 dalis kompetencijas skirsto į Sąjungos ir valstybių narių.

Pagal Europos Sąjungos sutarties (toliau – ESS) 5 straipsnį, visa Sutartimis Sąjungai nepriskirta kompetencija priklauso valstybių narių kompetencijai, o 5 str. 2 dalis nurodo kompetencijos tarp Sąjungos ir valstybių narių atskyrimą: „[...] Sąjunga veikia neperžengdama ribų kompetencijos, kurią [...] jai šiose Sutartyse suteikė valstybės narės. Visa Sutartimis Sąjungai nepriskirta kompetencija priklauso valstybėms narėms[35]“. Panaši formuluotė ir Deklaracijoje Nr. 24

[32] Horvath, Z.; Odor, B., *supra* note 26, p. 120.
[33] Sutartis dėl Konstitucijos Europai. [2004] OL C 310.
[34] Lakeno Europos Vadovų Taryba, Lakeno 2001 m. gruodžio 15 d. deklaracija dėl Sąjungos ateities, SN 273/01.
[35] Europos Sąjungos sutartis. [2008] OL 2008 C 115.

dėl ES teisinio subjektiškumo[36]: Sąjunga, nors ir būdama juridiniu asmeniu, negalės veikti peržengdama kompetencijos ribų[37].

Lisabonos sutarčiai iškelti analogiški tikslai tiems, kurie buvo numatyti neįsigaliojusioje Sutartyje dėl konstitucijos Europai: išgryninti Sąjungos kompetenciją, taip pat pašalinti nesutarimus, kurie kyla dėl valstybių narių ir Sąjungos kompetencijos atskyrimo. Tuo pačiu atsisakyta trijų ramsčių sistemos siekiant užtikrinti, kad Sąjunga turėtų kuo mažiau galimybių plėsti kompetencijos ribas[38].

Prieš aptariant kompetencijas, reikšminga paminėti jų ribų nustatymą bei įgyvendinimą. Pagal jau minėtą ESS 5 str., Sąjungos kompetencijos ribos nustatomos pagal suteikimo principą, o įgyvendinamos remiantis proporcingumo ir subsidiarumo principais[39]. Subsidiarumo principas apibrėžiamas šio straipsnio 3-oje dalyje. Ji Sąjungos kompetenciją riboja ta prasme, kad negali būti imtasi veiksmų, kai valstybės narės gali atitinkamoje srityje veikti veiksmingai, bet kita vertus ir suteikia įgaliojimus veikti, kai Sąjungos mastu rezultatai bus geresni. Šis principas galioja neišimtinės kompetencijos ribose. Proporcingumo principas yra instrumentas, siekiant išsiaiškinti, ar Sąjungos institucijų taikomos priemonės tinkamos tikslams pasiekti. Taigi, subsidiarumo principas numato sąlygas, kada Sąjunga turi teisę imtis veiksmų, nepaisant to, kad sritis nepriskirta išimtinei kompetencijai, o proporcingumo principas iš esmės padeda išsiaiškinti, ar priemonė buvo reikalinga, tinkama ir ar buvo atitinkamai proporcinga siekiamam tikslui.

Sutartimi dėl Europos Sąjungos veikimo (toliau – SESV)[40] Sąjungos kompetencijų katalogas buvo suskirstytas į tris pagrindines kategorijas: išimtinę, pasidalijamąją ir koordinavimo ar papildymo. Toliau bus aptarta kiekviena iš jų.

Sutarties dėl ES veikimo 2 str. 1 d. nurodo, jog kai suteikiama išimtinė kompetencija tam tikroje srityje, tik Sąjunga gali priimti teisiškai privalomus aktus, o valstybės narės tai daryti gali tik Sąjungai įgaliojus[41]. Kitaip tariant, valstybės gali veikti tik pagal griežtai apibrėžtas taisykles tiek, kiek Sąjunga joms deleguoja. Šios sritys išvardintos 3 str., ir apima muitų sąjungą, vidaus rinkos veikimui būtinų konkurencijos taisyklių nustatymą, bendrą prekybos politiką ir biologinių išteklių apsaugą pagal bendrą žuvininkystės politiką. Nepaisant to, kad Lisabonos sritis, atrodytų, aiškiai atskyrė valstybių narių ir Sąjungos institucijų kompetencijas, reikėtų sutikti su P. Craig, teigiančiu, kad kartu iškilo kai kurios dviprasmybės. Kaip pavyzdys galėtų būti pateiktos konkurencijos

[36] ESS ir SESV suvestinės redakcijos. [2008] OL 2008 C 115.
[37] *Ibid.*
[38] Horvath, Z.; Odor, B., *supra* note 26, p. 122.
[39] ESS 5 str. [2008] OL 2008 C 115
[40] ESS ir SESV suvestinės redakcijos, *op. cit.*
[41] *Ibid*.

taisyklės, kurios priskirtinos ir išimtinei, ir pasidalijamajai (kuri bus aptarta vėliau) kompetencijoms. Panaši situacija ir su muitų sąjunga bei vidaus rinka: pirmoji priskiriama išimtinei kompetencijai, o vidaus rinka – pasidalijamajai kompetencijai, nors gali būti sudėtinga atskirti, ar tai diskriminuojantys mokesčiai, ar muitai, kvotos.[42]

Būtina paminėti ir SESV 3 str. 2 dalį, pagal kurią ES išimtinė kompetencija taikoma tarptautinių sutarčių sudarymui. Ši norma glaudžiai susijusi su SESV 216 str., nurodančiu, kad Sąjunga turi kompetenciją sudaryti tarptautinį susitarimą esant vienai iš aplinkybių: pirma, kai tai yra numatyta Sutartyse, antra - kai susitarimo sudarymas yra būtinas norint Sąjungos politikos sričių ribose pasiekti vieną iš Sutartyse nurodytų tikslų, trečia, kai jį numato Sąjungos teisiškai privalomas aktas, ketvirta - kai susitarimas gali turėti poveikį bendroms taisyklėms ar keisti jų apimtį[43]. Tuo tarpu, anot P. Craig ir G. de Burca, iki tol galiojusi EB Sutartis suteikė ribotą galią sudaryti tarptautinius susitarimus, numatydama teisę tai padaryti tik tam tikrais atvejais[44]. Lisabonos sutartis išplėtė atvejų sąrašą ir taip įtvirtino Europos Teisingumo Teismo praktiką, apibrėžiančią sąlygas, kada tai galima daryti[45].

Kita kategorija – pasidalijamoji kompetencija. Pagal SESV 2 str. 2 dalį, atsižvelgiant į 4 str. nurodytas sritis, ES ir valstybės narės dalijasi kompetencija, kur valstybės gali priimti teisiškai privalomus aktus, kai išpildomos dvi sąlygos: pirma, kai Sąjunga nepasinaudojo savo kompetencija arba antra, kai Sąjunga nusprendė ja nepasinaudoti[46]. Atitinkamai, pamažu Sąjunga praktiškai didina skaičių sričių, kur naudojasi kompetencija. Būtent to valstybės narės siekė išvengti Lisabonos sutarties priėmimo laikotarpiu[47].

Pasidalijamąja kompetencija ES naudojasi tokiose pagrindinėse srityse kaip vidaus rinka, socialinės politikos aspektai, apibrėžti sutartyje, ekonominė, socialinė ir teritorinė sanglauda, žemės ūkis ir žuvininkystė, aplinkos apsauga, vartotojų apsauga, transportas, transeuropiniai tinklai, energetika, laisvės ir teisingumo erdvė bei Sutartyje apibrėžti bendrų visuomenės sveikatos saugos problemų aspektai[48]. Galima daryti prielaidą, kad tai pavyzdinis sąrašas.

Be išvardintų sričių, pasidalijamajai kompetencijai, pagal SESV 4 str. 3 ir 4 dalis priskiriamos ir mokslinių tyrimų, technologijų plėtros ir kosmoso sritys, bendradarbiavimo vystymasis ir humanitarinė pagalba. Čia ES gali apibrėžti atitinkamas programas ir jas įgyvendinti,

[42] Craig, P. *The Lisbon Treaty, Law, Politics and Treaty Reform.* Oxford, Oxford University Press: 2010, p. 159.
[43] SESV 216 str.
[44] Craig, P.; de Burca G., *supra* note 20, p. 79.
[45] *Ibid*.
[46] SESV 2 str. 2 d.
[47] Horvath, Z.; Odor, B., *supra* note 26, p. 131.
[48] SESV 4 str.

bet negali tokiu būdu trukdyti valstybėms narėms. Dėl šios priežasties, net jei Sąjunga ir imasi veiksmų, tai dar nesuponuoja išvados, kad sritis tampa automatiškai Sąjungos kompetencija, skirtingai nei 4 str. 2 d. numatytose srityse.

SESV 2 str. 5 d. numato ES kompetenciją koordinuoti ar papildyti valstybių narių veiksmus. SESV 6 str. numato sąrašą sričių, kur nėra panaikinama valstybių kompetencija: tai žmogaus sveikata ir jos gerinimas, pramonė, kultūra, turizmas, švietimas, civilinė sauga, administracinis bendradarbiavimas. Anot P. Craig ir G. de Burca, tai – baigtinis sąrašas[49]. Sąjunga čia veikia tik siekdama paremti valstybių narių veiksmus. ES šiose srityse negali suderinti įstatymų, o tai - esminis požymis, atribojantis koordinacinę kompetenciją nuo pasidalijamosios, kur Sąjunga gali derinti įstatymus ar kitus norminius aktus. Koordinacinės kompetencijos ribose ES gali priimti teisiškai įpareigojančius aktus remdamasi su SESV 6 str. nurodytomis sritimis susijusiomis Sutarčių nuostatomis, ir taip valstybės narės bus suvaržytos. Taigi, visiškai aišku, kad net ir nesiekdama suderinti, ES „turi didelį galios laipsnį šios kompetencijos ribose“[50].

Egzistuoja ir daugiau sričių, kur Sąjunga veikia. Turima omenyje SESV 2 str. 3 d. nuostata, pagal kurią Sąjunga apibrėžia ekonominę ir užimtumo politiką ir patvirtina priemones, jų imasi. Taip pat pagal SESV 2 str. 4 d., kuri nukreipia į ES Sutartį, Sąjunga „apibrėžia ir įgyvendina bendrą užsienio ir saugumo politiką, laipsniškai formuoja gynybos politiką“[51]. ES Sutarties 24 str. numato, kad Sąjungos kompetencija apima visas užsienio politikos sritis ir su saugumu susijusius klausimus.

Vadinasi, galime daryti išvadą, kad stiprėjant ES galioms, plečiantis jos siekiamų tikslų ratui, taip pat siekiant visapusiškos valstybių narių integracijos ir vieningos rinkos, valstybės narės perdavė vis daugiau kompetencijos sričių. Dėl tos priežasties, įsigaliojus Lisabonos sutarčiai, papildžiusiai ES Sutartį, yra numatytos ne tik tos sritys, kuriose Sąjunga turi išimtinę kompetenciją, bet taip pat ir pasidalijamoji bei koordinacinė kompetencijos. Reikšminga tai, kad išimtinės ir koordinacinės kompetencijų sričių sąrašai laikytini baigtiniais, tuo tarpu pasidalijamosios kompetencijos sąrašas toks nėra. Dėl tos priežasties gali kilti keblumų atribojant kai kurias sritis ir sprendžiant, ar Sąjungos institucijos savo veiksmais nepažeidė įsipareigojimų. Be to, gali kilti pagrįstų abejonių, ar Sąjunga perdėtai nesinaudoja suteikta kompetencija. Šis klausimas bus analizuojamas vėliau.

[49] Craig, P.; de Burca G., *supra* note 20, p. 86.
[50] *Ibid*.
[51] SESV 2 str. 4 d.

1.3. Tarptautinės privatinės teisės dualistinis pobūdis

Aptarus ES kompetencijų pokyčius skirtingais laikotarpiais, būtina trumpai aptarti tarptautinės privatinės teisės esmę. Tarptautinė privatinė teisė yra viena labiausiai išskirtinių teisės šakų. Nors sąvokoje vartojamas žodis „tarptautinė“, ji nelaikoma tarptautinės viešosios teisės dalimi. „Tradiciškai tai buvo nacionalinės teisės dalykas, nepaisant to, kad jau kuris laikas yra dvišalių ir daugiašalių konvencijų objektas.“[52] Anot tokių autorių kaip V. Mikelėnas, M. Bogdan, žodis „tarptautinė“ nurodo ne šaltinį ar jo pobūdį, o teisinio reguliavimo dalyką[53]. Tad ir kiekviena valstybė turi savo tarptautinę privatinę teisę, o tai, kad dėl vienodinimo kai kurie šios teisės šakos šaltiniai yra tarptautiniai, nekeičia esmės[54]. Iš to išplaukia, kad pripažįstant kiekvienos valstybės turimas tarptautinės privatinės teisės normas, jos gali būti įtvirtintos ir Europos Sąjungos teisės aktais, jei tik valstybės narės suteiks atitinkamus įgaliojimus. Link to palaipsniui ir buvo einama. Tinkamam temos atskleidimui reikalinga nurodyti esminius tarptautinės privatinės teisės bruožus bei skirtumus lyginant su tarptautine viešąja teise.

Pagrindiniais tarptautinės privatinės ir tarptautinės viešosios teisės skirtumais galima įvardinti jų skirtingus subjektus bei objektus. Viešosios teisės pagrindiniai subjektai yra valstybės, o jų santykio objektas - tarpvalstybiniai santykiai, kurie laikomi politikos išraiška[55]. Tuo tarpu privatinės – fiziniai ar juridiniai valstybių asmenys, kurių santykių objektas yra privataus pobūdžio santykiai su užsienio elementu. Kitaip tariant, tarptautinė privatinė teisė yra laikoma nacionalinės privatinės teisės dalimi, o jos normos nuolatos unifikuojamos tarptautinėmis sutartimis[56]. Tarptautinį pobūdį santykiams suteikia užsienio elementas, dėl tos priežasties tarptautinė privatinė teisė laikytina kelių teisinių sistemų sąveikos rezultatu. Kitas svarbus elementas – tai skirtingos sankcijos už įvykdytus pažeidimus bei sprendimų įgyvendinimo priežiūros būdai. Valstybės, būdamos lygiateisiais subjektais, už padarytus pažeidimus atsako vadovaudamosi gera valia, nes nėra visuotinio sprendimų įgyvendinimo priežiūros aparato, o skiriamos sankcijos pritaikomos visos valstybės mastu. Nustačius reikalingą sankciją tarptautinės privatinės teisės srities byloje, tiek sankcijų nustatymas, tiek sprendimų įgyvendinimo priežiūra atliekami pagal nacionalinius teisės aktus, kuriuos teismas pasirenka kaip taikytiną teisę.

---

[52] Kramer, X. E. *Current Gaps and future perspectives in European private International Law: towards a code on private international law*? Briefing Note European Parliament, 2012, p. 6. [interaktyvus] [žiūrėta 2014-10-29] <http://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=2200977>.
[53] Mikelėnas, V., *supra* note 6, p. 26; Bogdan, M., *supra* note 5, p. 3.
[54] Mikelėnas, V., *op. cit*., p. 26.
[55] Vadapalas, V. *Tarptautinė teisė.* Vilnius: Eugrimas, 2006, p. 44.
[56] *Ibid*.

Išsiaiškinus, kad tarptautinė privatinė teisė taikoma tais atvejais, kai privataus pobūdžio santykis įgyja užsienio elementą, būtina įvardinti, kuriuos santykius reguliuoja ši teisės šaka. Tarptautinės privatinės teisės normos reguliuoja civilinius, šeimos ir darbo bei kitus santykius[57]. Užsienio elementas šiuose santykiuose gali būti suprantamas įvairiai. Pavyzdžiui, santykio subjektai gali būti skirtingų valstybių fiziniai arba juridiniai asmenys; atitinkamas jurinis faktas įvyko užsienio valstybėje, pvz., buvo sudaryta sutartis; kitoje valstybėje priimto arbitražo sprendimo vykdymas; santykio objektas – nekilnojamasis turtas - kitoje valstybėje[58], ir panašiai. Būtinybė reglamentuoti privatinius santykius su užsienio elementu kyla todėl, kad skirtingose valstybėse gali skirtis teisinis šių santykių reguliavimas ir pavyzdžiui asmenys, kurių santuoka vienoje valstybėje bus galiojanti, kitoje gali būti laikoma negaliojančia.

Tarptautinė privatinė teisė – tai nuolatinis balansas, o neretai netgi valstybių vidaus teisės derinimas tarptautiniais susitarimais. Kadangi šios teisės šakos pagrindinis tikslas yra nustatyti, kurios valstybės materialinė teisė turi būti taikoma konkrečios bylos atveju, vadinasi, atsiranda dviejų, kartais – net ir daugiau valstybių teisės kolizijos klausimas, tad tarptautinės privatinės teisės normos yra vadinamos kolizinėmis normomis. Kitaip tariant, tarptautinė privatinė teisė suprantama kaip nacionalinių ir tarpvalstybinių susitarimų susidūrimas arba *teisės normų kolizija*. Kolizijos sampratą daktaro disertacijoje plačiai nagrinėja Andrius Mamontovas. Autorius koliziją bendriausia prasme apibrėžia kaip situaciją, kai keletas valstybes įpareigojančių sutarčių ar teisės normų prieštarauja viena kitai ir dėl to negali būti taikomos kartu visa apimtimi[59]. Kalbant konkrečiai apie tarptautinės privatinės teisės kolizines normas, anot Lietuvos Aukščiausiojo Teismo pateiktos Lietuvos Respublikos teismų praktikos, taikant tarptautinės privatinės teisės normas, apibendrinimo apžvalgos, „jos pačios tiesiogiai bylos šalių santykių nereguliuoja, [...] tik nurodo užsienio valstybės teisės sistemą, kurios teisės normos turi būti taikomos bylos šalių santykiams.“[60]

Kitas svarbus aspektas, be kurio būtų neįmanoma nagrinėti tarptautinės privatinės teisės – tai šaltiniai. Prieš tai būtina paminėti, kad tarptautinei privatinei teisei priskiriamos ne vien kolizinės, bet taip pat ir materialinės teisės normos, kurios, skirtingai nei pirmosios, tiesiogiai reguliuoja santykį su užsienio elementu. Materialines teisės normas paprastai vienodina daugiašalės tarptautinės sutartys, pvz., 1980 m. Jungtinių Tautų Vienos konvencija dėl tarptautinio prekių

[57] Mikelėnas, V., *supra* note 6, p. 9.
[58] *Lietuvos Respublikos teismų praktikos, taikant tarptautinės privatinės teisės normas, apibendrinimo apžvalga* Aprobuota Lietuvos Aukščiausiojo Teismo senato 2000 m. gruodžio 21d. nutarimu Nr. 28.
[59] Mamontovas, A. *Valstybių sudarytų tarptautinių sutarčių kolizijos ir jų sprendimo būdai.* Daktaro disertacija, Vilnius: 2012, p. 15
[60] *Lietuvos Respublikos teismų praktikos, taikant tarptautinės privatinės teisės normas, apibendrinimo apžvalga*, *op. cit.*

pirkimo - pardavimo sutarčių[61]. Kolizinės normos vienodinamos taip pat daugiašalėmis tarptautinėmis sutartimis ar konvencijomis, kaip antai 1930 m. Ženevos konvencija dėl įstatymų kolizijų naudojant įsakomuosius ir paprastuosius vekselius sprendimo[62]. ES valstybėms narėms, kaip pamatysime vėliau, svarbūs gali būti ne tik šie paminėti tarptautiniai šaltiniai, bet taip pat ir ES reglamentai, kurie unifikuoja tiek kolizines (pvz., Reglamentas (EB) Nr. 593/2008[63] dėl taikytinos teisės sutartinėms prievolėms, Reglamentas (EB) Nr. 864/2007[64] dėl nesutartinėms prievolėms taikytinos teisės, Reglamentas (ES) Nr. 1259/2010[65], kuriuo įgyvendinamas tvirtesnis bendradarbiavimas santuokos nutraukimui ir gyvenimui skyrium taikytinos teisės srityje), tiek įvairias tarptautinio civilinio proceso nuostatas (pvz., reglamentai dėl jurisdikcijos, teismų sprendimų pripažinimo ir vykdymo: Reglamentas (EB) Nr. 44/2001[66], Reglamentas (EB) Nr. 4/2009[67], taip pat Reglamentas (EB) Nr. 1393/2007[68] dėl teisminių ir neteisminių dokumentų civilinėse arba komercinėse bylose įteikimo valstybėse narėse ir kiti).

Pagrindinė tarptautinės privatinės teisės idėja yra ta, kad kiekvienam privatiniam santykiui būtų taikoma glaudžiausiai susijusi teisinė sistema, tačiau šioje vietoje iškyla kita problema - skirtingose valstybėse vyrauja ir skirtingas požiūris, kuris tarpusavio ryšys tinkamiausias konkrečiai situacijai[69]. Pavyzdžiui, vienų valstybių tarptautinės privatinės teisės normos paveldėjimo bylose lemiamą reikšmę suteikia pilietybės valstybės teisei, o kitų – nuolatinės gyvenamosios vietos teisei.

Kolizijų teisė orientuota į keletą pagrindinių aspektų, kurie susiję ir su procesinėmis, ir su materialinėmis normomis. Xandra E. Cramer įvardija šias kategorijas: pirma, teisiniams santykiams taikytina teisė; antra – teismas, kuris turi jurisdikciją nagrinėti šalių ginčą; ir trečia – tarpvalstybinis pripažinimas ir vykdymas užsienio valstybės teismo priimto sprendimo. Autorė taip pat nurodo, kad yra galimybė išskirti ir ketvirtąją kategoriją, kuriai priklauso klausimai, susiję su teisminiu

[61] Jungtinių Tautų Vienos konvencija dėl tarptautinio prekių pirkimo - pardavimo sutarčių. *Valstybės žinios*. 1995, Nr. 102-2283.
[62] Ženevos konvencija dėl įstatymų kolizijų naudojant įsakomuosius ir paprastuosius vekselius. *Valstybės žinios*. 2000, Nr. 22-557.
[63] Europos Parlamento ir Tarybos 2008 m. birželio 17 d. reglamentas (EB) 593/2008 dėl sutartinėms prievolėms taikytinos teisės (Roma I). [2004] OL L 177.
[64] Europos Parlamento ir Tarybos 2007 m. liepos 11 d. reglamentas (EB) 864/2007 dėl nesutartinėms prievolėms taikytinos teisės (Roma II). [2004] OL L 199.
[65] Tarybos 2010 m. gruodžio 20 d. reglamentas (ES) 1259/2010, kuriuo įgyvendinamas tvirtesnis bendradarbiavimas santuokos nutraukimui ir gyvenimui skyrium taikytinos teisės srityje. [2010] OL L 343
[66] Tarybos 2000 m. gruodžio 22 d. reglamentas (EB) 44/2001 dėl jurisdikcijos ir teismo sprendimų civilinėse ir komercinėse bylose pripažinimo ir vykdymo. [2000] OL L 012.
[67] Europos Parlamento ir Tarybos 2008 m. gruodžio 18 d. reglamentas 4/2009 dėl jurisdikcijos, taikytinos teisės, teismo sprendimų pripažinimo ir vykdymo bei bendradarbiavimo išlaikymo prievolių srityje. OL L 7/1.
[68] Europos Parlamento ir Tarybos 2007 m. lapkričio 13 d. reglamentas (EB) 1393/2007 dėl teisminių ir neteisminių dokumentų civilinėse arba komercinėse bylose įteikimo valstybėse narėse („dokumentų įteikimas“) ir panaikinantis Tarybos reglamentą (EB) Nr. 1348/2000. OL L 324/79.
[69] Bogdan, M., *supra* note 5, p. 4.

bendradarbiavimu, visų pirma – su dokumentų ir įrodymų rinkimu.[70] Paminėtina, kad platesne prasme tarptautinė privatinė teisė apima ir procedūrines taisykles, turinčias užsienio elementą. Paprastai sprendžiant procedūrinius klausimus, nėra kolizijos taisyklės, nustatančios užsienio teisės taikymą[71]. Žinoma, nacionaliniai teismai paprastai taiko *lex fori*, kuri gali apimti ir tas procedūrines taisykles, kurios skirtos tarptautinio pobūdžio situacijoms[72].

Vadinasi, tarptautinė privatinė teisė - konvencijų ir nacionalinių įstatymų bei kitų dokumentų ir priemonių visuma, reguliuojanti privatinius santykius su užsienio elementu, dėl tos priežasties kyla vidaus ir užsienio teisės sistemos kolizija. Ji apima procesines (kolizinės) ir materialines normas, ir galima teigti, kad pirmosios (kolizinės) *per se* nereguliuoja santykių tiesiogiai, tačiau šis klausimas yra vienas svarbiausių tarptautinės privatinės teisės plotmėje. Kolizinės normos nurodo, kurios valstybės teisės normos bus taikomos procesui. Turima omenyje, kad šios normos ne atsako į klausimą, pavyzdžiui, ar santuoka bus galiojanti, o nurodo, kur reikia ieškoti atsakymo į šį klausimą. Be to, reikia pažymėti, kad nėra vienos visoms valstybėms vieningos tarptautinės privatinės teisės, o kiekviena valstybė turi nacionalines normas, kurios savaip reguliuoja privatinius santykius su užsienio elementu. Žinoma, kalbant apie ES teisės ir tarptautinės privatinės teisės santykį, šiuo metu valstybių narių tikslas – suderinti tarptautinės privatinės teisės normas, todėl, kaip vėliau paaiškės, ryžtingai einama link to ir dar daugiau. Juolab, kad tarptautinis bendradarbiavimas tarptautinės privatinės teisės srityje yra ypatingai svarbus ir egzistuoja ne vien ES ar jos valstybių narių mastu, bet ir tarptautiniu mastu, ką pamatysime paskutiniame šio darbo skyriuje.

1.4. Europos Sąjungos tarptautinė privatinė teisė

Plati funkciškai orientuota teisės aktų suderinimo programa suformuoja šerdį, kuri paprastai vadinama „Europos Sąjungos tarptautine privatine teise“[73]. Aptarus bendrus tarptautinės privatinės teisės bruožus, jos sąvoką bei reikšmę, siekiant šio darbo tikslų, toliau yra būtina išnagrinėti ES privatinės teisės reguliavimą, priežastis, dėl kurių ES pradėjo orientuotis į šios teisės šakos reglamentavimą ir t.t.

Europos Sąjungos veikla tarptautinės privatinės teisės srityje gali būti vadinama *europeizacija*. Anot K. Howell, bendriausia prasme ši sąvoka reiškia ES direktyvų, reglamentų,

[70] Kramer, X. E., *supra* note 52, p. 6.
[71] Bogdan, M., *supra* note 5, p. 4.
[72] *Ibid.*
[73] Twigg-Flesner, C.; *et. al., supra* note 22, p. 59.

institucinių struktūrų perkėlimą į nacionalinį lygį[74]. Kitaip tariant, europeizacija gali būti suprantama kaip ES poveikis valstybėms narėms tam tikrose srityse. Anot K. Manioko, tai susiję su Europos integracija „ir šio proceso rezultatu, Europos Sąjungos kartu su visomis jos formaliomis ir neformaliomis institucijomis ir sprendimais, poveikiu valstybėms ES narėms ar net ne narėms“[75]. Kalbant apie tarptautinės privatinės teisės europeizaciją, labai taikliai ją apibūdina V. Van Den Eeckhout: tai pokyčiai, turintys įtakos tarptautinės privatinės teisės srityje, be to, šis reiškinys suprantamas kaip procesas, kurio metu ES nusistatė įgaliojimus kurti tarptautinės privatinės teisės taisykles pagal Amsterdamo sutarties 65 str.[76].

Kadangi ES plėtra tarptautinės privatinės teisės srityje gali būti suskirstyta į keletą skirtingų periodų, mat tokia išvada išplaukia iš sisteminės steigiamųjų sutarčių analizės, kiekvienas periodas bus aptariamas atskirai, įvardijant esminius bruožus.

1.4.1. Koordinacinis periodas

Pirmasis periodas, trukęs nuo 1957 m. Romos sutarties[77] iki 1992 m., kada įsigaliojo Mastrichto sutartis, gali būti vadinamas *koordinaciniu periodu*. Romos sutartis nenumatė nuostatų, kurios Bendrijai suteiktų įgaliojimus teisingumo ir vidaus reikalų srityje. Valstybių narių bendradarbiavimas šioje srityje buvo plėtojamas Tarybos[78]. Vienintelis straipsnis, suteikęs pagrindą, buvo Europos Ekonominės Bendrijos steigimo sutarties 220 straipsnis: „valstybės narės, tiek, kiek reikia, dalyvauja derybose viena su kita, siekdamos savo nacionaliniams subjektams užtikrinti [...] formalumų, reglamentuojančių abipusį teismų ir arbitražo sprendimų pripažinimą ir, supaprastinimą“[79].

Šiuo laikotarpiu „teisės ir jurisdikcijos kolizijai taikytinų taisyklių įtvirtinimas buvo laikomas išimtinai valstybių narių kompetencija“[80]. Kitaip tariant, Bendrija, galiojant minėtai steigimo sutarčiai, neturėjo kompetencijos derinti kolizinių taisyklių. Ir tai visiškai suprantama, atsižvelgus į pagrindinį įkurtos Bendrijos tikslą, nurodytą 3 str., t.y. vieningos rinkos sukūrimą.

---

[74] Howell, L. *Developing Conceptualizations of Europeanization and European Integration: Mixing Methodologies.* Elmfield: 2002, p. 2. [interaktyvus] [žiūrėta 2014-10-13] <http://aei.pitt.edu/1720/1/Howell.pdf >.
[75] Maniokas, K. Europeizacijos sąvoka ir jos vieta Europos integracijos teorijose. *Politologija.* 2002, 4 (28), p. 2.
[76] Van Den Eeckhout, V. *Communitarization of Private International Law: Tendencies to « liberalise » International Family Law.* [interaktyvus] [žiūrėta 2014-10-08] <https://openaccess.leidenuniv.nl/bitstream/handle/1887/16146/microsoft;jsessionid=7B2C2AF3EA99F34E410E2355C24005A2?sequence=2>.
[77] Romos sutartis, įsteigianti Europos ekonominę bendriją. [interaktyvus] [žiūrėta 2014-09-08]. <http://eur-lex.europa.eu/legal-content/FR/TXT/PDF/?uri=CELEX:11957E/TXT&from=LT>.
[78] Piris, J. C. *The Lisbon treaty: A legal and political anglysis*. Cambridge: Cambridge university press, 2010, p. 167.
[79] Romos sutartis, *op. cit.*
[80] Liubertaitė, L., *supra* note 10, p. 94.

220 straipsnio formuluotė („prireikus“) patvirtina, kad jau EEB steigimo sutarties rengėjai suvokė, jog, siekiant sukurti bendrą rinką, tam tikrais atvejais gali kilti poreikis koordinuoti valstybių narių veiksmus šioje srityje[81].

Be jau minėtos Romos sutarties, koordinaciniam periodui galima priskirti ir 1968 metų Briuselio konvenciją dėl jurisdikcijos ir teismų sprendimų vykdymo civilinėse ir komercinėse bylose[82]. Pastaroji buvo glaudžiai susijusi su jau minėtu Romos sutarties 220 straipsniu. Jos tikslas – supaprastinti teisinius formalumus tarp valstybių narių. Iki Briuselio konvencijos, teismų jurisdikcijos kolizijos bylose su užsienio elementu buvo didelė problema, nes nebuvo teisinio reguliavimo. Skirta mažai dėmesio klausimams, susijusiems su tarptautinėmis procedūromis, o teisingiau – teisminės jurisdikcijos problemoms[83]. Anot O. Struyven, Briuselio konvencija sprendė problemą vyravusią iki pat įsigaliojimo dėl besaikės teismų jurisdikcijos: tai situacija, kai teismai sprendžia bylas, neturėdami pakankamo ryšio su bylos šalimis, bylos aplinkybėmis, priežastimis ar ginčo pobūdžiu, tačiau dėl politinių interesų tinkamai neatsižvelgia į ginčo šalių interesus[84]. Taigi, dėl šių priežasčių EEB valstybių narių iniciatyva buvo parengta taip vadinama dviguba[85] konvencija: be pripažinimo standartų, Briuselio konvencija pateikė išsamias taisykles jurisdikcijos prielaidoms ir nustatė taisykles, pagal kurias kitoje valstybėje priimtas sprendimas bus pripažįstamas ir vykdomas. Konvencijos rengėjų nuomone, „jei jurisdikcijos taisyklės bus suderintos, sprendimų pripažinimas ir vykdymas gali būti pusiau automatinis. Taip neliks jokios galimybės atsisakyti pripažinti sprendimą ar jį vykdyti argumentuojant tuo, kad teismas rėmėsi nepagrįstai plačia (angl. *exorbitant*) jurisdikcija“[86]. Briuselio konvencija tapo Europos teisminės erdvės pradžia ir nustatė kompleksinę sistemą, kurią vėliau išplėtė Lugano konvencija (bus aptariama vėliau).

Kitas svarbus dokumentas šiam laikotarpiu – 1971 m. Briuselio protokolas[87], papildęs Briuselio konvenciją dėl jurisdikcijos ir teismų sprendimų vykdymo civilinėse ir komercinėse bylose. Valstybės narės šiuo protokolu suteikė Europos Bendrijų Teisingumo Teismui (toliau – Teismas) įgaliojimus aiškinti minėtą konvenciją.

---

[81] Malatesta, A.; *et. al., The External Dimention of EC Private International Law in Family and Success Matters*. Padova: Cedam, 2008, p. 4. (cituota iš: Liubertaitė, L. Europos Sąjungos kompetencija privatinės teisės srityje: ribų beieškant. *Teisė*. 2011, 79 tomas, p. 94).

[82] Briuselio konvencija dėl jurisdikcijos ir teismų sprendimų vykdymo civilinėse ir komercinėse bylose (Briuselis) (priimta 1968 rugsėjo 27 d., įsigaliojo 1973 m. vasario 1 d.), 8 ILM 229 (1969).

[83] Struyven, O., *Exorbitant jurisdiction in the Brusselis Convention*. Faculteit Reichtsgeleerdheid, Katholieke Universitet Leuven. [interaktyvus] [žiūrėta 2014-10-05] <https://www.law.kuleuven.be/jura/art/35n4/struyven.htm>

[84] *Ibid.*

[85] *Ibid.*

[86] Kruger, T., *supra* note 28, p. 12.

[87] 1968 m. Briuselio Protokolas dėl Europos Bendrijų Teisingumo Teismo interpretacijos. [interaktyvus] [žiūrėta 2014-10-05] <http://www.euzpr.eu/eudocs/01prozessr/10zivilhandelsr/01brusseliu/brusseliu-091-prot1971_en.pdf >.

Aptariamam laikotarpiui reikšminga ir 1980 m. Romos konvencija dėl sutartinėms prievolėms taikytinos teisės[88] (toliau – Romos konvencija). Kaip teigiama šio dokumento preambulėje, valstybės narės siekia nustatyti vienodas sutartinėms prievolėms taikytinos teisės taisykles. Europos Komisijos (toliau – Komisija) parengtoje Žaliojoje knygoje dėl šios Romos konvencijos teigiama, kad yra būtina suderinti taisykles, siekiant abipusio teismų sprendimų ir nutarčių pripažinimo[89]. Be to, reikšmingas tas faktas, kad pagal Romos Konvencijos 2 str., gali būti taikoma ir valstybių, ne ES narių teisė, tad darytina išvada, jog ši Konvencija yra universalaus pobūdžio.

Anot L. Liubertaitės, tiek Briuselio konvencija dėl jurisdikcijos ir teismo sprendimų civilinėse ir komercinėse bylose vykdymo, kuri vėliau buvo išplėsta Lugano konvencija, tiek 1980 m. Romos konvencija dėl sutartinėms prievolėms taikytinos teisės yra laikytinos tradicinėmis tarptautinėmis sutartimis, nepaisant to, kad EEB steigimo sutarties 220 straipsnis buvo *expressis verbis* nurodytas kaip teisinis pagrindas, o ir konvencijas sudarė valstybės narės. Taip manytina dėl dviejų priežasčių. Pirma, kitaip nei kiti ES teisės aktai, konvencijos įsigaliojo tik jas ratifikavusioms valstybėms narėms. Antra, kompetencija aiškinti sutarčių nuostatas Teismui buvo suteikta atskirais protokolais, pvz. jau minėtu 1971 m. Briuselio protokolu.[90]

1988 metais Lugane buvo pasirašyta konvencija dėl jurisdikcijos ir teismo sprendimų civilinėse ir komercinėse bylose vykdymo. Ši konvencija laikoma lygiaverte 1968 m. Briuselio konvencijai, tačiau numatė taisykles, skirtas ne tik EB, bet ir Europos Laisvosios Prekybos Asociacijos narėms.

Vadinasi, koordinaciniu laikotarpiu prasidėjęs tarptautinės privatinės teisės vienodinimas valstybėms narėms vyko remiantis EEB Sutarties 220 str. Tačiau tarptautinė privatinė teisė buvo reguliuojama ne Bendrijos teisės aktais, o tarptautinėmis sutartimis. Tokia situacija paaiškinama į pagalbą pasitelkus Bendrijos tikslą – bendrosios rinkos sukūrimą: siekiant jo, nebuvo orientuojamasi į bendradarbiavimo civilinėse bylose normų vienodinimą. 220 str. pagrindu 1968 m. buvo priimta ypatingai reikšminga Briuselio konvencija, suvienodinusi sprendimų pripažinimo ir vykdymo taisykles, kas tuometinėje Europoje buvo naujas dalykas. Aptariamuoju laikotarpiu buvo priimta Romos konvencija, kuria siekta tęsti jurisdikcijos ir teismų sprendimų vykdymo normų vienodinimo darbą. Šie dokumentai tapo vėlesnių jau Sąjungos reglamentų pagrindu, todėl jų reikšmė

[88] Konvencija dėl sutartinėms prievolėms taikytinos teisės (Romos konvencija) (Roma) (priimta 1980 m. birželio 19 d., įsigaliojo 1991 m. balandžio 1 d.), 19 ILM 1492 (1980); 1980 O.J. (L 266).
[89] Green Paper on the conversion of the Rome Convention of 1980 on the law applicable to contractual obligations into a Community instrument and its modernization. 14/01/2003. COM (2002) 0654 final.
[90] Liubertaitė, L., *supra* note 10, p. 94.

neužginčijamai svarbi. Pažymėtina, kad teorinis koordinacinio periodo atskyrimas baigiamas priėmus Mastrichto sutartį.

1.4.2. Kooperacinis periodas

1992 m. Mastrichto sutartis laikytina kooperacinio periodo pradžia, kadangi buvo įtrauktos nuostatos dėl bendradarbiavimo teisingumo ir vidaus reikalų srityse. Nepaisant reikšmingų pakeitimų Romos sutartyje, transformuotų Bendrijų, tarptautinės privatinės teisės srityje ši sutartis didelių pokyčių neatnešė.

Mastrichto sutarties K.1 straipsnis nustato, kad siekiant Sąjungos tikslų, ypač laisvo asmenų judėjimo, valstybės narės laiko bendru interesu bendradarbiavimo civilinėse bylose klausimą[91]. Turint omenyje, kad ES steigimo sutartis numatė trijų ramsčių sistemą, paskutiniajam ramsčiui buvo priskirtas aukščiau minėtas klausimas, o tarptautinė privatinė teisė pavadinta „bendradarbiavimu civilinėse bylose“. Tai reiškia, kad teismų bendradarbiavimas tapo sudedamąja Europos bendradarbiavimo teisingumo ir vidaus srityse dalimi, dėl tos priežasties tapo įmanoma kolizines normas reglamentuoti ES teisės aktais[92]. Tačiau reikia nepamiršti, kad Romos sutarties 220 str. nenustojo galios, jis vis dar leido valstybėms narėms sudaryti tarptautines konvencijas tarptautinės privatinės teisės srityje. Pagal Mastrichto sutarties K.3 str., Sąjunga įgijo kompetenciją tik rengti konvencijas dėl bendradarbiavimo civilinėse bylose ir rekomenduoti valstybėms narėms šias konvencijas priimti. Visgi, kaip teigia S. Barriati, realybėje valstybės narės ir taip plėtojo intensyvų bendradarbiavimą tose srityse, kurios pagal Mastrichto sutartį pakliuvo į antrojo ir trečiojo ramsčių rėmus, t.y. tarpvyriausybinį lygmenį[93]. Be to, šių ramsčių sritys laikytinos svarbiomis kiekvienai valstybei narei atskirai, todėl norėta jas reguliuoti ne Sąjungos lygmenyje, o nacionaliniais teisės aktais bei tarptautinėmis sutartimis.

Taigi, išplaukianti išvada tokia: valstybės narės kolizines taisykles toliau derino savo tarptautinėmis sutartimis, nors Sąjunga ir turėjo kompetenciją koordinuoti jų veiksmus bendradarbiavimo civilinėse bylose srityje. Nepaisant koordinacinio pobūdžio kompetencijos, buvo naudojamasi tarpvalstybinio bendradarbiavimo metodu. Šią išvadą patvirtina ir K.3 str. 2 dalis: valstybės narės gali (bet neprivalo) suteikti Teisingumo Teismui teisę aiškinti trečiajame ramstyje

[91] Europos Sąjungos (Mastrichto) sutartis. OL C 224.
[92] Mizaras, V. Tarptautinės privatinės teisės vienodinimo Europos Sąjungoje rezultatai: reglamentai Roma I ir Roma II. I dalis. *Justitia.* 2008, 4 (70), p. 2.
[93] Barriati, S. *Cases and Materials on EU private International law*. Oxford and Portland, Oregon, 2011, p. 1.

priimtų konvencijų nuostatas ir dėl jų taikymo kilusius ginčus spręsti laikantis jose įtvirtintų sąlygų[94].

1.4.3. Kompetencijos dalijimasis

Bendrijos veiksmų, arba kitaip, kompetencijų dalijimosi periodas laikytinas ypatingai reikšmingu ir pamatus ES privatinės teisės reguliavimui Sąjungos mastu suteikusiu laikotarpiu, trukęs nuo 1997 iki 2007 metų. Paminėtina, kad šioje darbo dalyje nebus kalbama apie Nicos sutarties pokyčius, kadangi buvo pertvarkyta institucinė Sąjungos sistema, o tai šio darbo temai nėra aktualu.

Kaip ir aptariant pirmuosius du periodus, taip ir aptariant šį, būtina nurodyti teisinį pokyčių pagrindą. Juo laikomas EB steigimo sutarties 65 str., numatęs, kad „priemonių bendradarbiavimo civilinėse bylose srityje turi būti imamasi tiek, kiek reikia vidaus rinkos veikimui“[95]. Abejonių kyla dėl sąvokos „bendradarbiavimas“: juk tarptautinės privatinės teisės sritis Amsterdamo sutartimi buvo perkelta iš trečiojo ramsčio į pirmąjį, kur Sąjunga naudojasi išimtine įstatymų leidybos kompetencija. Tačiau anot T. Kruger, ši sąvoka turėtų reikšti kažką kitą nei valstybių narių ir ES bendradarbiavimą, o valstybių narių tarpusavio sąveiką, kurią Sutartis siekia įtvirtinti[96]. Taigi, iš analizės išplaukianti išvada ta, kad Sąjungai suteikta kompetencija priimti atitinkamus aktus, keičiančius valstybių narių nuolat sudaromas sutartis bendradarbiavimo civilinėse bylose srityje.

Amsterdamo sutarties 65-uoju str. siekta supaprastinti ir gerinti dokumentų sistemą, bendradarbiavimą renkant įrodymus, skatinti taisyklių, susijusių su įstatymų ir jurisdikcijos kolizijos, suderinamumą, pašalinti kliūtis, kurios trukdo gerą civilinio proceso funkcionavimą. Taigi, tarptautinė privatinė teisė tapo puikiu įrankiu pasiekti Sąjungos tikslams[97]. Ne ką mažiau reikšmingas ir 61 str., o teisingiau – jo c dalis, kuri nurodo, kad Europos Taryba (toliau – Taryba), „siekiant palaipsniui sukurti laisvės, saugumo ir teisingumo erdvę, gali priimti reikalingas priemones bendradarbiavimo civilinėse bylose srityje“[98].

Sąjungos kompetencijos ribos išsiplėtė, tačiau atskleisti, koks tos kompetencijos pobūdis, galima aptarus keletą svarių aspektų. Pirma, pagal EB sutarties 67 str., Taryba priemones bendradarbiavimo civilinėse bylose srityje gali priimti tik vienbalsiai, pereinamuoju 5 metų laikotarpiu; antra, teisė kreiptis dėl ES teisės aktų tarptautinės privatinės teisės srityje suteikta tik

[94] Europos Sąjungos (Mastrichto) sutartis. OL C 224.
[95] Konsoliduota Europos Bendrijos steigimo sutartis. *Valstybės žinios*. 2004, nr. 2–2.
[96] Kruger, T., *supra* note 28, p. 15.
[97] Liubertaitė, L., *supra* note 10, p. 96.
[98] Konsoliduota Europos Bendrijos steigimo sutartis, *op. cit.*

tiems valstybių narių teismams, kurių sprendimai pagal nacionalinę teisę negali būti apskųsti[99]. Ir trečia – Amsterdamo sutartis paliko nepakeistą EEB steigimo sutarties 220 straipsnį, sudariusį teisinį pagrindą valstybių narių priimamoms sutartims tarptautinės privatinės teisės srityje[100]. Jo pagrindu, valstybės narės gali priimti konvencijas visose 65 str. išvardintose srityse: tarpvalstybinėje teisminių ir neteisminių dokumentų srityje, bendradarbiavime renkant įrodymus, sprendimų, priimtų civilinėse ir komercinėse bylose pripažinimo bei vykdymo srityje. Tokia galimybe valstybės narės turi teisę naudotis, jei patenkinamas reikalavimas nedaryti poveikio tinkamam ES normų įgyvendinimui ir jei pati Sąjunga neįgyvendino savo kompetencijos pagal 65 str. Autorė sutinka su L. Liubertaite, kad Amsterdamo sutartis įtvirtino *bendrą* ES ir valstybių narių kompetenciją tarptautinės privatinės teisės srityje[101].

Šiuo laikotarpiu padaryti pakeitimai ne tik steigimo sutartyse, bet taip pat ir priimti kiti reikšmingi teisės aktai tarptautinės privatinės teisės srityje. Toliau trumpai bus aptarti esminiai pokyčiai, dėl kurių tarptautinė privatinė teisė imta reguliuoti ne tarptautinėmis sutartimis, kaip buvo anksčiau, bet ES teisės aktais.

Prievolių teisei reikšmingi Europos Sąjungos Parlamento ir Tarybos reglamentai įsigaliojo 2009 metais. Vienas jų - 2008 m. birželio 17 d. reglamentas Nr. 593/2008 dėl sutartinėms prievolėms taikytinos teisės (toliau vadinamas Roma I reglamentu). Šis reglamentas pakeitė 1980 m. Romos konvenciją. Pagrindine šio dokumento priėmimo priežastimi, paantrinant V. Mizarui, galima nurodyti tą faktą, kad Romos konvencija buvo ne ES teisės aktas, o tarpvalstybinė sutartis, dėl tos priežasties naujos valstybės narės turėjo konvenciją ratifikuoti[102]. Kadangi po Mastrichto sutarties įsigaliojimo tapo įmanoma reglamentuoti kolizines normas, tokia galimybe ir buvo pasinaudota, kadangi ES reglamentai yra tiesioginio taikymo dokumentai, ir prisijungusios valstybės papildomai ratifikuoti jų neturi. Kitas - 2007 m. liepos 11 d. Tarybos ir Parlamento reglamentas Nr. 864/2007 dėl nesutartinėms prievolėms taikytinos teisės (toliau vadinamas Roma II reglamentu). Šių reglamentų priėmimo pagrindu laikytini Sutarties 61, 65 ir 67 straipsniai. Preambulėse nurodoma, kad siekiama geresnio ginčo baigties nuspėjamumo, teisinio tikrumo bei laisvo teismų sprendimų judėjimo, kas prisideda prie tinkamo vidaus rinkos veikimo. Pažymėtina, kad nacionalinės teisės normos, įsigaliojus šiems reglamentams, jų taikymo srityje netaikomos, nes EB steigimo sutarties 249 str. 2 d. nustatė tiesioginį reglamentų taikymą[103].

[99] *Ibid*.
[100] Liubertaitė, L., *supra* note 10, p. 97.
[101] *Ibid*.
[102] Mizaras, V., *supra* note 92, p. 3.
[103] EB steigimo sutartis (konsoliduota versija). [2004]

Kita reikšminga reglamentų grupė skirta unifikuoti įvairias tarptautinio civilinio proceso normas. Pirmasis - 2000 m. gruodžio 22 d. Tarybos reglamentas (EB) Nr. 44/2001 dėl jurisdikcijos ir teismo sprendimų civilinėse ir komercinėse bylose pripažinimo ir vykdymo (vadinamas Briuselis I reglamentu). Nepaisant to, kad bendradarbiavimo civilinėse bylose srityje Sąjunga, kaip minėta, naudojosi kompetencija kartu su valstybėmis narėmis, šio reglamento preambulės 4 punkte minima, jog Bendrija gali geriau įgyvendinti iškeltus tikslus. Kitas – Tarybos reglamentas Nr. 2201/2003 dėl jurisdikcijos ir teismo sprendimų, susijusių su santuoka ir tėvų pareigomis, pripažinimo bei vykdymo[104] (vadinamas Briuselis IIa reglamentu). Reikia paminėti ir 2001 m. gegužės 28 d. reglamentą 1206/2001 dėl valstybių narių teismų tarpusavio bendradarbiavimo renkant įrodymus civilinėse ar komercinėse bylose[105].

Vadinasi, aptariamuoju laikotarpiu, kuris truko nuo Amsterdamo sutarties iki Lisabonos sutarties įsigaliojimo, Sąjunga ir valstybės narės dalijosi kompetencija tarptautinės privatinės teisės srityje. Tačiau įsigalioję reglamentai įrodo, kad Sąjunga pasinaudojo Sutarties 65 str. c punktu, kurio pagrindu priimami atitinkami teisės aktai, kai reikalinga pašalinti kliūtis civilinio proceso funkcionavime, skatinti šių normų suderinamumą tarp valstybių narių. Valstybės narės, pagal 65 str. nuostatas šioje srityje teisės aktų priimti negali, o reglamentai yra visuotinio taikymo ir nereikalauja atskiro ratifikavimo kaip tarptautinės sutartys. Nepaisant išplėstų ES galių, valstybės narės vis dėlto išlaikė kompetenciją bendradarbiavimo civilinėse bylose srityje, dėl tos priežasties Sąjungos kompetencija aptariamuoju laikotarpiu laikytina pasidalijamąja. Tai yra dar vienas žingsnis link tinkamo vidaus rinkos veikimo bei laisvės, saugumo ir teisingumo erdvės sukūrimo, kartu užtikrinant laisvą asmenų judėjimą.

1.4.4. Po Lisabonos sutarties

Iki Lisabonos sutartimi įvestų pakeitimų, steigimo sutartys nepateikė aiškaus atskyrimo tarp ES ir jos valstybių narių tam tikrose politikos srityse. Anot Z. Horvath ir B. Odor, aiškaus atskyrimo nebuvimas suteikdavo pagrindą rimtoms politinėms problemoms, be to, Sąjungos piliečiams ne visuomet būdavo aišku, už kuriuos sprendimus Sąjunga buvo tiesiogiai atsakinga, taip pat kodėl

[104] Tarybos 2003 m. lapkričio 27 d. reglamentas (EB) 2201/2003 dėl jurisdikcijos ir teismo sprendimų, susijusių su santuoka ir tėvų pareigomis, pripažinimo bei vykdymo, panaikinantis Reglamentą (EB) Nr. 1347/2000. [2004] OL L 338.

[105] Europos Parlamento ir Tarybos 2001 m. gegužės 28 d. reglamentas (EB) 1206/2001 dėl valstybių narių teismų tarpusavio bendradarbiavimo renkant įrodymus civilinėse ar komercinėse bylose. [2001] OL L 174.

nebuvo priimami sprendimai ES mastu, kur piliečiai tikėjosi jų. Tad vienas iš prioritetų sutarčių reformų procese būtent ir buvo aiškus kompetencijų atribojimas.[106]

Lisabonos sutartis įvedė dar daugiau reikšmingų pokyčių, taip pat ir bendradarbiavimo civilinėse bylose. Pagal Sutarties dėl Europos Sąjungos veikimo V antraštinę dalį, bendradarbiavimas civilinėse bylose priskirtas laisvės, saugumo ir teisingumo erdvei[107]. SESV 81 str. pakeitė EC 65 str. ir yra platesnis. Pirma, pakeista nuoroda į vidaus rinką: EC 65 str., nurodė, kad priemonės gali būti priimamos *tiek, kiek būtina* užtikrinti tinkamą vidaus rinkos veikimą, o pagal SESV 81 str. 2d. nuostatą, kad priemonės patvirtinamos *ypač kai jos būtinos.* Iš to išplaukia, kad Sąjungos kompetencija, dėl fakultatyvios straipsnio formuluotės, yra praplėsta. Antra, numatyta galimybė priimti priemonės, kuriomis siekiama užtikrinti veiksmingą teisę į teisingumą (SESV 81 str. 2d. e punktas). Be to, aptariamas straipsnis apima teisminių ir neteisminių sprendimų tarpusavio pripažinimą bei vykdymą, jų įteikimą, bendradarbiavimą renkant įrodymus ir t.t.

Prie pakeitimų taip pat reikėtų paminėti ES valstybių narių piliečių teisę ginti savo pažeistus interesus per nacionalinius teismus: nebereikalinga išnaudoti visas vidaus gynybos priemones tam, kad teismas galėtų kreiptis į Europos Sąjungos Teisingumo Teismą[108] (toliau - ESTT) prejudicinio sprendimo. Iki tol galiojusi Amsterdamo sutarties redakcija numatė galimybę kreiptis tik teismams, kurių sprendimai valstybėje neskundžiami. Vadinasi, Lisabonos sutarties pakeitimais siekta supaprastinti procedūras ir padaryti jas labiau prieinamas piliečiams, kadangi neaiškumų taikant ES teisės aktus gali kilti žemesnio lygio nacionaliniams teismams.

Dar vienas pokytis – EB sutarties 293 str. atsisakymas. Šis straipsnis laikytas teisiniu pagrindu ES valstybių narių sudarytoms sutartims tarptautinės privatinės teisės srityje. O jo panaikinimas suponuoja išimtinės (bendro pobūdžio) kompetencijos perdavimą Europos Sąjungai.

Reikšminga paminėti 2007 m. Lugane pasirašytą Konvenciją dėl jurisdikcijos ir teismo sprendimų civilinėse ir komercinėse bylose pripažinimo ir vykdymo[109]. Jau buvo minėta, kad tokio paties pavadinimo konvencija buvo priimta 1988 metais, naujoji, 2007 metų konvencija ją pakeitė. Kadangi Lugano konvencija yra daugiašalė sutartis, bet ne ES teisės aktas, Tarybai kilo klausimas, ar šios konvencijos, kurios dalyvės yra ES (išskyrus Daniją) ir Laisvosios prekybos asociacijos narės (Norvegijos karalystės, Islandijos respublikos ir Šveicarijos konfederacijos bei Danijos karalystės),

[106] Horvath, Z.; Odor, B., *supra* note 26, p. 118.
[107] Europos Sąjungos sutarties ir Sutarties dėl Europos Sąjungos veikimo suvestinės redakcijos. OL 2008 C 115.
[108] Pažymėtina, kad visame darbe bus naudojama Europos Sąjungos teisingumo teismo arba ESTT sąvoka, nors kai kuriais atvejais sprendimai buvo priimami Europos Teisingumo Teismo (ETT) vardu.
[109] Konvencija dėl jurisdikcijos ir teismų sprendimų civilinėse ir komercinėse bylose pripažinimo bei vykdymo (Lugano konvencija). ES OL L 339/1.

sudarymas priskirtinas išimtinei ES kompetencijai, ar pasidalijamajai[110]. Teisingumo Teismas pateikė atsakymą teigdamas, kad priėmimas priklauso išimtinei kompetencijai[111]. Vadinasi, Lugano konvencija tapo privalomu dokumentu kiekvienai valstybei narei, kurio joms nebereikėjo papildomai ratifikuoti. Lugano konvencijos tikslas – išspręsti tarptautinės teismų jurisdikcijos klausimus. Be to, ja išplėstas Briuselis I reglamento nustatytų principų taikymas. Dar galima pridurti, kad Lugano konvencija bus galiojanti tarp Danijos ir trečiųjų šalių, tuo tarpu santykiuose tarp ES valstybių narių, taip pat tarp jų ir Danijos – Briuselis I reglamentas. Vadinasi, ES, kaip juridinis asmuo, tampa daugiašalės konvencijos dalyve ir, naudodamasi viršnacionalinėmis galiomis, priima visoms valstybėms narėms privalomus sprendimus.

Pokyčių laikotarpiu priimti ir ES vidaus teisės aktai. 2008 m. gruodžio 18 d. reglamentas Nr. 4/2009 dėl jurisdikcijos, taikytinos teisės, teismo sprendimų pripažinimo ir vykdymo bei bendradarbiavimo išlaikymo prievolių srityje. Dar vienas reikšmingas reglamentas – tai nuo 2015 m. sausio 10 dienos pradedamas taikyti reglamentas dėl jurisdikcijos ir teismo sprendimų civilinėse ir komercinėse bylose pripažinimo ir vykdymo (nauja redakcija) Nr. 1215/2012[112], kuriuo siekiama gerinti galimybes kreiptis į teismą[113]. Be jokios abejonės, ES ir toliau svarsto naujus tarptautinės privatinės teisės reglamentų projektus, o apie keletą jų – paskutinėje šio darbo dalyje.

Taigi, Lisabonos sutartis pasitarnavo kaip įrankis siekiant atriboti Sąjungos ir valstybių narių kompetencijas. Pabrėžtina, kad nuo šiol Taryba priima priemones siekdama užtikrinti ne tik tinkamą vidaus rinkos veikimą, bet ir apsaugoti ES piliečių teises[114].

1.5. Skyriaus apibendrinimas

Išnagrinėjus Europos Sąjungos kompetencijų plotmės kitimą bei jų pokyčius nuo Bendrijas įsteigusios Romos sutarties iki reformų – Lisabonos – sutarties įsigaliojimo, aptarus tarptautinės privatinės teisės gaires, galima padaryti keletą išvadų.

Atsižvelgiant į visą tai, kas išdėstyta, galime teigti, jog Mastrichto sutartis laikytina grynai tarpvyriausybine, kadangi Sąjungai nebuvo suteiktos būtinos priemonės veikti tarptautinės

[110] Tarybos generalinio sekretoriato 2009 m. liepos 23 d. aiškinamoji ataskaita dėl 2007 spalio 30 d. Lugane pasirašytos Konvencijos dėl jurisdikcijos ir teismo sprendimų civilinėse ir komercinėse bylose pripažinimo ir vykdymo. Briuselis, (01.10) (OR. en).
[111] ESTT 2006 m. vasario 7 d. nuomonė 1/03 dėl Lugano Konvencijos.
[112] Europos Parlamento ir Tarybos 2012 m. gruodžio 12 d. reglamentas (ES) 1215/2012 dėl jurisdikcijos ir teismo sprendimų civilinėse ir komercinėse bylose pripažinimo ir vykdymo. [2012] OL L 351/1.
[113] *Ibid.*
[114] Liubertaitė, L., *supra* note 10, p. 84.

privatinės teisės srityje. Iš esmės situacija pasikeitė įsigaliojus Amsterdamo sutarčiai, kuri pristatė laisvės, saugumo ir teisingumo kūrimo tikslą[115]. Reikšmingas pokytis buvo tas, kad tokios sritys kaip migracija, prieglobstis, tarptautinė privatinė teisė perkeltos iš trečiojo ramsčio ir dabar Sąjunga galėjo tapti aktyvia veikėja. Be to, šios sritys pateko į tarptautinę dimensiją, kadangi pripažinta galimybė priimti tarptautinius susitarimus. Dar daugiau permainų įnešė Lisabonos sutartis, kuri, nors ir nesuteikė Sąjungai išimtinės kompetencijos tarptautinės privatinės teisės srityje, visgi, įgaliojo užtikrinti teisės normų suderinamumą valstybėse narėse.

Atlikus Pirminės ES teisės analizę, galima drąsiai teigti, kad tarptautinė privatinė teisė pamažu tapo instrumentu siekiant bendrosios rinkos sukūrimo kaip pagrindinio Sąjungos tikslo. Bendros tarptautinės privatinės teisės taisyklės buvo ir yra reikalingos tam, kad būtų galima užtikrinti teisinį tikrumą prognozuojant ginčo baigtį, taip pat nuslopinti „besaikės“ jurisdikcijos taisykles, kurios buvo taikomos valstybių praktikoje. Pažymėtina, kad tinkamam visos Bendrijos tikslų užtikrinimui reikalingas laisvas teismų sprendimų judėjimas. Šiuos ir kitus svarbius aspektus Sąjungos teisės aktais imta reguliuoti tik po Amsterdamo sutarties, kadangi iki tol taikant tarptautinę privatinę teisę buvo vadovaujamasi tarptautinėmis sutartimis. Be abejo, negalima paneigti ir jų reikšmės, kadangi vėliau šių tarptautinių sutarčių pagrindu buvo priimti Sąjungos Tarybos reglamentai.

Taigi, europeizacija tarptautinės privatinės teisės srityje pilnu pajėgumu prasidėjo įsigaliojus Amsterdamo sutarties pakeitimams, nes iki tol galiojusios steigimo sutartys kolizinių taisyklių nustatymo pagrindą suteikė tarptautinėms valstybių narių sudaromoms sutartims. Be jokios abejonės, toks žingsnis sveikintinas, kadangi atsivėrus sienoms, galimybėms, siekiama išvengti šlubuojančių santykių fenomeno, kai tie patys santykiai vertinami skirtingai valstybėse. Tai tik dar labiau sustiprina ekonominę ir politinę integraciją, kas yra pagrindinis Sąjungos tikslas.

Tačiau vis dar neatsakyta į klausimus, ar tarptautinės privatinės teisės normos suvienodintos visose srityse, taip pat, kokio pobūdžio vykdoma europeizacija: ar tiesioginė, ar netiesioginė, t.y. koks ES teisės poveikis nacionalinei valstybių narių teisei šioje srityje. Be to, ar Sąjunga neperžengia savo kompetencijos siekdama vienodinti normas ir kokios ES išorės ir vidaus kompetencijos ribos ir pan.? Visa tai bus aptariama kitose dviejose darbo dalyse.

[115] Martenczuk, B.; van Thiel, S. The External Dimension of EU Justice And Home Affairs: Evolution, Chalenges, and Outlook. *Justice, Liberty, Security. New challenges for EU external relations.* Brussels: University Press, 2008, p. 10.

2. EUROPOS SĄJUNGOS VIDAUS KOMPETENCIJA TARPTAUTINĖS PRIVATINĖS TEISĖS SRITYJE

Indėlis į ES vidaus kompetenciją tarptautinės privatinės teisės srityje gali būti analizuojamas per keletą skirtingų plotmių. Reikalinga aptarti pirminės ir antrinės teisės normas, be to, pateikti ir ESTT praktikos pavyzdžių. Kadangi ES kompetencija gali būti skirstoma į vidaus ir išorės, šiame skyriuje bus analizuojami ES vidaus kompetencijos pokyčiai tarptautinės privatinės teisės srityje, įvesti Amsterdamo ir Lisabonos sutartimis. Bus siekiama nustatyti, ar Sąjunga pagrįstai priima atitinkamus instrumentus suteiktos kompetencijos ribose, ar neišeinama už jų.

ES vidaus kompetencija turėtų būti suprantama kaip visuma ES teisės aktų (direktyvų, reglamentų, sprendimų). Jais nustatomos visoms valstybėms narėms privalomos taisyklės, iš kurių vienos privalo būti tiesiogiai inkorporuotos į nacionalinę teisę (reglamentai), kiti numato tik pagrindinius elgesio principus (direktyvos), treti priimami konkrečiais klausimais ar aiškiai nurodytiems asmenims ar organizacijoms (sprendimai).

Sulig Amsterdamo sutarties įsigaliojimu, o tiksliau – jos 61 str. pagrindu, pradėta kurti laisvės, saugumo ir teisingumo erdvė, taigi, kilo poreikis reguliuoti bendradarbiavimo civilinėse bylose sritį ne tik ES viduje, bet taip pat ir išorėje. Pakoregavus sričių išdėstymą ramsčiuose, kompetencija vidaus reikalų srityje buvo perkelta į viršnacionalinį lygmenį, tad Sąjunga tapo aktyvia. Kalbant apie ES tarptautinę privatinę teisę, ES kompetencija tuo metu apribota esminiais klausimais: jurisdikcijų kolizija ir taikytinos teisės kolizija. Be to, pagal Amsterdamo sutarties nuostatas, atsirado galimybė sudaryti tarptautinius susitarimus, dėl tos priežasties Sąjunga tapo tarptautine žaidėja (šis aspektas bus aptariamas paskutinėje darbo dalyje).

2.1. Europos Sąjungos vidaus kompetencija Amsterdamo sutarties plotmėje

Visuotinai pripažįstama, jog bendradarbiavimas civilinėse bylose pagreitį įgavo sulig Amsterdamo sutarties įsigaliojimu. Nors, reikia pasakyti, EB sutartis ir nenumatė vieno ir visuotinio pagrindo tarptautinės privatinės teisės priemonių priėmimui. Šios srities pagrindą sudaro Amsterdamo sutarties IV antraštinė dalis „Vizų, prieglobsčio, imigracijos ir kitos su laisvu asmenų judėjimu susijusios politikos sritys“. EB sutarties 61 str. nuostatomis remiantis, kuriama laisvės,

saugumo ir teisingumo erdvė, o jos progresas literatūroje dar vadinamas „Sąjungos taikiniu“[116]. Temai aktualiausias yra šio straipsnio c punktas: Taryba priima reikalingas priemones teisiniam bendradarbiavimui civilinių bylų srityje[117]. Tą patvirtina ir Europos Tarybos išsakyti siekiai vadinamosiose Tamperės išvadose: Taryba yra pasiryžusi visiškai išnaudoti Amsterdamo sutartimi suteiktas galimybes plėtoti laisvės, saugumo ir teisingumo erdvę[118]. Siekiant nustatyti, kokio pobūdžio kompetencija Sąjunga naudojosi po Amsterdamo sutarties įsigaliojimo, bus aptariamas ne vien 65 str., bet taip pat ir jo santykis su 95 str., 293 str.

Su kuo susijęs bendradarbiavimas civilinėse bylose ir kokiomis sąlygomis gali būti priimami sprendimai šioje srityje, nurodo vienintelis EB sutarties 65 straipsnis. Jo pagrindinis tikslas - „sukurti Europos teisinį regioną, kuriame Sąjungos piliečiai turėtų apčiuopiamos naudos“[119], arba, *inter alia*, skatinti valstybių narių kolizinių taisyklių suderinamumą, kai tai reikalinga tinkamam vidaus rinkos veikimui[120]. Nėra visiškai aišku, ar 65 str. a – c punktai apima išsamų reguliavimą, tačiau, reikia pripažinti, įtraukia centrinius tarptautinės privatinės teisės klausimus. T.y. jurisdikcija, taikytina teisė ir sprendimų pripažinimas bei vykdymas[121]. Yra vieningai pripažįstama, kad toks sąrašas nėra baigtinis („priemonės [...] gali apimti“), ir tą teigia S. Leible, A. Staudinger, J. Basedow, L. Liubertaitė[122]. Tai reiškia, kad Sąjunga gali pasirinkti ir kitas reikalingas sritis, o svarbiausia – neperžengti siekiamo tikslo. Be to, reikia priminti, kad priimdama sprendimus EB sutarties 65 str. pagrindu, bendradarbiavimo civilinėse bylose srityje, Sąjunga privalo vadovautis subsidiarumo ir proporcingumo principais. Iš viso to darytina išvada, kad „priemonės, kurių Bendrija gali imtis pagal EB steigimo sutarties 65 straipsnį, turėtų apsiriboti santykiais Bendrijos viduje, nes Sutarties nuostatos dėl laisvo asmenų judėjimo netaikomos situacijoms, nesusijusioms su Bendrijos teise“[123].

Pažodžiui analizuojant EB sutarties 65 str., iškyla keletas svarbių aspektų. Pirma, vartojamas žodis „priemonės“, anot K. Boele-Woelki, skirtas apibrėžti galimybę priimti tiek privalomus (reglamentai, direktyvos), tiek ir neprivalomus instrumentus (rekomendacijos,

[116] Basedow, J. EC Regulations in European Private Law. *Private Law in the International Area*. Hague: T.M.C. Asser Press, 2000, p. 20.
[117] EB steigimo sutartis (konsoliduota versija). [2004]
[118] 1999 m. spalio 15 ir 16 d. Tamperėje priimtos išvados dėl Laisvės, saugumo ir teisingumo erdvės. [interaktyvus] [žiūrėta 2014-10-20] <http://www.europarl.europa.eu/summits/tam_en.htm>.
[119] Leible, S.; Staudinger, A. Article 65 of the EC Treaty in the EC System of Competencies. *The European Legal Forum*. Munchen, 2000, p. 228.
[120] Konsoliduota Europos bendrijos steigimo sutartis, *op. cit.*
[121] Bogdan, M., *supra* note 5, p. 8.
[122] Liubertaitė, L., *supra* note 10; Leible, S., Staudinger, A., *supra* note 119, p. 228; Basedow, J., *et al*., *supra* note 116, p. 20.
[123] Liubertaitė, L., *supra* note 10, p. 98.

rezoliucijos)[124]. Tad remiantis šia išvada, negali būti priimamos jokios sutartys. Antra, šių priemonių svoris skiriasi priklausomai nuo to, kurioje straipsnio dalyje jos minimos. Pvz., pagal 65 str. b dalį, kompetencija skatinti teisės aktų suderinamumą, anot autorės, neapima vienijančių priemonių[125]. Taigi, Sąjungai suteikta kompetencija priimti tuos instrumentus, kuriais būtų derinamos valstybių narių nuostatos, susijusios su bendradarbiavimu civilinėse bylose. Tačiau, kaip pamatysime kiek vėliau, Sąjunga balansavo tarp „derinimo“ ir „vienodinimo“.

Amsterdamo sutarties 65 str. aiškiai nurodo, kad tarptautinės privatinės ir civilinės teisės procedūros, kaip tam tikros bendros procesinės nuostatos, yra ne vien nacionalinės teisės dalykas, o netgi atvirkščiai – tai sritis, kur veikia Sąjunga. Beje, tokio pobūdžio praktika ėmė ryškėti su ankstyvąja ESTT jurisprudencija pagrindinių laisvių bylų sprendimuose, taip pat antrinės teisės aktuose, kurie priimti EB sutarties 95 str. pagrindu. Atsižvelgiant į aptariamo EB sutarties 65 str. tikslą, visiems Bendrijos piliečiams turėjo būti užtikrinta ir supaprastinta prieiga prie kitų valstybių narių teismų[126]. Ir nors šis straipsnis tapo pagrindu Sąjungai veikti bendradarbiavimo civilinėse bylose sektoriuje, kai kalbama apie civilines procedūras, to paties negalima būtų pasakyti apie materialinės teisės normas. Tiesa, Taryba ir Komisija buvo paskelbusi, kad planuoja ištirti galimybę teisiškai suderinti kai kurias sritis, pvz. vienodo reguliavimo įvedimas ilgalaikio materialinio kilnojamojo turto įsigijimą[127].

Siekiant išsiaiškinti, kokios rūšies kompetencija Sąjunga naudojosi po Amsterdamo sutarties bendradarbiavimo civilinėse bylose srityje, reikalinga išnagrinėti IV antraštinės dalies normas. Pagal 67 str. 1 d., pereinamuoju penkerių metų laikotarpiu, Taryba gali veikti vieningai (t.y. visų valstybių narių sutarimu) pasikonsultavusi su Parlamentu, remdamasi Komisijos ar valstybių narių iniciatyva[128]. Tuo tarpu pvz. teisės aktai, grindžiami EB sutarties 95 str., Parlamento priimami nesidalijant šia pareiga 251 str. prasme. Tai suponuoja išvadą, kad iš esmės sprendimų priėmimas tuo laikotarpiu lieka tarpvyriausybiniame lygmenyje, nepaisant to, kad sritis perkelta į pirmąjį – viršnacionalinį – ramstį. Akivaizdu, kad sprendimų priėmime dalyvauja visos Sąjungos institucijos ir valstybės narės, tad galima daryti išvadą, kad Amsterdamo sutartis įtvirtino bendrą (ES ir valstybių narių) kompetenciją. Pagal 67 str. 2 d., pasibaigus pereinamajam laikotarpiui, Komisija perima iniciatyvos teisę, tačiau valstybės narės turi teisę pareikalauti pateikti prašymus Tarybai, ir Komisija privalo į tai atsižvelgti. Taigi, net ir praėjus penkeriems metams po Amsterdamo sutarties

[124] Boele-Woelki, K. Unification and Harmonization of Private International Law in Europe. *Law in the International Area*. Hague: T.M.C. Asser Press, 2000, p. 64.
[125] *Ibid*.
[126] Leible, S.; Staudinger A., *supra* note 119, p. 226-228.
[127] *Ibid*., p. 228.
[128] EB steigimo sutartis (konsoliduota versija). [2004]

įsigaliojimo, tarptautinės privatinės teisės srityje Europos Sąjunga naudojosi bendra, arba, kitaip tariant, pasidalijamąja kompetencija.

Iš pirmo žvilgsnio Amsterdamo sutarties 293 str. kartu su 65 str. nuostatomis skirtas reguliuoti bendradarbiavimo civilinėse bylose vieną iš aspektų – sprendimų pripažinimą bei vykdymą. Tačiau tokia nuomonė yra klaidinga. EB sutarties 293 str. nurodė sąlygas, kurioms egzistuojant valstybės narės galėjo vesti tarpusavio derybas, siekdamos naudos savo piliečiams. T. y. siekiant, pvz., apsaugoti nuo dvigubų mokesčių, tokiomis pat sąlygomis apsaugoti piliečius bei jų teises, supaprastinti formalumus, reglamentuojančius abipusį teismų sprendimų pripažinimą ir vykdymą, taip pat abipusį kompanijų pripažinimą[129]. Atrodytų, šio straipsnio ketvirtoji įtrauka (formalumų supaprastinimas teismų sprendimų pripažinimo bei vykdymo srityje) gali būti panaši į EB sutarties 65 str. a punkto trečiąją įtrauką (bendradarbiavimo civilinėse bylose srityje, siekiant tinkamo vidaus rinkos veikimo, gali būti priimtos priemonės siekiant tobulinti ir supaprastinti civilinių ir komercinių bylų, taip pat sprendimų, nesusijusių su teismo bylomis, pripažinimą ir vykdymą): šių straipsnių reguliavimo objektas yra panašus – bendradarbiavimas. Tačiau iš esmės yra skirtinga šių straipsnių apimtis. EB sutarties 293 str. išlaiko savo reikšmę nagrinėjamam klausimui tik ta apimtimi, kad yra susitarimų pagrindas. Nurodyta EB sutarties 65 str. dalis yra apribota sprendimais civilinėse ir komercinėse bylose, bet nesusijusi su mokesčių teisės sritimi[130]. Ten, kur yra sutapimų, 293 str. neriboja Sąjungos kompetencijų, kylančių iš kitų Sutarties normų, o valstybėms narėms nesudaro pagrindo priimti išlygų tarptautinėse sutartyse. „Tai tik atveria papildomas galimybes valstybėms narėms imtis veiksmų siekiant rezultatų, kurie buvo nepasiekiami kitų kompetencijų ribose“[131]. Vadinasi, Amsterdamo sutarties 293 str. buvo vien pagrindas sudaryti tarpvyriausybiniams susitarimams, tačiau nesudarė esmės teismo sprendimų pripažinimo ir vykdymo civilinėse bylose reguliavimui.

Grįžtant prie kolizinių taisyklių priėmimo, akivaizdu, kad kompetencija Sąjungai šioje srityje buvo suteikta tik ten, kur egzistuoja tik dviejų ar daugiau valstybių narių santykiai. Tokia išvada išplaukia iš to fakto, kad pagal 65 str. b punktą kolizinių taisyklių derinimo priemonės skirtos vidaus rinkos veikimui, ir nieko nekalbama apie santykius su trečiosiomis šalimis. Taigi, kaip nurodo L. Liubertaitė, Sąjungai buvo suteikta teisė koordinuoti valstybių kolizines normas, bet ne jas vienodinti, t.y. ne kurti naujas[132].

[129] EB steigimo sutartis (konsoliduota versija). [2004]
[130] Leible, S.; Staudinger, A., *supra* note 119, p. 232.
[131] *Ibid*.
[132] Liubertaitė, L., *supra* note 10, p. 98.

Įsigaliojus Amsterdamo sutarčiai, tarptautinės privatinės teisės taisyklių vienodinimas pirmiausia buvo paveiktas ES reglamentų, kurie priimti Tarybos arba Tarybos ir Parlamento kartu pagal IV antraštinę EB sutarties dalį. EB sutarties 65 str. aiškiai leidžia priemones, skatinančias kolizinių ir jurisdikcijos normų valstybėse narėse tarpusavio suderinamumą[133]. Be to, Amsterdamo sutartimi reikšmingai buvo paveiktos civilinių procedūrų ir teisės kolizijos sritys, o materialinių normų derinimas buvo mažai dėmesio gavusi sritis[134].

Vadinasi, Amsterdamo sutartis bendradarbiavimą civilinėse bylose teisiniu reguliavimu prikėlė iš užmaršties taško - Sąjungos kompetencija tarptautinės privatinės teisės srityje buvo reikšmingai reformuota. Literatūroje autoriai stebisi tuo faktu, kad radikalūs pokyčiai bendradarbiavimo civilinėse bylose srityje buvo priimti „daugiau ar mažiau tyliai“[135]. ES veikė laikydamasi subsidiarumo ir proporcingumo principų, kurie reikalavo veikti tik visai Bendrijai rūpimais klausimais taip paliekant valstybėms narėms diskreciją reguliuoti nacionalinio intereso klausimus, kartu užtikrinant ir nacionalinį suverenitetą.

Be kita ko, tarptautinės privatinės teisės srities nuostatos laikytinos reikšmingomis visos Sąjungos mastu siekiant ne tik vieningos rinkos sukūrimo, bet taip pat ir laisvės, teisingumo ir teisingumo erdvės. Žinoma, tokiu būdu, nors ir artėta didesnio progreso link, vis dėlto, reguliavimas nebuvo tobulas iš esmės. Vidaus kompetencija Amsterdamo sutartimi buvo apribota subsidiarumo ir proporcingumo principais bei situacijomis, lokalizuotomis Sąjungos viduje[136]. Darytina išvada, kad Amsterdamo sutartimi pakoreguota EB sutarties redakcija įtvirtino bendrą Sąjungos ir valstybių narių kompetenciją tarptautinės privatinės teisės srityje. Tai reiškė, kad ES turėjo teisę priimti teisės aktus, tačiau tokios teisės neprarado ir narės. Kaip pamatysime vėliau, tuometinis reguliavimas galėtų būti laikomas netobulu dėl vienos reikšmingos priežasties – EB sutartis nenumatė galimybės bendradarbiavimui su trečiosiomis valstybėmis, tad Sąjungos institucijoms teko peržengti šią turimą kompetenciją.

2.2. Europos Sąjungos vidaus kompetencija Lisabonos sutarties plotmėje

Jau po Amsterdamo sutarties įsigaliojimo S. Leible ir A. Staudinger rašė, kad reikėtų sutelkti dėmesį bendradarbiavimo civilinėse bylose srities atskyrimui nuo politiškai daug labiau

[133] Rogerson, P.; Collier, J. *Collier's Conflict of Laws 4th ed.* Cambridge: Cambridge University Press, 2013, p. 9.
[134] Betlem, G.; Hondius, E. European Private Law after the Treaty of Amsterdam. *European Review of Private Law*. Netherlands, 2001, p. 3.
[135] Boele-Woelki, K. *supra* note 124, p. 76.
[136] Liubertaitė, L., *supra* note 10, p. 98.

griežtesnės prieglobsčio ir imigracijos srities, arba bent jau priskirti kitą kompetenciją pagal EB 95 str.[137]. Visgi, kaip pamatysime, Lisabonos sutartis įnešė esminių pokyčių instrumentų priėmimo procedūrose, tuo tarpu kompetencijos prasme tarptautinės privatinės teisės srityje Sutartis liko nepakeista.

Lisabonos sutartimi įtvirtinta laisvės, saugumo ir teisingumo erdvė, kuri jau formuojama ne palaipsniui, kaip buvo galiojant EB sutarčiai: SESV 67 str. jau nenumato laipsniškumo[138]. Bendradarbiavimo civilinėse bylose sritis perkelta į Sutarties dėl Europos Sąjungos veikimo (SESV) V antraštinės dalies III skyrių, nuo šiol vadinasi „Teisminis bendradarbiavimas civilinėse bylose“. Jį sudaro vienintelis 81 straipsnis, nors yra ir daugiau susijusių reikšmingų nuostatų. Straipsnio pagrindinis tikslas – tai siekis piliečiams užtikrinti, kad šie nepatirtų jokių nepatogumų dėl to, kad civilinis bylinėjimasis neapsiriboja vien jo gyvenamosios vietos valstybe[139]. Pakeistos iki tol galiojusios EB sutarties IV antraštinės dalies nuostatos, kurių pagrindu buvo priimta daug reikšmingų tarptautinės privatinės teisės instrumentų, „daugiausia patvirtintų Tarybos, arba Tarybos kartu su Parlamentu“[140]. Pagal SESV 81 str. nuostatas, tarptautinės privatinės teisės instrumentai gali būti priimti naudojantis įprastine arba specialia teisėkūros procedūra. Pirmoji numatyta SESV 294 str. ir, komisijai pasiūlius, sprendimus kartu priima Europos Parlamentas ir Taryba. Antroji, taip vadinama speciali procedūra, bus aptariama vėliau, nagrinėjant šeimos teisės instrumentus.

Lisabonos sutartimi, anot L. Liubertaitės, padaryti du esminiai pokyčiai, lyginant su Amsterdamo sutartimi. Pirma, įtvirtinama platesnė straipsnio, skirto tarptautinės privatinės teisės normų priėmimo pagrindui, formuluotė, apimanti ne tik skatinimą valstybėse narėse galiojančių teisės kolizijai taikomų teisės normų suderinimą, bet taip pat ir jų užtikrinimą. Antra, Lisabonos sutartimi sušvelnintas tinkamo vidaus rinkos veikimo užtikrinimas *conditio sine quo non* Tarybos veiksmams, ir pakeistas į priemonių patvirtinimą, ypač kai jos būtinos tinkamam vidaus rinkos veikimui.[141] Taigi, akivaizdu, kad SESV 81 str. susilpnino reikalavimą, jog priimamos priemonės būtų skirtos siekiant nustatyti tinkamą vidaus rinkos veikimą[142], lyginant su EB sutarties 65 str.[143].

SESV 81 str. 1 d. įtvirtina reikšmingą tarptautinės privatinės teisės sričiai „sprendimų“ sąvoką. Ji apima ne vien teisminių institucijų – teismų ir arbitražų – bet taip pat ir neteisminių institucijų, viešojo administravimo subjektų sprendimus. Reikėtų sutikti su L. Liubertaite, kadangi

[137] Leible, S.; Staudinger, A., *supra* note 119, p. 226.
[138] Kramer, X. E., *supra* note 52, p. 7.
[139] Brownsword, R., *et. al*. *The Foundations of European Private Law*. Bloombsbury Publishing, 2011, p. 527.
[140] Stone, P. *EU Private International Law*. Edward Elgar Publishing, 2010, p. 4.
[141] Liubertaitė, L., *supra* note 10, p. 102.
[142] Rogerson, P., Collier, J., *supra* note 133, p. 9.
[143] Stone, P., *op. cit.*

tokia plati „sprendimo“ sąvoka neužkerta kelio tokių institucijų kaip metrikacijos skyriai ar įvairūs administraciniai vienetai, kaip Lietuvoje – seniūnijos, sprendimo pripažinimui bei įgyvendinimui[144]. „Be to, reikia užtikrinti, kad visose valstybėse narėse būtų pripažįstamas ne tik pats sprendimas, bet ir jo padarinys – asmens teisinio statuso pokytis“[145]. Iš viso to išplaukia, kad plačiai suprantamos sprendimo sąvokos įtvirtinimu Lisabonos sutartyje siekta sėkmingai užtikrinti ne tik pagrindinį Sąjungos tikslą – vieningos rinkos sukūrimą, bet taip pat ir pagrindinių ES piliečių teisių įgyvendinimą: juk tarptautinės privatinės teisės normos reikalingos būtent valstybių narių fizinių ir juridinių asmenų patogumui bei tinkamam teisių įgyvendinimui bei gynimui.

Siekiant nustatyti, kokio pobūdžio kompetencija bendradarbiavimo civilinėse bylose srityje naudojosi ES, reikia atlikti ne vien lingvistinę SESV 81 str. analizę, bet taip pat įvertinti juos visos Lisabonos sutarties kontekste, kartu nepamirštant įvardinti faktinių Sąjungos veiksmų. Būtent tai ir bus atliekama toliau.

Prisimenant tai, kas buvo išdėstyta aptariant Amsterdamo sutarties nuostatas minėtoje srityje, galima teigti, kad Sąjungos kompetencija Lisabonos sutartimi buvo praplėsta. Kai EB sutartis leido *skatinti* valstybių narių bendradarbiavimą[146], SESV 81 str. 1 d. numato galimybę Sąjungos institucijoms *derinti* valstybių narių kolizines taisykles. Toks suderinimas laikytinas svarbiausia ES kompetencijos išraiška tarptautinės privatinės teisės kontekste. Iš esmės nauja ES sutarties redakcija įtvirtino galimybę priimti visas reikalingas priemones. Numatytas jų sąrašas apima sprendimų pripažinimą ir vykdymą, bendradarbiavimą renkant įrodymus, trikčių šalinimą ir kita[147].

Šiuo aspektu pažymėtina, kad atsižvelgiant į Sąjungos teisę patvirtinti valstybių narių ir kitų teisės aktų suderinimo priemones[148], darytina išvada, kad nesuteikiama išimtinė kompetencija. Tai pagrindžia SESV 67 str. nuostata, kad „Sąjunga sukuria laisvės, saugumo ir teisingumo erdvę, kurioje gerbiamos pagrindinės teisės bei skirtingos valstybių narių teisinės sistemos ir tradicijos“[149]. Juk Sutarties normos turi būti skaitomos ne atskirai, o kartu: kaip sudarančios darnią sistemą. Taigi, matyti, jog Sąjungai nesuteikiama teisė vienodinti kolizines taisykles, nes ji yra įpareigojama paisyti valstybių narių valios ir laikydamasi proporcingumo ir subsidiarumo principų, pagal SESV 81 str., plėtoti teisminį bendradarbiavimą patvirtinant atitinkamas priemones. Nepaisant to, kad tokia

[144] Liubertaitė, L., *supra* note 10, p. 103.
[145] *Ibid.*
[146] Europos Bendrijos steigimo sutartis, 65 str. b d. (konsoliduota versija). [2004]
[147] *Ibid.*
[148] SESV 81 str. 1 d.
[149] SESV 67 str.

formuluotė yra žymiai platesnė lyginant ją su EB sutarties 65 str.[150], tai nesuponuoja kompetencijos ribų išplėtimo. Vadinasi, įsigaliojus Lisabonos sutarčiai, tarptautinės privatinės teisės srityje ES ir toliau naudojosi pasidalijamąja kompetencija: imtis priemonių galima tik siekiant Sutartyse numatytų tikslų.

2.3. Europos Sąjungos Teisingumo Teismo kompetencija tarptautinės privatinės teisės srityje

Viena yra priimti ES teisės aktus, ir kita – juos taikyti praktikoje. Štai kodėl tinkamam temos atskleidimui aktualu aptarti ne ką mažiau reikšmingą aspektą – ES Teisingumo Teismo (toliau – ESTT) vaidmenį ES tarptautinės privatinės teisės plėtrai. Bus analizuojama, kokias galias turi Teismas, jų reikšmė bendradarbiaujant su valstybių narių nacionaliniais teismais ir kaip visa tai kito nuo Amsterdamo sutarties iki Lisabonos sutarties.

Pagrindinė ESTT veikla - tai teisės normų aiškinimas, pateikiant vieningą interpretaciją. Aiškumo dėlei reikėtų paminėti, kad Teisingumo Teismo kompetencija paprastai ir nelaikoma tarptautinės privatinės teisės nustatymo savarankišku metodu. Atsižvelgiant į Amsterdamo sutarties 234 str. numatytą prejudicinio sprendimo priėmimo procedūrą, Teismas turi galias aiškinti ES pirminės ir antrinės teisės normas, t.y. antrinės teisės aktai, priimti remiantis Amsterdamo sutarties 65 str. pagrindu taip pat priskirtini Teismo jurisdikcijai. Pavyzdžiui, ES direktyvos, valstybių narių nacionalinių teismų turi būti aiškinamos „Europai draugišku būdu“, t.y. pagal direktyvos nuostatas[151]. Iš esmės EB sutarties 234 str. yra siekiama užtikrinti, kad būtų perduotos visos nacionalinės bylos, kurių baigtis priklauso nuo Sąjungos teisės aiškinimo, o teisinga teisės aktų interpretacija nėra aiški[152]. Nusistovėjusi Teismo praktika tik įrodo šį teiginį, kadangi nacionalinės bylos nesprendžiamos, o valstybės narės teismo pareiga yra taikyti teisės normas tiksliai taip, kaip buvo išaiškinta ESTT. Taigi, ESTT vaidmuo – prisidėti prie vienodo direktyvos taikymo valstybėse narėse priimant prejudicinį sprendimą byloje pagal EB sutarties 234 str. Šios procedūros dėka iki tol skirtingam ES teisės aktų interpretavimui užkirstas kelias.

Visiškai aišku, kad Teismas naudojosi kompetencija interpretuojant ne tik Sąjungos teisę, bet taip pat ir valstybių narių nacionalinę teisę Sąjungos teisės šviesoje. O konkrečiau – direktyvų šviesoje. Interpretacija čia turi būti suprantama kaip vienintelės reikšmės pateikimas neatsižvelgiant

[150] Liubertaitė, L., *supra* note 10, p. 102.
[151] Smits, J. *The Making of European Private Law.* Intersentia, 2002, p. 20.
[152] Rott, P. *What is the Role of the ECJ in EC Private Law?* Hanse Law Review, Vol. 1., No. 1, 2005, p. 9. [interaktyvus] [žiūrėta 2014-11-02] <http://www.hanselawreview.org/pdf/Vol1No1Art1.pdf>

į nacionalines ar kitokias interpretacijas, o tik į EB teisės aktų terminiją[153]. Iš to seka, kad ir nacionalinis teismas valstybės narės teisės aktus privalo aiškinti atsižvelgiant į atitinkamos direktyvos nuostatas. Žinoma, pakankamai sudėtinga nustatyti, kur yra riba tarp teisingo ir neteisingo nacionalinių teisės aktų taikymo, bet tai ne šios temos klausimas, todėl išsiskiria ir nuomonės literatūroje: vieni autoriai išreiškia mintį, jog ESTT turėtų save apriboti, kiti, tuo tarpu, kad turėtų atlikti aktyvų vaidmenį[154]. Aišku viena – ESTT praktika suteikė pagrindą suprasti ES teisę ne vien pažodžiui, išplėtojo ne vieną doktriną, pvz., numanomos kompetencijos, kuri bus analizuojama vėliau. Reikšminga tai, kad Teismo pateikiami išaiškinimai įpareigoja nacionalinius teismus atitinkamas normas taikyti tik taip, kaip nurodyta ir neatsižvelgiant į jokius kitokius veiksnius.

Kalbant apie nacionalinių teismų pareigą taikyti ESTT jurisprudenciją, reikalinga nurodyti ir apribojimus, su kuriais tekdavo susidurti. Pagal EB sutarties 68 str. nuostatas, į ESTT teisę kreiptis prejudicinio sprendimo turėjo nacionaliniai teismai. Tačiau šis straipsnis, kartu su 234 str. tapo ribojančiu, kadangi kreipimosi teisę turėjo tik tie teismai, kurių sprendimai negali būti apskųsti, priešingu atveju byla ESTT nutraukiama. Tokia nuostata praktikoje reiškė nereikalingai uždelsiamą ginčų sprendimą. Tokia situacija susiklostė pagrinde dėl to, kad valstybės narės baiminosi per didelio ESTT apkrovimo prieglobsčio bylomis[155], tačiau kartu „nukentėjo“ ir bendradarbiavimo civilinėse bylose sritis, kadangi jos abi priskirtos tai pačiai antraštinei ES sutarties daliai. Pažymėtina, jog vėliau valstybių narių teismai parodė, kad jie moka elgtis atsakingai[156].

Įsigaliojus Lisabonos sutarčiai, situacija pasikeitė iš esmės: nuo šiol į ES Teisingumo Teismą gali kreiptis bet kurios instancijos valstybės narės nacionalinis teismas. SESV 267 str. numato, kad prejudiciniai sprendimai gali būti priimami siekiant išaiškinti Sutarčių nuostatas arba Sąjungos organų priimtus aktus. Taip pat numatytos dvi skirtingos situacijos. Pirma, iš lingvistinės straipsnio analizės išplaukia, kad tais atvejais, kai nacionalinis teismas, kurio sprendimas gali būti apskųstas teismine tvarka, susiduria su sprendimui reikalingu klausimu pagal SESV 267 str., *neprivalo* kreiptis prejudicinio sprendimo („gali prašyti Teismą [...] priimti prejudicinį sprendimą“[157]), kaip kad buvo anksčiau. Antra, esant atvirkštinei situacijai, kai byla nagrinėjama paskutinės instancijos teisme ir galimybės apskųsti tokį sprendimą nėra, nacionalinis teismas privalo kreiptis į ES Teisingumo Teismą („tas teismas dėl jo [neskundžiamo sprendimo] kreipiasi į

[153] Rott, P., *supra* note 152, p. 7
[154] *Ibid*., p. 9.
[155] Leible, S., Staudinger, A., *supra* note 119, p. 227
[156] *Ibid*.
[157] SESV 267 str. 2 įtrauka.

Teismą“[158]). Iš esmės, paskutinės instancijos teismas privalo kreiptis į ESTT iškilus aktualiems klausimams. Tačiau jurisprudencijoje numatytos ribotos išimtys, kurios susijusios su aiškiais ir akivaizdžiais punktais. Pvz., 1982 m. priimtoje byloje Nr. 283/81, Cilfit prieš Italijos Sveikatos apsaugos ministeriją, Teismas nurodė, kad nacionaliniai teismai neturi pareigos kreiptis, „kai nustatyta, kad iškeltas klausimas nėra svarbus bylai ar kad dėl nagrinėjamos Bendrijos teisės nuostatos Teisingumo Teismas jau pateikė išaiškinimą, arba tinkamas Bendrijos teisės taikymas yra toks akivaizdus, kad dėl to negali kilti jokių pagrįstų abejonių; ar tokia galimybė egzistuoja, turi būti įvertinta atsižvelgiant į Bendrijos teisei būdingas savybes, į tam tikrus sunkumus, su kuriais susiduriama ją aiškinant, bei į teismų praktikos Bendrijoje skirtumų atsiradimo pavojų.“[159]

Galima drąsiai teigti, kad toks pokytis laikytinas ES teisės ir nacionalinės teisės sąveika, t.y. darnios Sąjungos plėtros dalis. Juk pagrindinis prejudicinio sprendimo procedūros tikslas yra užkirsti kelią valstybių narių teismų galimam skirtingam Sąjungos teisės interpretavimui, tad suteikus galimybę bet kurios instancijos teismams kreiptis į ESTT, ne tik išgryninamos praktinės teisės aktų taikymo problemos. Taigi, Lisabonos sutartimi panaikinti apribojimai nacionaliniams teismams kreiptis į ES Teisingumo Teismą prejudicinio sprendimo[160].

Vadinasi, ES Teisingumo Teismo jurisprudencija padarė reikšmingą indėlį į bendradarbiavimo civilinėse bylose srities plėtojimąsi. Amsterdamo sutartimi nebuvo galimybės prejudicinio sprendimo kreiptis visiems nacionaliniams teismams. Iš esmės pasikeitus situacijai po Lisabonos sutarties, valstybių narių teismai (ne tik tie, kurių sprendimai buvo neskundžiami) spręsdami bylas, įgijo galimybę kreiptis į ES Teisingumo Teismą. Dalinai buvo išsklaidytos abejonės dėl Teismo užimtumo ir visiškai užkirstas kelias neteisingam Sąjungos teisės interpretavimui. Šioje vietoje galime daryti išvadą, kad ES tarptautinė privatinė teisė buvo plėtojama ne vien priimant Sąjungos instrumentus, bet taip pat ir juos aiškinant. Teisingas interpretavimas užima ne ką svarbesnę vietą, nes tinkamai tą darant sumažėja galimybės netinkamo normų taikymo nacionalinėje erdvėje.

2.4. Ypatinga procedūra

Amsterdamo sutarties 65 str. kukliai kalba apie skatinimą suderinamumo taisyklių, susijusių su jurisdikcija ir teisės kolizija. Vis dėlto, patirtis iki šiol rodo, kad ambicijos yra didesnės:

[158] SESV 267 str. 3 įtrauka.
[159] Byla C-283/81, *Srl Cilfit prieš Sveikatos apsaugos ministeriją,* [1982] ECR-3415.
[160] Liubertaitė, L., *supra* note 10, p. 103-104.

panašu, kad buvo siekta visiško tokių normų vieningumo valstybėse narėse. Reikia nepamiršti, kad tokio pobūdžio vienodumas reikalauja ne vien jurisdikcijos taisyklių suvienodinimo, tačiau kartu ir bendro požiūrio į bendruosius tarptautinės privatinės teisės klausimus. Pavyzdžiui, ar užsienio valstybės teisė taikoma teismo iniciatyva, ar ginčo šalių prašymu, ar užsienio teisės taikymas apima jos kolizinių normų (*renvoi*) taikymą ir t.t.[161].

Išsiaiškinus, kad ES turi kompetenciją derinti kolizines tarptautinės privatinės teisės taisykles, toliau bus analizuojama, ar kai kurios iš jų neturi įtakos materialinėms valstybių narių teisės normoms. Ši darbo dalis skirta labai jautrios temos – šeimos teisės sričiai skirtų reglamentų bei jų projektų analizei. Vėlgi bus siekiama išsiaiškinti, ar Sąjunga pagrįstai naudojasi turima kompetencija suderinti tarptautinės privatinės teisės normas šioje srityje, taip pat, kokią įtaką kitoms normoms turi šeimos reikalams skirti reglamentai.

Šeimos teisės normoms taikoma procedūra ne veltui vadinama *ypatinga*. Anot X. E. Kramer, „speciali procedūra daro priemones šeimos teisės srityje sunkiau priimamas nei kitose srityse.“[162] SESV 81 str. 3 d. numato, kad pagal specialią procedūrą, Taryba nustato „tarpvalstybinio pobūdžio šeimos teisės priemones“[163]. Primintina, kad toks reikalavimas nėra absoliutus, mat esant Komisijos pasiūlymui, pagal minėto straipsnio antrąją įtrauką, Taryba gali priimti sprendimą, apibrėžiantį tuos tarpvalstybinio pobūdžio šeimos teisės aspektus, kuriems galima taikyti pagal įprastą teisėkūros procedūrą priimtus aktus.

ES kompetencijos ribos šioje srityje sugriežtintos lyginant su kitais tarptautinei privatinei teisei priskiriamais klausimais. Taip yra dėl to, kad kiekviena valstybė, pagal kultūrinius įpročius, tradicijas, netgi teisės sistemą ar net religiją savaip reguliuoja tam tikrus klausimus, tokius kaip tą pačią lytį turinčių asmenų santuoka ar partnerystė. Turima omenyje, jeigu pagal vienos valstybės civilinės teisės normas tam tikras institutas reguliuojamas skirtingai nei užsienio valstybės, esant santykiams gali kilti problemų, pvz., dėl sprendimų pripažinimo ar vykdymo. Iš esmės ES priimami instrumentai ir skirti tokių situacijų sprendimui. Tačiau reikėtų pažvelgti ir į kitą šio reikalo pusę. Jeigu valstybė narė turi kitokį reguliavimą (arba jo neturi visai), priėmus tiesiogiai taikomą reglamentą, kurio tikslas yra suvienodinti teisės normas, ji bus priversta pakeisti atitinkamus teisės aktus ar priimti naujus. Tokia situacija gali reikšti ne tik kolizinių taisyklių vienodinimą, bet taip pat ir netiesioginį materialinių normų vienodinimą, o kartu ir papildomą kišimąsi į valstybių narių suverenitetą. Taigi, ar iš tiesų susiklosčius tokiai situacijai neišeinama iš ES kompetencijos ribų

[161] Bogdan, M., *supra* note 5, p. 12.
[162] Kramer, X. E., *supra* note 52, p. 8.
[163] SESV 81 str. 3 d.

vienodinti kolizines taisykles? Į šį klausimą bus bandoma atsakyti analizuojant šeimos teisei taikytinus ES reglamentus bei jų projektus.

2.4.1. „Dviejų greičių Europa“

Sąvoka „dviejų greičių Europa“ labiausiai išryškėja kalbant apie ES šeimos teisės sritį. Čia Sąjungos institucijos kai kuriais aspektais daro per didelę įtaką valstybių narių teisei, ne derindama, bet vienodindama taisykles ir net tokias užmačias nurodant teisės aktų pasiūlymuose. Šio skyrelio tikslas – kuo aiškiau pateikti minėtą sampratą, iliustruojant konkrečiais ES teisės aktų pavyzdžiais. Todėl toliau aptariami reglamentai, priimti tiek pagal įprastą procedūrą, tiek pagal tvirtesnio bendradarbiavimo procedūrą.

Pirmiausia dėmesio centre - ES Tarybos reglamentas Nr. 1259/2010, iš dalies keičiantis Reglamentą (EB) Nr. 2201/2003 dėl jurisdikcijos ir nustatantis taikytinos teisės taisykles bylose, susijusiose su santuokos nutraukimu ar gyvenimu skyrium (toliau - Roma III), priimtas SESV 81 str. 3 d. pagrindu. Dar 2005 metais priimtoje Žaliojoje knygoje dėl santuokos nutraukimui taikytinos teisės ir jurisdikcijos teigiama, kad šioje srityje egzistuojančių problemų sprendimo būdas „galėtų būti suderintų kolizinių normų taikymas, pagrįstas *suvienodintais* siejančiais veiksniais.“[164] Vėliau, ieškant kompromiso, Komisija savo Pasiūlyme[165] nurodė, kad, pavyzdžiui, įvedus suderintas įstatymų kolizijos taisykles, bet kurios valstybės narės teismas taikytų bendromis taisyklėmis nustatytą teisę. Užsibrėžtiems tikslams, t.y., teisinio saugumo didinimui, lankstumui visų piliečių atžvilgiu, pasiekti, turi būti numatytos identiškos taisyklės. Be to, minima, kad visai tai bus pasiekta Sąjungos lygmeniu, o vienašališki valstybių narių veiksmai tam prieštarautų. Tačiau tame pačiame Komisijos pasiūlyme jau kalbama ne apie priemonių suderinimą, bet aiškių ir vienodų taisyklių numatomumą.[166]

Kita situacija susiklostė dėl Roma III reglamento priėmimo bei įsigaliojimo. Pradinė idėja buvo šiuo instrumentu reglamentuoti santuokos nutraukimą ar gyvenimą skyrium ne tik tradicinėmis laikomoms vyro ir moters, bet ir tos pačios lyties asmenų santuokoms. Tačiau kai kurioms valstybėms narėms toks variantas nebuvo priimtinas ir reglamento priėmimas būtų buvęs blokuotas.

[164] Komisijos 2005 m. kovo 14 d. Žalioji knyga dėl santuokos nutraukimui taikytinos teisės ir jurisdikcijos. COM (2005) 0082 galutinis.
[165] Komisijos 2010 m. kovo 24 d. pasiūlymas dėl Tarybos reglamento, kuriuo pradedamas tvirtesnis bendradarbiavimas santuokos nutraukimui ir gyvenimui skyrium taikytinos teisės srityje. Briuselis, COM (2010) 105 galutinis.
[166] *Ibid.*

Nepritarimui būta įvairių priežasčių – nuo politinių iki siūlomų kolizijos taisyklių turinio[167]. Prieštaravusių valstybių narių manymu, toks žingsnis būtų netiesiogiai paskatinęs ir įpareigojęs pripažinti vienodos lyties asmenų santuokas, kaip tą teigė Lenkijos atstovai[168]. Be to, galimybė taikyti užsienio teisę santuokos nutraukimui buvo, ir vis dar yra nepriimtina kai kurioms valstybėms[169]. Galiausiai, siekiant kompromiso, 2010 m. liepos 12 d., Taryba priėmė sprendimą dėl leidimo tvirčiau bendradarbiauti santuokos nutraukimui ir gyvenimui skyrium taikytinos teisės[170], kuriuo patenkintas 14 valstybių narių siekis tvirčiau bendradarbiauti tarpusavyje. Taryba konstatavo, kad „pasiūlyto reglamento tikslų per pagrįstą laiką Sąjunga kaip visuma negali pasiekti"[171], todėl tvirtesnio bendradarbiavimo siekiančioms valstybėms narėms tokia teisė suteikta.

Galima teigti, kad Roma III reglamentas yra proceso dalis plečiant ES teisėkūros galias tarptautinės privatinės teisės srityje. Remiantis reglamento preambulės 29 punktu, kadangi numatytų tikslų[172], valstybės narės deramai pasiekti negali, veiksmų imasi ES ir, neviršydama subsidiarumo ir proporcingumo principų, patvirtina priemones. Reglamentas išskirtinis ne vien todėl, kad įpareigoja ne visas valstybes nares (o šiuo metu[173] tik 16), bet ir dėl savo priėmimo procedūros. Pirmąkart buvo pasinaudota ES sutarties 20 str. 1 d. numatyta tvirtesnio bendradarbiavimo procedūra: valstybės narės gali naudotis tvirtesniu bendradarbiavimu tose srityse, kurios nepriklauso Sąjungos išimtinei kompetencijai[174]. Tokiu būdu 14 valstybių narių grupė pradėjo bendradarbiavimą, kadangi per du metus nepavyko pasiekti vieningo sprendimo. Skirtingai nei kiti reglamentai, Roma III pasirinktinai gali būti taikomas arba ne, tačiau su galimybe prisijungti vėliau pagal SESV 331 str., kuris numato galimybę kiekvienai valstybei narei įsitraukti į jau vykstantį tvirtesnį bendradarbiavimą.

Tvirtesnio bendradarbiavimo procedūra įtvirtinta ES pirminėje teisėje: ES sutarties 20 str. ir SESV 326-334 straipsniuose. Tai – nauja unifikavimo priemonė, kuri iš esmės laikytina paskutine išeitimi, o priimti teisės aktai nelaikomi *acquis* (Bendrijos teisynu)[175]. Atsakant, kokia šio instrumento reikšmė ES integracijai, pakanka atsižvelgti į apibrėžimą – kai neįmanoma tikslų pasiekti ES mastu, Taryba leidžia tvirčiau bendradarbiauti norą pareiškusioms valstybėms narėms.

[167] Boele-Woelki, K. For Better and for Worse: The Europeanization of International Divorce Law. *Yearbook of Private International Law, Volume 12*. 2010, p. 25.
[168] *Ibid.*, p. 27.
[169] *Ibid.*, p. 26.
[170] Tarybos 2010 m. liepos 12 d. sprendimas 2010/405/ES kuriuo leidžiama tvirčiau bendradarbiauti santuokos nutraukimui ir gyvenimui skyrium taikytinos teisės srityje. [2010] OL L 189.
[171] *Ibid.*
[172] Tikslai šie: didinti teisinį tikrumą, numatomumą ir lankstumą tarptautinėse santuokos bylose, taigi kartu palengvinti laisvą asmenų judėjimą Sąjungoje
[173] 2014 metų gruodžio mėnuo.
[174] ESS 20 str. 1 d.
[175] ESS 20 str. 2 d. ir 4 d.

Tad belieka tik pritarti K. Boele-Woelki, nes iš tiesų tokiu būdu vietoj integracijos sukuriama dezintegracija[176]. Anot A. Sapota, tvirtesnis bendradarbiavimas yra priemonė, skirta išvengti paralyžiaus, kurį sukelia ES valstybių narių nesugebėjimas susitarti dėl tam tikro reguliavimo[177]. O X. E. Kramer tokio pobūdžio bendradarbiavimą vadina „kraštutine galimybe priimti sprendimus, kai numatytų tikslų per protingą laiką ES negali įvykdyti“[178]. Su autorėmis reikia sutikti, kadangi, kaip parodė Roma III reglamento pavyzdys, valstybių narių grupė kreipėsi į Tarybą po to, kai nepavyko susitarti dėl reglamento priėmimo santuokos nutraukimui ar gyvenimui skyrium. Tačiau atsižvelgiant į šios priemonės visumą, susidaro įspūdis, jog kolizinėms normoms ji nėra tinkama: kalbant apie tarptautinės privatinės teisės instrumentus, tvirtesnis bendradarbiavimas daugiau turėtų būti taikomas kaip papildoma priemonė, kuri garantuoja lankstumą tais atvejais, kai nėra jokios kitos galimybės. Beje, tokią poziciją išsakė Slovakija, atsisakydama dalyvauti Roma III reglamento taikyme[179]. Tvirtesnio bendradarbiavimo procedūra efektyviausia, kai reguliavimo tikslai, apimtis ir konkrečios taisyklės yra priimtinos visoms valstybėms narėms. Pripažįstama, kad nors ir sudėtinga vienu metu tai priimti visose valstybėse, visti, procedūros įgyvendinimas neturėtų tapti nesėkmės padariniu, kai nerandamas kompromisas[180]. Turint omenyje tai, kad Roma III reglamento projektas jau kartą buvo atmestas, paantrinant A. Sopotai, galime teigti, jog yra mažai tikimybių, kad valstybės narės prisijungs prie analogiško reguliavimo, priimto tvirtesnio bendradarbiavimo pagrindu, kaip kad nutiko šiuo atveju, nes tvirtesnis bendradarbiavimas negali pakeisti valstybių narių konsensuso[181].

Be abejo, glaudesnio bendradarbiavimo procedūra turėjo tapti išeitimi iš situacijos, kuomet kaip ir Roma III reglamento atveju, susidaro suinteresuotų ES valstybių narių grupė. Tačiau bent jau kol kas egzistuoja nemažai problemų ir neatsakytų klausimų. Kai dalis valstybių narių tarpusavyje tvirčiau bendradarbiauja Roma III reglamento reguliavimo srityje, santykiai gali susiklostyti ir su nedalyvaujančių valstybių piliečiais. Tad kai Roma III leidžia pasirinkti taikytiną teisę, nedalyvaujančių valstybių narių nacionalinės teisės sistemos to gali ir neleisti. X. E. Kramer, kaip kitas galimas grėsmes įvardija dar didesnę ES teisės fragmentaciją, egzistuojant nekintamam ar ribotam Danijos, Didžiosios Britanijos ir Airijos dalyvavimui. Ir pirmiausia, padidėtų *"forum*

[176]Boele-Woelki, K., *supra* note 167, p. 22.
[177] Sapota, A. The Enhanced Cooperation – Is It An Instrument Efficient Enough To Avoid The Divergence Between The National Regulations of Private International Law in the EU? *Tarptautinės konferencijos „The interaction of national legal systems: convergence or divergente?“ straipsnių rinkinys*. Vilnius: Vilniaus Universitetas, 2013, p. 292.
[178] Kramer, X. E., *supra* note 52, p. 14.
[179] Boele-Woelki, K., *supra* note 167, p. 27.
[180] Sapota, A., *op. cit.*, p. 292.
[181] *Ibid*.

shopping" ES viduje galimybė, kai bylos šalys gali bandyti pabėgti nuo tam tikrų kolizinių taisyklių taikymo. Taip pat, pvz. Roma III atveju, sukelta valstybių narių nesantaika.[182]

Išplaukia išvada, kad atsiranda vadinamoji „dviejų greičių Europa“, nes ten, kur prasideda tvirtesnis bendradarbiavimas, baigiasi visų ES valstybių narių bendradarbiavimas.[183] Vienose valstybėse (t.y. 16 ES valstybių narių) normų vienodinimas santuokos nutraukimui ir gyvenimui skyrium taikytinos teisės srityje bus greitesnis, o kitos valstybės taps „blogesnėmis“[184]. Kitaip tariant, „Briuselio žargonu, tos valstybės bus charakterizuojamos kaip „nenorinčios“ narės“[185]. Be to, matyti, kad tvirtesnio bendradarbiavimo procedūra tarptautinės privatinės teisės normų atžvilgiu nėra pats tinkamiausias instrumentas dėl tos priežasties, kad piliečiams vis dėlto nėra užtikrinamas teisės stabilumas. Nors, prieštaraujantieji galėtų teigti, kad tvirtesnio bendradarbiavimo procedūra sudaro prielaidas pasiekti tuos tikslus, kuriems iki tol buvo užkirstas kelias. Ir vis dėlto kyla retorinis klausimas: nejau santuokos nutraukimas ar gyvenimas skyrium yra tokia nereikšminga sritis, kad ES nepasinaudotų savo kompetencija priimant reikiamus teisės aktus, kaip kad iki tol buvo tarptautiniais šeimos teisės klausimais[186]?

2.4.2. Šeimos teisės kolizinių taisyklių vienodinimo planai

Atsižvelgiant į tai, kad šeimos reikalai yra ypatingai jautri ir atidumo reikalaujanti sritis, verta atkreipti dėmesį ir į dar neįsigaliojusius šios srities reglamentų projektų pasiūlymus. Kaip vėliau bus aišku, nepaisant to, kad jais siekiama užtikrinti ES piliečių teises bei jų įgyvendinimą, toks siekis gali būti priešpastatomas steigimo sutarčių normoms.

Pirmasis Tarybos pasiūlymas dėl jurisdikcijos, taikytinos teisės, teismo sprendimų pripažinimo ir vykdymo, susijusių su sutuoktinių turto teisiniu režimu, antrasis susijęs su registruotos partnerystės turtinėmis pasekmėmis[187]. Abu šie pasiūlymai pateikti remiantis SESV 81 str. nuostatomis. “Šiais pasiūlymais visų pirma siekiama sukurti Europos Sąjungoje aiškius teisinio

[182] Kramer, X. E., *supra* note 52, p. 14.
[183] Boele-Woelki, K. To Be or Not to Be: Enhanced Cooperation in International Divorce Law Within the European Union. *Victoria University of Wellington Law Review*, 2008, p. 791.
[184] Sapota, A., *supra* note 177, p. 289.
[185] Boele-Woelki, K., *supra* note 167, p. 21.
[186] *Ibid*., p. 22.
[187]Komisijos 2011 m. kovo 16 d. pasiūlymas dėl Tarybos reglamento dėl jurisdikcijos, taikytinos teisės, teismo sprendimų pripažinimo ir vykdymo, susijusių su sutuoktinių turto teisiniu režimu. Briuselis, 2011/0059 (CNS). [interaktyvus] [žiūrėta 2014-11-12] <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=COM:2011:0126:FIN:LT:PDF>.
Komisijos 2011 m. kovo 16 d. pasiūlymas dėl Tarybos reglamento dėl jurisdikcijos, taikytinos teisės, teismo sprendimų pripažinimo ir vykdymo, susijusių su registruotos partnerystės turtinėmis pasekmėmis. Briuselis, 2011/0060 (CNS). [interaktyvus] [žiūrėta 2014-11-12] <http://eurlex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=COM:2011:0127:FIN:LT:PDF>;

reglamentavimo pagrindus, apimančius su sutuoktinių turto teisiniu režimu susijusios jurisdikcijos ir taikytinos teisės nustatymą, taip pat palengvinti teismo sprendimų ir kitų dokumentų judėjimą iš vienos valstybės narės į kitą."[188] Reglamentais siekiama suvienodinti sutuoktinių arba registruotų partnerių turto režimui taikytinos teisės, sprendimų pripažinimo ir vykdymo normas, kartu nederinant tokio turto teisinio režimo reglamentavimo. Komisijos pasiūlymuose nurodoma, jog reglamentų projektai atitinka tiek proporcingumo, tiek subsidiarumo principus. Siekdama teisinio aiškumo ir saugumo, Sąjunga turėtų priimti reglamentus, o, kaip žinia, tai privalomą pobūdį turintys teisės aktai. Štai šioje vietoje ir kyla pagrįsta abejonė, ar Sąjunga neperžengia savo kompetencijos, įtvirtintos SESV 81 str. 3 d., t.y., suderinti kolizines normas šeimos teisės srityje. Turima omenyje tas faktas, kad reglamentais būtų numatyti ne vien sutuoktinių turtui, tačiau taip pat ir partnerių turtui taikytini klausimai. Pavyzdžiui, jei tam tikra valstybė savo nacionalinės teisės normose nenumato atitinkamo instituto, arba neįteisinta tą pačią lytį turinčių asmenų partnerystė, tokia narė privalės ne tik tiesiogiai taikyti minėtą reglamentą, tačiau ir suderinti atitinkamas materialines normas. Galima tik spėlioti, ar pasikartotų analogiška situacija kaip nutiko reglamento Roma III atveju.

Akivaizdu, kad susiklosčius tokioms aplinkybėms, iškyla dilema, kam reikėtų teikti pirmenybę: sutuoktiniams ar partneriams, kaip fiziniams asmenims, kuriems Lisabonos sutartimi buvo įsipareigota suteikti ne tik daugiau teisių, bet taip pat užtikrinti jų apsaugą bei įgyvendinimą. Ar, atsižvelgus į ES kompetencijų kilmę, laikytis SESV 67 str. numatyto įsipareigojimo: gerbti valstybių narių skirtingas teisės sistemas ir tradicijas ir atsisakyti netiesioginio poveikio nacionalinėms materialinėms normoms. Aišku viena, kad kol šie reglamentai dar yra svarstomi ES institucijų, reikėtų numatyti tam tikras alternatyvas arba kitokias priemones.

Be jokios abejonės, reikia įžvelgti ir gerąją šio reikalo pusę. Priėmus Komisijos pasiūlymą, pavyzdžiui, suteikti statusą nesusituokusiems tos pačios lyties asmenims, kartu būtų užtikrintas teisinis tikrumas ir kitiems. Be to, valstybėse narėse egzistuotų vieningas reguliavimas, bet kartu būtų išplėstas ir ESTT sprendimų, susijusių su laisvu asmenų judėjimu, taikymas. Taip pat būtų sustiprintas spaudimas liberalesniam požiūriui.[189]

Vadinasi, ES yra įsipareigojusi saugoti valstybių narių įvairovę, o vienodinant normas šeimos teisės srityje pagal SESV 81 str. 3 d. nuostatas, yra tikimybė, kad bus daromas poveikis ne tik kolizinėms, bet taip pat ir materialinėms normoms. Be abejo, vienareikšmiškai sutikti su

[188] 2011 m. kovo 16 d. pasiūlymas dėl Tarybos reglamento dėl jurisdikcijos, taikytinos teisės, teismo sprendimų pripažinimo ir vykdymo, susijusių su sutuoktinių turto teisiniu režimu; Komisijos 2011 m. kovo 16 d. pasiūlymas dėl Tarybos reglamento dėl jurisdikcijos, taikytinos teisės, teismo sprendimų pripažinimo ir vykdymo, susijusių su registruotos partnerystės turtinėmis pasekmėmis, *supra* note 189.
[189] Boele-Woelki, K. *Perspectives for the Unification and Harmonisation of Family Law*. Intersentia, 2010, p. 103.

nuomone, kad reikalinga griežtai laikytis minėto SESV 67 str. normų – negalima. Sąjunga kuriama tam, kad visi piliečiai jaustųsi saugiai ir galėtų tinkamai ginti savo interesus, tad numatyti galimybės visai nedalyvauti tokiose priemonėse, matyt, nėra. Neabejotinai kol kas dar anksti kalbėti apie tai, ar būtina ES mastu reguliuoti šeimos teisės kolizinius aspektus, kadangi atsiranda galimybė daryti poveikį ne tik kolizinėms, bet taip pat ir materialinėms normoms.

2.4.3. Ordre public

Lisabonos sutarties tikslas buvo ne tik glaudesnis bendradarbiavimas, bet ir Sąjungos piliečių teisių užtikrinimas. Tačiau kai kalbame apie ES tarptautinę privatinę, ir ypatingai – šeimos – teisę, tam tikrais klausimais susikerta SESV garantuojama pagarba valstybių narių nacionalinei teisei ir ES reglamentais ginami piliečių interesai. Šis poskyris skirtas išsiaiškinti, kokia yra viešosios tvarkos reikšmė ginant nacionalinį interesą, nes net ir neatlikus gilios analizės galime konstatuoti, kad asmenų teisių užtikrinimas bet kokiu atveju išlieka ES prioritetine sritimi.

Sąjunga gerbia pagrindines teises bei skirtingas valstybių narių teisines sistemas ir tradicijas[190]. Aptariant tokias jautrias sritis kaip šeimos teisė, ir turint omenyje, kiek diskusijų sukelia instrumentų projektai, gali kilti abejonių, ar ne geriau būtų palikti valstybėms narėms diskreciją spręsti dėl reguliavimo. Žinoma, vienareikšmio atsakymo nėra. Kolizinių taisyklių vienodinimas, kai jis nedaro įtakos materialinėms normoms, remiasi SESV 81 str. nuostatomis, tačiau kaip pateisinti priešingą variantą, turintį netiesioginę įtaką, pvz. Roma III reglamentą? Sąjungos užmojis suvienodinti valstybių narių materialines taisykles gali būti interpretuojamas kaip teisinių sistemų bei tradicijų negerbimas SESV prasme, todėl gali tekti ieškoti išeičių, kaip netaikyti *acquis communautaire* tarptautinės privatinės teisės srityje.

Priežastis, kuri ESTT jurisprudencijoje išaiškinta kaip leidžianti valstybėms narėms kai kuriais atvejais netaikyti ES teisės – tai viešasis interesas (pranc. *ordre public*). Jo pagrindinė funkcija – apsaugoti valstybės pagrindines vertybes prieš nepriimtinus rezultatus, kurie gali kilti iš užsienio teisės taikymo arba užsienio valstybių teismų sprendimų pripažinimo[191]. Ši sąvoka glaudžiai susijusi su valstybių narių įvairove, kurią gerbia ES teisės nuostatos. Pavyzdžiui, ESTT 2010 m. gruodžio 12 d. prejudiciniame sprendime Ilonka Sayn-Wittgenstein prieš Landeshauptmann

[190] SESV 67 str. 1 d.
[191] Burkhard, S.; Pfeiffer, T. *Study on the Interpretation of the Public Policy Exception as referred to in EU Instruments of Private International and Procedural Law,* p. 27. [interaktyvus] [žiūrėta 2014-11-05] <http://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/etudes/join/2011/453189/IPOL-JURI_ET(2011)453189_EN.pdf>

von Wien[192], kur ginčas kilo dėl Vienos federalinės žemės vyriausybės vadovo sprendimo civilinės būklės aktų registre ištaisyti pareiškėjos pavardę nenaudojant aristokratinio titulo motyvuojant tuo, kad tą draudžia Austrijoje galiojantis Aristokratijos panaikinimo įstatymas. Byla reikšminga tuo, kad ESTT, nagrinėdamas, ar nebuvo pažeistas SESV 21 str., pateikė viešosios tvarkos sąvoką. Remiantis ja, valstybės narės išimtinais atvejais gali netaikyti tam tikrų Sąjungos normų ir taip nukrypti nuo pagrindinių laisvių. "Viešosios tvarkos sąvoka turi būti suprantama siaurai [...], ja galima remtis tik realios ir pakankamai didelės pagrindiniam visuomenės interesui kylančios grėsmės atveju", o pagal Sprendimo 87 punktą, toks pateisinimas gali skirtis valstybėse narėse ir skirtingais laikotarpiais[193]. Kitoje byloje Vardyn ir Wardyn prieš Lietuvą[194], kur ginčas kilo dėl lenkiškos pavardės rašymo lietuviškais rašmenimis, Teismas nurodė, jog viešosios tvarkos išimtimi galima remtis proporcingai siekiamam tikslui ir pagrindžiant objektyviomis priežastimis. Tad buvo konstatuota, kad kompetentingoms Lietuvos Respublikos valdžios institucijoms, išduodant civilinės būklės aktus, nedraudžiama atsisakyti pakeisti pavardes, kai tektų naudoti kitos valstybės, bylos atveju – Lenkijos, rašmenis.

Galime daryti išvadą, jog tam tikrų ES tarptautinės privatinės teisės instrumentų, ypatingai susijusių su šeimos teisės sritimi, valstybės narės gali netaikyti remdamosi viešąja tvarka. Tokią galimybę numato kone kiekvienas kolizines taisykles reguliuojantis Sąjungos reglamentas, tad išlygos pagrindas ir yra konkreti norma. Anot Teisingumo Teismo, kuris išdėstė *ordre public* elementus, ši sąvoka privalo būti aiškinama siauriai. Kaip matyti iš pateiktų pavyzdžių, ją gali nulemti net tokios priežastys, kurios kai kuriais atvejais gali riboti piliečiams garantuojamas teises, pavyzdžiui, tarptautinės sutuoktinių poros skirtingas pavardžių rašymas, kas gali sukelti sunkumų naudojantis laisvo judėjimo teise. Nacionaliniais teisės aktais ginamas interesas, kuris būtų pažeistas nesilaikant viešosios tvarkos, atitinkamose situacijose gali skirtis, tačiau reikia nepamiršti, kad ES yra įsipareigojusi saugoti teisinių sistemų, taip pat tradicijų įvairovę. Dėl tos priežasties, jei valstybės narės būtų įpareigotos taikyti normas, kuriomis būtų daroma įtaka, pvz., valstybinės kalbos vartojimui, kaip aptariamais atvejais, kiltų nemažai sumaišties, ir galėtų susiklostyti panaši situacija kaip kad su reglamento Roma III priėmimu. Remiantis SESV 67 str. 1 d., Sąjunga turėtų susilaikyti, (ką daugeliu atvejų ir daro) ne tik nuo įtakos, bet juo labiau ir nuo vienodinimo tų normų, kurios atspindi tradicijas, nacionalinį identitetą ir reguliuoja ypatingai jautrius santykius.

[192] Byla C-208/09, Ilonka Sayn-Wittgenstein prieš Landeshauptmann von Wien. [2010] ECR I-13693.
[193] *Ibid*.
[194] Byla C-391/09, Malgožata Runevič-Vardyn, Łukasz Paweł Wardyn prieš Lietuvą [2011] ECR I–03787.

2.5. Europos Sąjungos reguliavimo perspektyvos tarptautinės privatinės teisės srityje

Europos Sąjunga neapsiriboja dabartiniu tarptautinės privatinės teisės reguliavimu. Svarstomi naujų instrumentų pasiūlymai, siekiama kaip įmanoma labiau užtikrinti piliečių teises bei interesus.

Sąjungai skatinant laisvą asmenų judėjimą, reikia nepamiršti, kad piliečiams kasdieniame gyvenime gali būti reikalingas tam tikrų civilinės būklės dokumentų pripažinimas kitoje valstybėje ir laisvas viešųjų dokumentų judėjimas, o ne vien tokie veiksmai susiję su teisminiais dokumentais. Pavyzdžiui, kai vienos valstybės institucijos pripažįsta įvykius, svarbius konkrečiam piliečiui, pvz., gimimo ar santuokos faktą, kitoje valstybėje tai gali ir nesukelti pasekmių. Analogiška situacija įtraukia ir juridinius asmenis. Kitais žodžiais tariant, yra iškeliamas klausimas, „ar valstybė narė privalo pripažinti teisinę situaciją, susiklosčiusią kitoje valstybėje, kai tai nebuvo teisinis sprendimas?“[195] Anot P. Lagarde, iki šiol nėra užtikrinamas laisvas viešųjų institucijų išduotų dokumentų judėjimas, kuriais siekiama įrodyti tam tikras aplinkybes, nes pagrindiniai teisės aktai ES tarptautinėje privatinėje teisėje pateikė išsamias nuostatas tik dėl užsienio valstybių teismų pripažinimo ir vykdymo[196]. Tad 2010 m. gruodžio mėnesį Komisija priėmė Žaliąja knygą[197] siekdama mažinti administracinius formalumus piliečiams. Manytina, kad įvairių civilinės būklės sprendimų pripažinimo sritis iš tiesų aktuali, ir ES ne be reikalo imasi veiksmų. Bet mus labiausiai domina, ar įgyvendinant tokius pasiūlymus, bus daromas poveikis valstybių narių nacionalinės teisės normoms.

Įdomu tai, kad naujasis pasiūlymas skatinti laisvą piliečių ir verslo judėjimą, supaprastinant tam tikrų viešųjų dokumentų pripažinimą ES, iš dalies keičiantis reglamentą Nr. 1024/2012[198], remiasi nebe SESV 81 str., bet SESV 21 str. nuostatomis. Motyvuojama tuo, jog pastarasis straipsnis daugiau susijęs su laisvu ES piliečių judėjimu. Jeigu pasiūlymas vis dėlto būtų priimtas 81 str. pagrindu, būtų tekę naudotis specialia teisėkūros procedūra, skirta šeimos teisės reikalams, kurią numato straipsnio 3 dalis. Taip kartu reikėtų įvykdyti reikalavimą Komisijai veikti vieningai

[195] Kohler, C. Towards the Recognition of Civil Status in the European Union. *Yearbook of International Private Law*. Vol. 15 (2013/2014), p. 14.
[196] Lagarde, P. The movement of civil-status records in Europe, and the European Commision's proposal of 24 April 2013. *Yearbook of International Private Law*. Vol. 15 (2013/2014), p. 1-2.
[197] Komisijos Žalioji knyga dėl mažiau administracinių formalumų piliečiams: skatinti laisvą viešųjų dokumentų judėjimą ir civilinės būklės aktų pripažinimą. KOM (2010) 747 galutinis.
[198] Komisijos 2013 balandžio 24 d. reglamento pasiūlymas, kuriuo skatinamas laisvas piliečių ir įmonių judėjimas supaprastinant tam tikrų viešųjų dokumentų pripažinimą Europos Sąjungoje ir iš dalies keičiamas Reglamentas (ES) Nr. 1024/2012. COM [2013] 228 galutinis.

pasikonsultavus su Parlamentu.[199] Tai reiškia, kad Sąjunga neatsisako plėsti savo turimos kompetencijos tarptautinės privatinės teisės ribose, reguliuodama aukščiau minėtus klausimus, tačiau galbūt siekdama apeiti šeimos teisei skirtas normas, numato kitą reglamento priėmimo pagrindą.

Dar vienas projektas, kurį pristato A. Dutta – dėl reglamento dėl vardams taikytinos teisės. Pasiūlymu siekiama sprendimų harmonijos dėl fizinių asmenų teisinio pavadinimo Europos Sąjungoje. Kertinis tokio pasiūlymo akmuo yra tas faktas, kad fizinio asmens vardas, skirtingose valstybėse, neretai skirtingai nustatomas. Reglamentu siekiama įpareigoti valstybes pripažinti tuos vardus, kurie buvo įregistruoti kitoje ES narėje. [200]

Vadinasi, Sąjunga toliau gilinasi į kasdienius piliečių reikalus ir siekia kaip įmanoma daugiau tarptautinės privatinės teisės sričių suvienodinti reglamentais. Kol tai tik projektai, iš anksto sunku spėlioti, kokias pasekmes jie gali sukelti valstybių narių materialinėms normoms. Tačiau aišku viena: Komisija kai kuriuos instrumentus siekia priimti ne SESV 81 str. pagrindu, o pvz. nurodydama 21 str. nuostatas, kas reiškia, kad ypatinga šeimos teisės procedūra jiems nebus taikoma. Tačiau reikia nepamiršti, kad pastaroji buvo įtvirtinta ne veltui, kadangi yra labai jautri ir savaip svarbi kiekvienai narei siekiant išlaikyti ne tik kompetenciją, bet ir identitetą bei tradicijas.

2.6. Skyriaus apibendrinimas

Amsterdamo sutartis įtvirtino, o Lisabonos sutartis praplėtė Sąjungos kompetenciją tarptautinės privatinės teisės srityje. Sąjunga jau ne vien skatino, bet ir užtikrino kolizinių taisyklių suderinamumą. Laikytina, kad ES naudojasi pasidalijamąja kompetencija: valstybės narės išlaikė teisę dalyvauti sprendimų priėmime – jos turi teisę pareikalauti pateikti prašymus Tarybai. Taip pat svarbu ir tai, kad Pirminė teisė Sąjungos institucijoms suteikė teisę ne vienodinti, o tik suderinti atitinkamas kolizines taisykles.

Kompetencijos analizei ir priimtų instrumentų poveikiui valstybėms narėms ne be reikalo buvo pasirinkta šeimos teisės sritis. Tai ypatingos reikšmės sritis, kurios priemonės atspindi Sąjungos veiksmus bei jų atitikimą Sutarčių normoms. Taigi, atsižvelgiant į tai, kas buvo išdėstyta, išplaukia išvada, jog Sąjunga peržengia savo turimą vidaus kompetenciją, nes tarptautinės privatinės

[199] Lagarde P., *supra* note 196, p. 3.
[200] Dutta, A.; Frank, R.; *et al.,* One name throughout Europe - Draft for a European regulation on the law applicable to names. *Yearbook of International Private Law*, Vol. 15 (2013/2014), p. 31.

teisės sritys reguliuojamos reglamentais, kurie patys iš savęs yra privalomi visoms valstybėms narėms ir esti visuotinio taikymo.

Galima daryti išvadą, kad iškeltas klausimas, ar iš tiesų ES neperžengia savo turimos kompetencijos vienodinti kolizines normas, turi teigiamą atsakymą. Slovakijos nurodytose priežastyse, dėl kurių ji nedalyvauja Roma III reglamento taikyme, teigiama, kad tokiu būdu ji būtų priversta taikyti gyvenimo skyrium taisykles, nors toks institutas šalies teisinėje sistemoje net neegzistuoja[201]. Dar daugiau, iš tiesų ES, reguliuodama tam tikras šeimos teisės kolizines taisykles kartu daro poveikį ir valstybių narių materialinėms normoms.

Įdomu tai, kad minėtuose reglamentų projektuose, kaip pagrindas užfiksuotas nebe SESV 81 str., bet kitos nuostatos. Siekiama, kad kaip tikslas būtų nurodomas ne laisvės, saugumo ir teisingumo erdvės kūrimas, o piliečių teisė laisvai judėti. Tačiau kol kas pasiūlymai nėra įsigalioję ir situacija dar gali keistis iš esmės. Aišku viena: palaipsniui siekiama pasirinkti lengvesnę reglamentų priėmimo procedūrą, kad jų neblokuotų valstybės narės.

Norint atsakyti, ar darbe aptartus vidaus kompetencijai priskiriamus aspektus verta ir reikalinga reguliuoti Sąjungos lygmeniu, reikėtų išklausyti visų valstybių narių nuomonių. Jau buvo minėta, kad Sąjunga yra įsipareigojusi saugoti teisinę įvairovę ir nesikišti į ypatingai reikšmingų klausimų reguliavimą. Kolizinių normų vienodinimas, iš vienos pusės, užtikrina ES piliečiams, kad jie galės apginti savo interesus bet kurioje valstybėje narėje tokiomis pat sąlygomis. Tačiau iš kitos pusės, taip ne tik gali būti, bet ir kai kuriais atvejais yra kišamasi į valstybių materialines normas, kai jos, įgyvendindamos reglamento nuostatas, privalės nusižengti savo interesams ir taikyti ne visuomet priimtinas normas. Autorės nuomone, ES teisės aktų leidėjas turėtų gerai apsvarstyti ir įvertinti reikšmę tiek ES piliečių interesų, tiek ES valstybių narių siekį išlaikyti identitetą. Svarbiausia, kad mažėtų „dviejų greičių Europos“ egzistavimo ir ES tarptautinės privatinės teisės fragmentavimo galimybės.

[201] Boele-Woelki, K., *supra* note 167, p. 27.

3. EUROPOS SĄJUNGOS IŠORĖS KOMPETENCIJA TARPTAUTINĖS PRIVATINĖS TEISĖS SRITYJE

Europos Sąjunga tampa vis svarbesne žaidėja tarptautinėje arenoje, todėl teisės kolizijos yra neišvengiamas reiškinys. Tačiau pirminės teisės nuostatos *expressis verbis* numato Sąjungos kompetenciją derinti kolizines taisykles tarptautinės privatinės teisės srityje tik kai kalbame apie vidaus kompetenciją. Siekiant užtikrinti ginčo baigties nuspėjamumą ir teisinį tikrumą, o kartu sustiprinti tarptautines pozicijas bei tinkamai apginti piliečių interesus santykiuose su trečiųjų valstybių asmenimis, neužtenka reguliavimo Europos Sąjungos mastu: ES institucijos buvo priverstos ieškoti išeičių. Dar 2004 m. Komisija ir Tarybos Generalinis Sekretorius buvo įpareigoti paruošti strategiją, kurioje būtų numatyti išorės aspektai laisvės, saugumo ir teisingumo erdvėje, kartu sutelkiant dėmesį į konkrečius bendradarbiavimo su trečiosiomis šalimis reikalavimus[202].

Tradiciškai, ES teisingumo ir vidaus reikalų sritis buvo laikoma vidaus politikos ir nacionalinio suverenumo klausimu, ir palyginti neseniai tarptautinis bendradarbiavimas ir reguliavimas šioje srityje įgijo dabartinį būtinumą[203]. ES valstybėse narėse tarptautinė privatinė teisė buvo reguliuojama tarptautiniais susitarimais, kuriuos kruopščiai kuria tokios tarptautinės organizacijos kaip Hagos tarptautinės privatinės teisės konferencija. Savo ruožtu Sąjunga ilgą laiką nesinaudojo priemonėmis tarptautinėje arenoje. Situaciją iš esmės pakeitė Amsterdamo sutartis: įsigaliojo nuostatos, leidžiančios sudaryti tarptautines sutartis trečiojo ramsčio srityse. Kaip teigia B. Martenczuk ir S. van Thiel, „pagrindinėse politikos srityse [...] yra neatidėliotinas tarptautinio bendradarbiavimo poreikis. Pastaraisiais metais, padidėjus tarptautiniam judumui tarp ES ir trečiųjų šalių, tokia tarptautinė dimensija labai išaugo“[204]. Dėl to ir ES veiksmai tarptautinės privatinės teisės srityje tapo dar glaudesni su tarptautiniais šios srities aspektais.

Taigi, teisės kolizijos iškyla ne tik tarp valstybių narių, bet ir tarp ES ir trečiųjų valstybių. Šis skyrius skirtas nustatyti, kokios kilmės yra ES išorės kompetencija, nes atrodytų, pirminėje teisėje, analizuojant lingvistiškai, nėra nuostatos, kuri leistų sudaryti tarptautines sutartis bendradarbiavimo civilinėse bylose srityje ar juo labiau prisijungti prie tarptautinės organizacijos, nors praktikoje tai įgyvendinta. Kadangi abejonių bei diskusijų kelia kompetencijos ribos, bus

[202] Barriati, S., *supra* note 93, p. 35.
[203] Martenczuk, B., van Thiel, S., *supra* note 115, p. 9.
[204] *Ibid.*, p. 10.

analizuojama ES prisijungimo prie konvencijų bei jų taikymo reikšmė tiek visai ES, tiek individualiai valstybėms narėms.

Dar reikia pažymėti, jog skyriuje bus aptariamos tarptautinės konvencijos bei ES prisijungimas prie Hagos tarptautinės privatinės teisės konferencijos (toliau – HTPTK ar Konferencija). Tuo tarpu neaptariamos 1980 m. Konvencija dėl sutartinėms prievolėms taikytinos teisės (vadinamoji Romos konvencija) ir 1968 metų Briuselio konvencija dėl jurisdikcijos ir teismų sprendimų vykdymo civilinėse ir komercinėse bylose (žinoma Briuselio konvencijos pavadinimu). Pastarosios konvencijos sudarytos tarp ES valstybių narių: Romos konvencijos preambulėje nurodoma, jog ji buvo sudaryta tarp EEB steigimo sutarties aukštųjų susitariančiųjų narių. Taigi, nepaisant to, kad Konvencijos šalys siekė vienodinti teismų sprendimų pripažinimo bei vykdymo normas tarpusavyje, dokumentas nelaikytinas ES įrankiu tarptautinės privatinės teisės srityje. Nusprendus neanalizuoti šių konvencijų įtakos Sąjungai, nesiekiama sumenkinti šių konvencijų reikšmės. Temai tai nėra aktualu, nes ES, kaip narė, konvencijose nedalyvauja.

3.1. Europos Sąjungos išorės kompetencijos pagrindas ir pobūdis

Primintina, kad nei EB sutarties IV antraštinė dalis, SESV V antraštinės dalies 3 skyrius tiesiogiai nenumatė tarptautinių susitarimų sudarymo galimybės, kadangi pagrindinis siekis – užtikrinant tinkamą vidaus rinkos veikimą priimti atitinkamas priemones[205]. Kaip pamatysime, Sąjungos institucijos vis dėlto prisijungė prie Hagos tarptautinės privatinės teisės konferencijos, pasirašė keletą tarptautinių susitarimų. Šiame poskyryje bus siekiama išsiaiškinti, kuo remdamosi Sąjungos institucijos įsitraukė į dalyvavimą Hagos tarptautinės privatinės teisės konferencijoje ir į tarptautinių konvencijų, reguliuojančių kolizines normas, taikymą.

Norint tinkamai įvertinti, kokio pobūdžio išorės kompetencija Sąjunga naudojasi bendradarbiavimo civilinėse bylose srityje su trečiosiomis valstybėmis, dėmesys bus sutelkiamas ESTT jurisprudencijai, kurios pagrindu vėliau pradėta veikti išorės santykiuose.

1971 m. kovo 31 d. ESTT sprendimu byloje AETR[206] paminėjo *numanomą* Bendrijos kompetenciją. Anot Teismo, Bendrija turi galimybę palaikyti tarptautinius sutartinius ryšius su trečiosiomis valstybėmis. Ši kompetencija išplaukia ne tik iš aiškių nuostatų, bet taip pat ir iš kitų Sutarties normų ar Bendrijos įtvirtintų teisės instrumentų, kurie priimti šiuo pagrindu. Be to, kiekvienąkart, kai tik Bendrija priima nuostatas, skirtas bendros rinkos veikimui, valstybės narės

[205] SESV 81 str. 1 d.
[206] Byla 22/70, *Komisija prieš Tarybą* (AETR) [1971] ECR 263, CMLR 335.

(nei veikdamos individualiai, nei kartu) neturi teisės prisiimti įsipareigojimų trečiosioms šalims, galinčių turėti įtakos šioms taisyklėms ar pakeičiančių taikymo sritį. Tad ES vidaus priemonių sistema negali būti atskirta nuo išorinių santykių. Juolab, kad vidaus kompetencija gali būti naudingai įgyvendinama tik kartu su išorės kompetencija. O Sprendimo 18 punkte nurodoma, kad tik pati Bendrija gali nuspręsti, kada ir kaip prisiimti įsipareigojimus trečiųjų valstybių atžvilgiu, kai pastarieji paveikia visą EB teisės sistemos taikymo sritį.[207]

Pateikdamas nuomonę dėl Lugano konvencijos, ESTT patikslino kai kuriuos minėto sprendimo teiginius nustatydamas, kada išimtinė išorės kompetencija netaikytina. Pirmiausia, išimtinė kompetencija nepripažįstama tais atvejais, kai yra minimalūs tiek Bendrijos, tiek tarptautinės konvencijos reikalavimai, ir pastarieji negali sutrukdyti valstybėms narėms pilnai taikyti Bendrijos teisę. Antra, būtinybė tokio pobūdžio kompetencijai nepripažįstama motyvuojant rizika, kad dvišaliai susitarimai iškraipo paslaugų mainus. Juolab, pirminė teisė nedraudžia numatyti suderintų taisyklių trečiųjų šalių atžvilgiu, nustatant privalomą valstybių narių poziciją išorės santykiuose. Reikšminga ir tai, kad jei tarptautinis susitarimas apima nuostatas, kurios reiškia valstybių narių įstatymų ir teisės aktų suderinimą toje srityje, kur Sutartis tokio derinimo nenumato, Bendrija neturi reikiamos kompetencijos sudaryti šį susitarimą.[208] Nuomonės Nr. 2/91 25 ir 26 punktuose nurodyta, jog tarptautiniams įsipareigojimams patenkant į bendrų EB taisyklių taikymo sritį, net jei nėra tarpusavio prieštaros, juos galima prisiimti tik per institucijas[209].

Taigi, „plačiuoju požiūriu, ES išorės kompetencija yra jos vidaus kompetencijos projekcija tarptautiniu lygmeniu“[210]. ESTT jurisprudencija lygiagrečiai įtvirtino vidaus ir išorės kompetencijas. Štai dėl ko galima teigti, kad Sąjunga turi teisę sudaryti tarptautines sutartis tose srityse, kur veikti jai suteikti reikalingi įgaliojimai. Juolab, Sutarties nuostatos nenumato aiškių teritorinių apribojimų[211], kad būtų galima veikti vien vidaus kompetencijos ribose.

„Kolizinių taisyklių srityje Bendrija ne tik turi išorės kompetenciją, bet ši jos kompetencija yra išimtinė“[212]. P. Eeckhout, samprotaudamas dėl ESTT pripažintos ES išorės kompetencijos teigia, jog „greičiausiai Teismo rūpestis buvo, kad nesant išimtinės ES kompetencijos, valstybės narės, tyčia arba netyčia, galėtų sudaryti tarptautinius susitarimus, kurių nuostatos prieštarautų Bendrijos

[207] Byla 22/70, *Komisija prieš Tarybą*, *supra* note 211.
[208] ESTT 2006 m. vasario 7 d. nuomonė 1/03 dėl Lugano Konvencijos.
[209] ESTT 1993 m. kovo 19 d. nuomonė 2/91.
[210] Liubertaitė, L., *supra* note 10, p. 99.
[211] Leible, S.; Staudinger, A., *supra* note 119, p. 229.
[212] Liubertaitė, L., *op. cit.*, p. 100.

teisei. Tuomet jos susidurtų su prieštaringais įsipareigojimais“[213]. Turima omenyje situacija, kai valstybės įsipareigojusios tiek trečiosioms valstybėms, tiek ES lygmeniu. Primintina, kad griežtai teisiniu požiūriu, ES teisė tokioms kolizijoms numato savo pirmenybę, o tokiu sprendimu siekta konfliktų prevencijos. Išimtinės kompetencijos taikymu „siekiama išsaugoti [...] teisės veiksmingumą ir deramą jos taisyklėmis nustatytų sistemų veikimą“[214]. Tad nors vieningos nuomonės dėl išimtinės išorės kompetencijos nėra, aišku, kad tokio pobūdžio kompetencijos egzistavimą pagrįsti būtų galima tik analizuojant konkrečius ES tarptautinius susitarimus.

Kalbant apie pagrindą išorės kompetencijai tarptautinės privatinės teisės srityje, juo nurodomos bendradarbiavimo civilinėse bylose nuostatos. Remiantis ESTT nuomone, išorės kompetencija Sąjunga naudojasi būtent tose srityse, kuriose jai suteikti įgaliojimai[215]. Toliau aptariamos tarptautinės konvencijos patenka į ES kompetencijai priskirtinių sričių sąrašą, dėl tos priežasties buvo pasinaudota išimtine išorės kompetencija prisiimant tarptautinius įsipareigojimus.

3.2. Europos Sąjungos išorės kompetencijos įgyvendinimas

Kompetencijos įgyvendinimas suprantamas kaip situacija, kai Europos Sąjungos institucijos imasi atitinkamų veiksmų: jei kalbėsime apie vidaus kompetenciją, tai priima teisės aktus, o jei kalbėsime apie išorės kompetenciją, dalyvauja tarptautinėse derybose, su trečiosiomis valstybėmis pasirašo konvencijas ir t.t. Šioje darbo dalyje aptarsime, kokiais būdais ES naudojasi savo turima išorės kompetencija.

Aptariant konkrečius ES tarptautinius instrumentus, būtina pasakyti, kokiais kriterijais vadovaujantis konstatuojama galimybė bendradarbiauti ne tik su trečiosiomis šalimis, bet ir su tarptautine organizacija. Atsakydamas į klausimą, kokiais atvejais ES gali įgyvendinti išorės kompetenciją ir prisiimti tarptautinius įsipareigojimus, ESTT teigia, jog „jei tarptautinis susitarimas apima nuostatas, kurios reiškia valstybių narių įstatymų ir teisės aktų suderinimą srityje, kurioje Sutartis tokio suderinimo nenumato, Bendrija ir neturi reikalingos kompetencijos šio susitarimo sudarymui.“[216] Taigi, jeigu būtų sudarytas tarptautinis susitarimas, numatantis taisykles toje srityje, kur Sąjunga negali derinti bendradarbiavimą civilinėse bylose reglamentuojančių normų, juo būtų peržengtos išimtinės išorės kompetencijos ribos.

[213] Eeckhout, P. *External Relations of the European Union: Legal and Constitutional Foundations*. London: Oxford University Press, 2004, p. 64.
[214] ESTT 2006 m. vasario 7 d. nuomonė 1/03 dėl Lugano Konvencijos.
[215] *Ibid.*
[216] *Ibid.*

2007 metais ES tapo Hagos tarptautinės privatinės teisės konferencijos dalyve Tarybos sprendimo 2006/719/EC[217] pagrindu. Anot Sąjungos, keliamus tikslus paprasčiau realizuoti, kai dalyvauja ribotas skaičius valstybių, susijusių tarpusavyje suvereniomis galiomis[218]. Taigi, prasidėjo nauja dviejų tarptautinių organizacijų bendradarbiavimo era. Pažymėtina, kad iki tol derybose Hagoje kiekviena valstybė narė galėjo dalyvauti individualiai, o situacija iš esmės pasikeitė įsigaliojus Amsterdamo sutarčiai. Pripažinus išimtinę išorinę ES kompetenciją, kaip teigia P. McEleavy ir A. Schulz, toks poslinkis nulėmė, jog Hagos Konvencijos prarado savo svarbą šioje konkrečioje srityje, nes ES valstybių narių santykiuose vis labiau ir labiau dominavo Sąjungos teisės aktai. Tačiau šis praradimas kompensuojamas didinant šių konvencijų svarbą pasauliniu mastu, įskaitant ES valstybių narių santykius su kitomis „pasaulinėmis veikėjomis“ JAV, Rusija, Kinija.[219]

Praėjus beveik šimtmečiui po pirmosios Hagos konvencijos dėl civilinių procedūrų priėmimo, konvencijos, kuriomis buvo siekiama reguliuoti teisines paslaugas tarp susitariančiųjų valstybių, buvo įtrauktos ir tapo ES teisinės sistemos dalimi. Bendrija, pasinaudojusi kompetencija patvirtinti teisminio bendradarbiavimo priemones su užsieniu susijusiose civilinėse bylose tokiu mastu, kuris reikalingas deramam vidaus rinkos veikimui, priėmė įvairius dokumentus, iš dalies ar visiškai sutampančius su HTPTK veiklos sritimis[220]. Minėto Tarybos sprendimo II priede „Europos bendrijos deklaracija dėl kompetencijos, nurodanti klausimus, kuriais kompetenciją jai perdavė jos valstybės narės“ nurodoma, jog „Europos bendrija aiškiai turi kompetenciją pagal EB sutarties IV antraštinę dalį patvirtinti priemones teisminio bendradarbiavimo su užsieniu susijusiose civilinėse bylose srityje”.[221]

Be abejo, prisijungimas prie HTPTK gali būti vertinamas ir kiek skeptiškiau. Pagrindinis aspektas, verčiantis susirūpinti – ESTT jurisprudencija kaip pagrindas naudotis išorės išimtine kompetencija. Literatūroje keliamas klausimas, ar Bendrija turi kompetenciją ratifikuoti Hagos konferencijos konvencijas įstatymų kolizijos srityje, kuriomis siekiama ne suderinti, o suvienodinti tarptautinės privatinės teisės normas[222]. L. Liubertaitė daro išvadą, jog iš esmės skiriasi ES ir Hagos konferencijos kompetencijos tarptautinės privatinės teisės srityje: SESV nuostatos sudaro pagrindą

[217] Tarybos 2006 m. spalio 5 d. sprendimas dėl Bendrijos prisijungimo prie Hagos tarptautinės privatinės teisės konferencijos. [2006] OL L 297.
[218] Freuthental, M. The Future of European Civil Procedure. *Electronic Journal of Comparative Law*. [interaktyvus] [žiūrėta 2014-10-30] <www.ejcl.org/75/art75-6.doc >
[219] McEleavy, P.; Schulz, A. The Accession of the European Community to the Hague Conference on Private International Law. *International and Comparative Law Quarterly*. Vol. 56, 2007, p. 940 [interaktyvus] [žiūrėta 2014-11-24] < http://journals.cambridge.org/abstract_S0020589300070603>.
[220] Tarybos 2006 m. spalio 5 d. sprendimas dėl Bendrijos prisijungimo prie Hagos tarptautinės privatinės teisės konferencijos. [2006] OL L 297.
[221] *Ibid.*
[222] Liubertaitė, L., *supra* note 10, p. 101.

Sąjungai apsiriboti valstybėse narėse įstatymų kolizijai taikomų teisės normų derinimo skatinimu; tuo tarpu HTPTK siekia palaipsniui suvienodinti šias normas[223].

Suprantama, tokie nuogąstavimai turi pagrindą. Tačiau galima žvelgti ir ne taip formaliai. Šioje vietoje pakaktų atsižvelgti į ES priimtų tarptautinės teisės sričiai priskirtinų reglamentų tikslą – atitinkamų normų *vienodinimą*. HTPTK konvencijų tikslas yra identiškas, t.y., kolizinių normų vienodinimas. Vadinasi, jeigu ES nebūtų prisijungusi, tam tikri klausimai ilgainiui vis tiek greičiausiai būtų sureguliuoti Sąjungos mastu. ES pasinaudojo savo numanoma išimtine išorės kompetencija ir pasirinko sąlyginai paprastesnį būdą sureguliuoti tarptautinius privatinius santykius ne tik tarp valstybių narių, bet ir santykiuose ne su valstybėmis narėmis, t.y. prisijungė prie sukurtų tarptautinių instrumentų. Negalima pamiršti, kad tarptautinės konvencijos turi pranašumų lyginant su reglamentais, nepaisant to, jog pirmosios ir buvo priimtos pagrindais, kurie ne iki galo suponuoja Sąjungai galimybę jais remtis. Pagrindinis jų - tas, kad konvencijos taikomos ir santykiuose su trečiosiomis valstybėmis, o ne tik tarp valstybių narių, kaip kad yra ES reglamentų atveju. Juolab neaišku, ar valstybės narės apskritai prisijungtų pavieniui ir kiek laiko tai užtruktų, o piliečių interesų gynimui vis dėlto turėtų būti suteiktas prioritetas. Iš to išplaukia, jog nebus reikalingos naujos dvišalės sutartys su interesuotomis valstybėmis, ne ES narėmis. Pakanka, kad ES ir tokia valstybė dalyvautų konvencijos taikyme. Tokiu būdu siekiama, kad ES piliečiai nebūtų varžomi skirtingų teisės sistemų.

Taigi, prisijungusi prie HTPTK, ES pasirašė Konvenciją dėl susitarimų dėl teismingumo[224], taip pat dalyvauja 2007 m. Konvencijoje dėl vaiko ar kitų šeimos narių išlaikymo išmokų išieškojimo patvirtinimo[225], be to, dalyvauja valstybių narių prieštaringai vertinamo Protokolo dėl išlaikymo prievolėms taikytinos teisės[226] (toliau – Protokolas) taikyme. Tačiau mus domina, kokiu gi pagrindu ES prisijungė prie šių dokumentų ir taip įpareigojo nares.

Protokolo patvirtinimo pagrindu tapo EB sutarties 61 str. c punktas kartu su 300 str. 2 ir 3 dalimis. Tai dokumentas, užtikrinantis išlaikymo kreditoriams ir skolininkams didesnį teisinį tikrumą ir nuspėjamumą[227]. Be to, „protokolas pirmiausia laikytinas vaikų apsaugos priemone"[228]. Šis Hagos Protokolas glaudžiai susijęs su Tarybos reglamentu (EB) Nr. 4/2009 dėl jurisdikcijos,

[223] Liubertaitė, L., *supra* note 10, p. 101.
[224] Konvencija dėl susitarimų dėl teismingumo (pasirašyta 2005 m. birželio 30 d., dar neįsigaliojusi), 44 I.L.M. 1294 (2005).
[225] 2007 m. lapkričio 23 d. Hagos konvencija dėl tarptautinio vaikų ir kitokių šeimos išlaikymo išmokų išieškojimo patvirtinimo. ES OL L 192/39.
[226] Hagos 2007 m. lapkričio 23 d. protokolas dėl išlaikymo prievolėms taikytinos teisės. ES OL L 331/17.
[227] *Ibid*.
[228] Komisijos 2009 m. vasario 23 d. pasiūlymas dėl Europos Bendrijos sudarytino protokolo dėl išlaikymo prievolėms taikytinos teisės. Briuselis, KOM [2009] 81 galutinis.

taikytinos teisės, teismo sprendimų pripažinimo ir vykdymo bei bendradarbiavimo išlaikymo prievolių srityje. Komisija konstatavo, jog ES įgijo išimtinę išorės kompetenciją, o minėto Reglamento 15 str. pateikia nuorodą į Protokolo taikymą, štai kodėl siūlyta, jog protokolą priimtų vien Bendrija[229].

Konvencija dėl vaiko ar kitų šeimos narių išlaikymo išmokų išieškojimo patvirtinimo priimta SESV 81 str. 3 dalies pagrindu. Anot Komisijos, išimtinė išorės kompetencija šių tarptautinių dokumentų atžvilgiu kyla iš ESTT praktikos: teigiama, kad „administracinis bendradarbiavimas ir teisinę pagalbą reglamentuojančios taisyklės taip pat priklauso išimtinei Bendrijos kompetencijai."[230] Dar neįsigaliojusią Konvenciją dėl susitarimų dėl teismingumo siūloma priimti analogiškais pagrindais.

Sąjunga dalyvauja ne tik HTPTK priimtose tarptautinės privatinės teisės sritį reguliuojančiose konvencijose, bet taip pat yra priėmusi konvenciją su Laisvosios Prekybos Asociacijos narėmis. Naujoji Konvencija dėl jurisdikcijos ir teismų sprendimų civilinėse ir komercinėse bylose pripažinimo bei vykdymo[231] (toliau – Lugano konvencija) tarp EB, Danijos Karalystės, Šveicarijos Konfederacijos, Islandijos Respublikos ir Norvegijos Karalystės (ELPA narės), priimta siekiant suderinti jos nuostatas su Briuselis I reglamentu. Konvencija siekiama tokio pat sprendimų lygio kaip ir tarp ES valstybių narių[232]. Teismas jau minėtame Sprendime dėl Lugano konvencijos pripažino išimtinę EB kompetenciją, nors ir, anot S. Barriati, padarė tai labai bendrais bruožais[233]. Beje, kaip pagrindas Lugano konvencijai nurodomas EB sutarties 61 str. c punktas[234], t.y. bendradarbiavimo civilinėse bylose nuostatos. Tad darytina išvada, jog iš esmės Teisingumo Teismas, pripažindamas išimtinę išorės kompetenciją sudaryti naująją Lugano konvenciją, sudarė sąlygas Sąjungai prisiimti tarptautinius įsipareigojimus santykiuose su kitos organizacijos narėmis.

Vadinasi, Europos Sąjunga naudojasi numanoma išorės kompetencija sudarydama tarptautinius susitarimus su kitos sąjungos, pvz. ELPA, valstybėmis narėmis, taip pat tapdama HTPTK dalyve bei prisiimdama įsipareigojimus pagal minėtas Hagos konvencijas. Pastarosios

[229] Komisijos 2009 m. vasario 23 d. pasiūlymas dėl Europos Bendrijos sudarytino protokolo dėl išlaikymo prievolėms taikytinos teisės. Briuselis, KOM [2009] 81 galutinis.
[230] Komisijos 2009 m. liepos 28 d. pasiūlymas Dėl Europos Bendrijos sudarytinos Konvencijos Dėl vaiko ir kitų šeimos narių išlaikymo išmokų išreikalavimo tarptautiniu mastu. Briuselis, KOM [2009] 373 galutinis.Komisijos 2009 m. vasario 23 d. pasiūlymas dėl Europos Bendrijos sudarytino protokolo dėl išlaikymo prievolėms taikytinos teisės. Briuselis, KOM [2009] 81 galutinis.
[231] Konvencija dėl jurisdikcijos ir teismų sprendimų civilinėse ir komercinėse bylose pripažinimo bei vykdymo (Lugano konvencija). ES OL L 339/1.
[232] Tarybos 2008 m. lapkričio 27 d. sprendimas dėl Konvencijos dėl jurisdikcijos ir teismo sprendimų civilinėse ir komercinėse bylose pripažinimo ir vykdymo sudarymo. [2009] OL L 147.
[233] Barriati S., *supra* note 93, p. 35.
[234] 2008 m. lapkričio 27 d. Tarybos Sprendimas, *op. cit.*

griežtai reglamentuoja ir supaprastina valstybių teisinį bendradarbiavimą, kartu užtikrindamos susitariančiųjų valstybių suvereniteto gerbimą. Tuo tarpu Sąjungos viduje priimti instrumentai, skirti bendradarbiavimo civilinėse bylose reguliavimui, suteikia Sąjungai teisės aktų vienodinimo impulsą. Todėl ES, prisijungdama prie Hagos tarptautinės privatinės teisės konferencijos, tik patvirtino naudojimosi išorės kompetencija galimybę ir tai, jog siekia tarptautinės privatinės teisės normų suvienodinimo ne vien vidaus kompetencijos, bet ir išorės kompetencijos rėmuose. Analogišką išvadą galime padaryti ir kalbėdami apie Lugano konvencijos sudarymą. Aiškinamuosiuose Sąjungos dokumentuose naudojimasis išorės kompetencija motyvuojamas ESTT jurisprudencija, o kaip pagrindas atitinkamų tarptautinių instrumentų priėmimui nurodomos pirminės teisės nuostatos. Šioje vietoje galime teigti, kad atsižvelgiant į pažodinį ES pirminės teisės aiškinimą, yra peržengiamos kompetencijos ribos ta prasme, jog Sąjunga ne derina, o vienodina tarptautinės privatinės teisės normas ne tik vidaus, bet ir aptariamoje išorės kompetencijos srityje. Be to, „kai kuriais atvejais Sąjungos institucijų veiksmų teisinis pagrindas ir jų proporcingumas kelia abejonių.“[235]

Visgi, nepaisant tokio skeptiško vertinimo, būtina kartu atsižvelgti ir į tokiais veiksmais siekiamus tikslus. Pavyzdžiui, didesnio teisinio tikrumo užtikrinimą: Konvencijomis siekiama ne tik vienodos taikytinos teisės valstybėse narėse, bet ir santykiuose su trečiosiomis šalimis. O toks žingsnis tik pagerina ES piliečių padėtį, nes, kaip teigiama Hagos Protokolo Aiškinamajame memorandume, valstybė narė niekaip negalėtų peržiūrėti sprendimo iš esmės[236].

3.3. ES išorės kompetencijos įtaka valstybių narių teisei

Kiekvieną kartą Sąjunga, siekdama įgyvendinti numatytą ES sutartimi bendrąją politiką, priima nuostatas, kurios numato bendras taisykles visoms valstybėms narėms. Nepriklausomai nuo jų formos, valstybės narės negali sudaryti susitarimų su trečiosiomis valstybėmis, kurios turi įtakos tokioms taisyklėms ar gali pakeisti jų taikymo sritį.[237] Iš to išplaukia, jog tokiu būdu pašalinama valstybių narių kompetencija su trečiosiomis valstybėmis sudaryti tarptautinius susitarimus, galinčius turėti įtakos tarptautinės privatinės teisės sričiai[238]. Pavyzdžiui, valstybės narės negali prisiimti jokių įsipareigojimų trečiosioms šalims, kai šie patenka į Sąjungos aktais jau reguliuojamą sritį. Vadinasi, būtų galima teigti, jog valstybės narės negali prisijungti prie minėtų Hagos

[235] Liubertaitė, L., *supra* note 10, p. 100.
[236] Komisijos 2009 m. vasario 23 d. pasiūlymas, *supra* note 234.
[237] ESTT 2006 m. vasario 7 d. nuomonė 1/03 dėl Lugano Konvencijos.
[238] Bogdan, M., *supra* note 5, p. 12.

konvencijų ne todėl, kad prie jų prisijungusi ES, o todėl, kad šiais susitarimais reguliuojamos sritys patenka į išimtinės išorės kompetencijos ribas. Toks priklausymas susiklosto „tuomet, kai aišku, jog susitarimo dalykui taikomos bendros vidaus taisyklės, o didžioji dalis tokių taisyklių jau reguliuojama arba taisyklės priimtos srityse, kuriose bendra politika nevykdoma; visų pirma srityse, kurioms taikomos teisės derinimo priemonės, nesvarbu ar tokios bendros taisyklės ir susitarimo nuostatos tarpusavyje dera, ar ne.“[239]

H. Van Loon ir A. Schulz, kalbėdami apie ES išimtinę išorės kompetenciją, analizuoja dalyvavimą HTPTK ir Hagos konvencijose bei išskiria tris skirtingas situacijas: pirma, narystę Konferencijoje, antra, derybas dėl konvencijų ir trečia, tapimą konkrečios konvencijos šalimi[240]. Temai aktualiausi narystės Konferencijoje ir dalyvavimo konvencijose aspektai, taigi, įvardijus takoskyrą tarp jų, taps aišku, kokią reikšmę valstybėms narėms turi ES prisijungimas prie Hagos Konferencijos ir dalyvavimas tarptautinių konvencijų taikyme.

3.3.1. Kompetencijos atskyrimas tarp Europos Sąjungos ir valstybių narių: narystė HTPTK

Dalyvavimas konvencijose ilgą laiką laikytas valstybių nacionalinio suvereniteto įgyvendinimu, tad tinkamam temos atskleidimui pirmiausia reikalinga paaiškinti, kodėl ES nutarė tapti HTPTK nare ir įsipareigoti pagal tam tikrus instrumentus. Juk iki tol kai kurios valstybės jau buvo Konferencijos dalyvėmis ir bendradarbiavimo civilinėse bylose srities normas taikė santykiuose su trečiosiomis valstybėmis. „Derybos visuomet buvo atviros valstybėms narėms ir stebėtojoms, kuriomis gali būti ir ne valstybės narės, taip pat tarptautinės organizacijos. [...] Stebėtojų teisinė pozicija derybų metu iš esmės yra silpnesnė nei Konferencijos narių, todėl vis labiau ir labiau tokia situacija nesiderino su augančia ES kompetencija tarptautinės privatinės teisės srityje.“[241] Sąjunga kaip stebėtoja dalyvavo nuo 1960 metų[242], bet pamažu susidomėjimas augo ir ilgainiui nepasitenkinta šiuo statusu, nepaisant to, kad tradiciškai „Hagos konvencijos [buvo] atviros valstybėms narėms ir valstybėms ne Konferencijos narėms“[243]. Iki Amsterdamo sutarties įsigaliojimo Sąjunga neturėjo įgaliojimų naudotis išorės kompetencija dėl keleto priežasčių. Pirma, ES pirminė teisė nenumatė išimtinės išorės kompetencijos galimybės, antra, nei HTPTK, nei

[239] Europos Komisijos pasiūlymas, kuriuo Austrija ir Malta įgaliojamos dėl Europos Sąjungos interesų prisijungti prie 1964 m. lapkričio 15 d. Hagos konvencijos dėl teisminių ir neteisminių dokumentų civilinėse ir komercinėse bylose įteikimo užsienyje. Briuselis, 2013-06-06. COM (2013) 338 FINAL.
[240] Van Loon, H.; Schulz, A. The European Community and the Hague Conference on Private International Law. *Justice, Liberty, Security. New challenges for EU external relations.* Brussels: Brussels University Press, 2008, p. 258.
[241] *Ibid.*, p. 257-258.
[242] *Ibid.*, p. 257.
[243] *Ibid.*, p. 257-258.

konkrečių konvencijų nuostatos nenumatė galimybės regioninių ekonominių organizacijų dalyvavimui lygiomis teisėmis su valstybėmis. Tad visiškai suprantama, jog pasitaikius progai, siekiant Sutartyse numatytų tikslų, imtasi aktyvaus darbo. Siekta HTPTK Statuto normų pakeitimo numatant galimybę Sąjungai prisijungti, o ir naujai priimamų tarptautinių instrumentų nuostatos narėmis leido tapti ir regioninėms ekonominės integracijos organizacijoms.

Sąjungai teko išpildyti keletą reikalavimų siekiant tapti Hagos konferencijos dalyve. Pavyzdžiui, pagal HTPTK Statuto 3 str.[244], kiekviena regioninė ekonominės integracijos organizacija privalo pateikti turimos kompetencijos deklaraciją, kur būtų nurodyta, kokiose srityse perduota kompetencija. O pagal šio straipsnio 7 dalį, organizacija - konferencijos dalyvė naudojasi narystės teisėmis alternatyviu pagrindu su valstybėmis narėmis, kurios pavieniui yra organizacijos narės, atsižvelgiant į atitinkamas kompetencijos sritis[245]. Kadangi „nebuvo pritarta pasiūlymui įtraukti valstybių narių dalyvavimo posėdžiuose galimybę, jos naudojasi kitokiomis narystės išraiškos teisėmis: dalyvauja rinkimuose ar rengiant komitetus[246].

Iki Amsterdamo sutarties įsigaliojimo tik ES narės, būdamos suvereniomis valstybėmis, turėjo teisę plėtoti santykių su trečiosiomis valstybėmis reguliavimą. Kalbant apie tokio pobūdžio kompetencijos apraiškas daugiašalių derybų kontekste, situacija Sąjungos atžvilgiu pasikeitė ryšium su „2005 m. Hagos konvencija dėl susitarimų dėl teismingumo, kuri sudarė pagrindą regioninėms ekonominės integracijos organizacijoms pasirašyti, priimti, patvirtinti ar prisijungti prie Konvencijos, jeigu tik tokias organizacijas sudaro suverenios valstybės ir jei tokios organizacijos turi kompetenciją kai kuriais ar visais tokio pobūdžio klausimais“[247]. Kitaip tariant, galimybė regioninei organizacijai dalyvauti atitinkamos Hagos konvencijos taikyme turi būti nurodyta pačioje konvencijoje.

Europos Sąjungai prisijungus prie Hagos tarptautinės privatinės teisės konferencijos, iš esmės valstybės narės neprarado individualaus prisijungimo galimybės. Valstybės, dalyvavusios Konferencijos veikloje iki ES prisijungimo, taip pat neprarado turimų pozicijų. O pagal HTPTK Statuto 3 str. 5 dalį, preziumuojama, jog ES valstybės narės išlaikė kompetenciją visoms sritims, dėl kurių kompetencija nebuvo specialiai deklaruota ar apie ją kitaip pranešta[248]. Jau minėta, kad reikia nesutapatinti dalyvavimo Konferencijoje ir konvencijose, todėl vėliau pamatysime, kad Sąjunga

[244] Hagos Tarptautinės Privatinės Teisės Konferencijos statutas (priimtas 1951 m. spalio 31 d., įsigaliojo 1955 liepos 15 d.). 220 UNTS 121.
[245] *Ibid*.
[246] McEleavy, P.; Schulz, A., *supra* note 219, p. 945.
[247] Bogdan, M., *supra* note 5, p. 13.
[248] Hagos Tarptautinės Privatinės Teisės Konferencijos statutas, *op. cit.*

griežčiau pasisako pastaruoju klausimu ir kai kuriais atvejais užkerta kelią individualiam dalyvavimui.

Kitas paminėtinas ir daug diskusijų sukėlęs klausimas - tai balsavimo teisės klausimas. Kitaip tariant, kas gali naudotis kompetencija dalyvauti priimant sprendimus Konferencijoje: ES ar valstybės narės – konferencijos dalyvės atskirai. HTPTK Statuto 3 str. 8 d. nurodo, kad bet kokiuose Konferencijos susitikimuose, kur regioninė ekonominės integracijos organizacija turi teisę dalyvauti, jos turimų balsų skaičius yra lygus valstybių narių skaičiui, kurios perdavė kompetenciją; o kai regioninės ekonominės integracijos organizacija pasinaudoja teise balsuoti, jos valstybės narės HTPTK dalyvės tokia teise nesinaudoja, ir atvirkščiai[249]. Žinoma, nors Sąjunga veikia savo valstybių narių vardu ir išreiškia suderintą poziciją, kita vertus, „toks balsų skaičiavimas neskatina jų dalyvavimo“[250], nors iš esmės ir neatima individualaus balsavimo, o kartu ir dalyvavimo, galimybės.

3.3.2. Kompetencijos atskyrimas tarp ES ir valstybių narių: dalyvavimas konvencijose

Įdomi situacija susiklostė žvelgiant į Hagos Konvenciją dėl susitarimų dėl teismingumo. Pagal 29 str., “Regioninės ekonominės integracijos organizacijos“, Sąjunga turi teisę tapti Konvencijos šalimi ir įgyti Susitariančiosios Valstybės teises ir pareigas ta apimtimi, kokią ji turi reglamentuojamų santykių atžvilgiu[251]. Manytina, kad šis straipsnis galėtų būti taikomas tais atvejais, kai tam sritis atitiktų pasidalijamosios kompetencijos ribas, o prisijungti galėtų tiek valstybės narės, tiek Sąjunga. Pagal 30 str., “Regioninės ekonominės integracijos organizacijos prisijungimas be savo valstybių narių“, ES turėjo galimybę pateikti deklaraciją ir nurodyti, jog valstybės narės nebus konvencijos šalimis, tačiau privalės nuostatų laikytis[252]. Tuo tarpu šis straipsnis suponuoja galimybę naudotis išimtine išorės kompetencija[253]. ES ja pasinaudojo – pasirašė minėtą Konvenciją ir pareiškė, kad yra kompetentinga visų reglamentuojamų bylų atžvilgiu[254]. Pažymėtina, kad Hagos konvencija dėl susitarimų dėl teismingumo yra patvirtinta Europos Sąjungos vardu pagal Tarybos 2014 m. gruodžio 4 d. sprendimą 2014/887/ES[255]

[249] Hagos Tarptautinės Privatinės Teisės Konferencijos statutas, *supra* note 250.
[250] McEleavy, P.; Schulz, A., *supra* note 219, p. 948.
[251] Konvencija dėl susitarimų dėl teismingumo, *supra* note 228.
[252] *Ibid*.
[253] Van Loon, H.; Schulz, A., *supra* note 240, p. 272.
[254] Tarybos 2009 m. vasario 26 d. sprendimas 2009/397/EB dėl Konvencijos dėl susitarimų dėl teismingumo pasirašymo Europos bendrijos vardu. II Priedas. [2009] OL L 133.
[255] Tarybos 2014 m. gruodžio 4 d. sprendimas 2014/887/ES dėl 2005 m. birželio 30 d. Hagos konvencijos dėl susitarimų dėl teismingumo patvirtinimo Europos Sąjungos vardu. [2014] OL L 353.

Aptartas tarptautinio susitarimo pavyzdys įrodo, jog Sąjunga visomis įmanomomis priemonėmis siekia vienvaldystės reguliuojant valstybių narių kolizines taisykles, kurių taikymas susijęs su trečiosiomis valstybėmis. Ji prisiima įsipareigojimus visų narių vardu, užkirsdama kelią pastarosioms dalyvauti konvencijose individualiai. Tačiau nėra iki galo aišku, ar iš tiesų pirminės teisės nuostatos suteikia Sąjungai kompetenciją priimti susitarimus su trečiosiomis valstybėmis tarptautinės privatinės teisės srityje, kurie privalomi visoms narėms? Kitaip tariant, susiklosto situacija, kai valstybės ES perdavė kompetenciją nustatyti kolizines taisykles, tačiau daugiau lakoniškais nei konkrečiais pagrindais naudojamasi ne vien vidaus, bet ir išorės kompetencija. Viena vertus, tokiu žingsniu siekiama sprendimų pripažinimo ir vykdymo trečiosiose šalyse: pvz. Komisijos vertinime dėl Konvencijos dėl susitarimų dėl teismingumo nurodoma: „konvencija apskritai gali paskatinti tarptautinę prekybą“[256]. Kita vertus, tai valstybės pačios turi teisę nuspręsti dėl tarptautinių įsipareigojimų prisiėmimo. Tačiau Sąjungai naudojantis išimtine išorės kompetencija, yra įpareigojamos paisyti konvencijos nuostatų, nors pačios jų ir neratifikavo.

Matyt, racionaliausia būtų pažvelgti į situaciją per Sąjungos tikslų prizmę: juk prisijungdamos valstybės įsipareigojo jų siekti bei išreiškė viršnacionalinio ES pobūdžio pripažinimą perduodamos dalį savo kompetencijos. Savo ruožtu Sąjunga, prisidengdama ginamais piliečių interesais, suvienodina kolizines taisykles taip, jog sustiprintų vieningumą trečiųjų valstybių atžvilgiu ir įtvirtintų turimas tarptautines pozicijas.

Žinoma, konstatuoti ir surasti argumentų, bylojančių apie peržengtas kompetencijos ribas – galime. Sąjungai prisiėmus tarptautinius įsipareigojimus visų valstybių narių vardu, pastarosios iš esmės neturi įtakos šių taisyklių koregavimui, kaip kad tokia galimybė numatyta ES teisės aktų leidybos procedūras reguliuojančiose taisyklėse. Konvencijų keitimui šios nuostatos nebus taikomos. Taip pat darbe jau buvo aptarta ES netiesioginė įtaka materialinei valstybių teisei, ir panašu, kad tokia pat situacija susiklostė ir dėl Protokolo dėl išlaikymo prievolėms taikytinos teisės, kuris glaudžiai susijęs su Reglamentu Nr. 4/2009. O tai, kad Sąjunga išorės kompetencija naudojosi vien remdamasi ESTT jurisprudencijoje minima numanoma kompetencija, ne visose situacijose yra tinkamiausias argumentas. Ypatingai kai kalbame apie tokią jautrią sritį kaip šeimos reikalai. Taigi, vargu, ar visos valstybės būtų noriai prisijungusios prie Hagos protokolo. Štai vėl susiduriame su antrame šio darbo skyriuje paminėta problema – valstybių narių suvereniteto ir piliečių interesų sankirta, o šioje situacijoje galima įvardinti ir trečiąją žaidėją – Europos Sąjungą, kuri turi savų

[256] Komisijos 2014 m. sausio 30 d. pasiūlymas dėl 2005 m. birželio 30 d. Hagos konvencijos dėl susitarimų dėl teismingumo patvirtinimo Europos Sąjungos vardu. Briuselis, COM [2014] 46 galutinis.

interesų. Pastaroji ne vien dėl asmenų teisių gynimo ar teisinio tikrumo užtikrinimo, bet ir politinių sumetimų (pavyzdžiui, siekdama įtakos santykiuose su galingomis pasaulio valstybėmis) prisiima tarptautinius įsipareigojimus, taip kai kuriais aspektais peržengdama savo turimą kompetenciją tarptautinės privatinės teisės srityje.

Iš viso to, kas išdėstyta, išplaukia išvada, jog ES valstybėms narėms nekyla pareiga papildomai ratifikuoti nei minėtų Hagos konvencijų, nei Lugano konvencijos ar kitų būsimų konvencijų. Tai sudaro pagrindą rimtoms abejonėms, ar nepažeidžiama valstybių narių suvereniteto doktrina, suponuojanti galimybę tik joms prisiimti tarptautinius įsipareigojimus. Tuo tarpu Sąjunga, naudodamasi numanoma išorės kompetencija tarptautinės privatinės teisės srityje, įpareigoja laikytis konvencijų. Pažymėtina, kad „egzistuojant pasidalijamajai kompetencijai, kai tam tikras Konferencijos klausimas susijęs tiek su valstybių, tiek su ES kompetencija, abi šios šalys gali dalyvauti apsiribodamos savo kompetencija. Galiausiai, kai pati ES ar jos narės prisijungia prie konvencijos, Tarybos parama visuomet bus reikalinga – tai tam tikru mastu sumažina kompetencijų klausimo svarbą.“[257] Iš esmės tarsi neegzistuoja nuostatos, sukeliančios valstybėms narėms keblumų dalyvauti Konferencijos veikloje. Tačiau prisimenant jau minėtą atvejį apie Sąjungos turimą balsų skaičių, lygų jos narių skaičiui, taiklų pastebėjimą daro P. McEleavy ir A. Schulz: „Sąjungai naudojantis tokiu kiekiu balsų, kiek ji turi valstybių narių, [...] individualios ES valstybės narės gali jausti suvaržymus dalyvauti posėdžiuose“[258].

Nustačius valstybių narių laisvo prisijungimo prie konvencijų galimybės suvaržymą, būtina nurodyti vieną išimtį. Kaip jau ir buvo minėta, tarptautiniai susitarimai gali numatyti regioninių ekonominės integracijos organizacijų prisijungimą. Tačiau praktikoje jau susiklostė ne viena situacija, kai galimybė neegzistuoja, o interesų užtikrinimui toks prisijungimas būtinas. Pavyzdžiui, įgaliojimas Maltai ir Austrijai prisijungti prie Hagos konvencijos dėl teisminių ir neteisminių dokumentų civilinėse ir komercinėse bylose įteikimo užsienyje[259]. Komisija savo pasiūlyme nurodo, kad šios konvencijos reguliuojama sritis patenka į Sąjungos išimtinės išorės kompetencijos rėmus, todėl valstybės narės neturi teisės prisiimti įsipareigojimų trečiųjų šalių atžvilgiu, patenkančių į šių nuostatų taikymo sritį. Kitos galimybės tapti tarptautinės konvencijos šalimi, kai ta pati sritis jau reguliuojama Sąjungos teisės aktais, nėra numatyta.

[257] Van Loon, H.; Schulz, A., *supra* note 240, p. 292.
[258] *Ibid*., p. 294.
[259] Komisijos 2006 m. birželio 6 d. pasiūlymas, *supra* note 245.

3.4. Skyriaus apibendrinimas

Reziumuojant, galime teigti, jog Europos Sąjungos valstybėms narėms nėra uždrausta prisijungti prie Hagos tarptautinės privatinės teisės konferencijos nei prie atitinkamų konvencijų, kuriose dalyvauja ir pati viršnacionalinė organizacija. Vis dėlto, faktiškai tokia situacija sunkiai įsivaizduojama dėl ES prisiimtų numanomų išimtinės išorės kompetencijos įgaliojimų. Aiškinamuosiuose memorandumuose teigiama, kad tik tokiu žingsniu galima deramai pasiekti išsikeltų tikslų, o deklaracijose prie jau minėtų konvencijų Sąjungos institucijos nurodo, jog prisiimti tarptautiniai įsipareigojimai privalomi narėms ir bus vykdomi.

Be abejo, kyla pagrįstų abejonių dėl galimo kompetencijos ribų laikymosi ta prasme, jog valstybės pačios turi teisę nuspręsti, ar dalyvauti konvencijose, o šiuo atveju nereikalingas net ratifikavimas. Vieningos nuomonės nėra. Jeigu teigtume, kad Sąjunga naudojasi savo viršnacionaliniu pobūdžiu ir jo teikiamais privalumais, konkrečiau – išimtine kompetencija, ir tą darydama pagrįstai įpareigoja valstybes nares taikyti tarptautines konvencijas, vis tiek lieka neaišku, koks konkrečiai to pagrindas. Literatūroje kritikuojama vien ESTT jurisprudencija pagrįsta numanoma išimtinė išorės kompetencija. Iš kitos pusės, prisijungimas prie jau sukurto tarptautinio instrumento laikytinas paprastesne bei mažiau kaštų reikalaujančia išeitimi. Juo labiau, kad taip suvienodinamos kolizinės taisyklės ne vien ES valstybių narių santykiuose, bet ir santykiuose su trečiosiomis valstybėmis, kas yra visiškai neišvengiama.

Visiškai aišku, kad egzistuojant dabartiniam reguliavimui, valstybėms nekyla poreikis individualiai dalyvauti konvencijose – jos jau ir taip įpareigotos trečiųjų šalių atžvilgiu, be to, minėta, tokia galimybė yra slopinama. Ir nors abejonių kelia tokio privalomo įpareigojimo pagrindas, galime teigti, jog valstybės, įkurdamos ar prisijungdamos prie Europos Sąjungos sutiko su šios viršnacionaliniu pobūdžiu. Taigi, kartu ir su galimybe, jog gali būti įpareigotos taikyti suvienodintas tiek vidaus, tiek išorės kolizines taisykles.

IŠVADOS

1. Europos Sąjungos kompetencijos ribos, o kartu ir vadinamoji europeizacija, arba, kitaip tariant, priimti teisės aktai ir jų poveikis valstybėms narėms, tarptautinės privatinės teisės srityje ryškiai kito ir tai galima sieti su Sąjungos siekiamais tikslais, kurie nuo ekonominės sąjungos peraugo į politinę integraciją. Iki įsigaliojant Amsterdamo sutarčiai, Sąjunga galėjo nebent koordinuoti valstybių narių veiksmus ir kai kuriais atvejais skatinti tarptautinių sutarčių sudarymą bendradarbiavimo civilinėse bylose srityje. Be abejo, lingvistinė normų analizė suponuoja išvadą, kad nebuvo nė kalbos apie aptariamos srities normų derinimą, o juo labiau – vienodinimą.

2. Kompetencija ir jos pobūdis tarptautinės privatinės teisės srityje kito drastiškai – nuo neegzistuojančios galimybės reguliuoti kolizines taisykles, kaip kad buvo pagal Mastrichto sutartį, iki šių taisyklių derinimo, kuo Sąjunga naudojasi suteikus teisę veikti bendradarbiavimo civilinėse bylose Amsterdamo sutartimi. Sąvoka „kompetencija“ gali būti suprantama kaip vidaus ir išorės. Pirmojoje Sąjunga iki šiol naudojasi pasidalijamąja kompetencija, nes naujausia ES sutarties redakcija numato galimybę tik užtikrinti kolizinių taisyklių suderinamumą. Tai reiškia, kad Sąjungos institucijoms palikta ne itin daug diskrecijos dėl privalomo proporcingumo ir subsidiarumo principų laikymosi, kadangi tokiu būdu užtikrinamas veikimas tik visai Europos Sąjungai reikšmingais klausimais. Tuo tarpu išorės santykiuose su trečiosiomis valstybėmis aptariamoje srityje pripažįstama numanoma išimtinė kompetencija. Kitaip tariant, vidaus kompetencijoje teisės aktai privalo būti priimami kartu su valstybėmis narėmis, o išorės – Sąjunga veikia savo nuožiūra, nes tarptautinius įsipareigojimus gali prisiimti tose srityse, kurios jau sureguliuotos.

3. Tačiau pirminėje teisėje įtvirtintų vidaus kompetencijos ribų laikymasis jau dabar gali būti laikomas išimtimi, kadangi ES balansavimas tarp tarptautinės privatinės teisės normų derinimo ir vienodinimo tęsiasi. Institucijos svarsto ir priima šios srities normas nustatančius taisyklių rinkinius – reglamentus, kurie, kaip žinia, yra privalomo pobūdžio. Vadinasi, toks procesas turi būti laikomas *vienodinimu,* kai tuo tarpu numatyta galimybė užtikrinti kolizinių normų derinimą. Akivaizdu, kad tokios praktikos atsisakyti nė neketinama, o tik keičiamas sprendimų priėmimo pagrindas: jei anksčiau buvo nurodomas SESV 81 str., reguliuojantis bendradarbiavimą civilinėse bylose, tai dabar – SESV 21 str., daugiau susijęs su laisvu piliečių judėjimu. Galime teigti, jog Sąjungos kompetencija išplėsta numatant platesnį tikslų spektrą, t.y. ne vien vidaus rinkos tinkamą veikimą, bet ir piliečių teisių užtikrinimą.

4. Išorės kompetencija, skirtingai nei vidaus, pirminėje teisėje *expressis verbis* nebuvo nustatyta. Veikti tarptautinės privatinės teisės srityje santykiuose su trečiosiomis valstybėmis imta po to, kai ES Teisingumo Teismas pateikė nuomonę apie numanomą išorės kompetenciją. Sąjungai naudojantis vidaus kompetencija ir daugumoje sričių kolizines taisykles reguliuojant ES teisės aktais, suteikiama teisė veikti ir santykiuose su trečiosiomis šalimis. Taip valstybės narės netenka teisės tapti tokių tarptautinių susitarimų dalyvėmis, dėl tos priežasties Sąjungos kompetencija yra išimtinė.

5. Prisijungimas prie Hagos tarptautinės privatinės teisės konferencijos, taip pat prie Hagos konvencijų ar Lugano konvencijos sudarymas taip pat gali būti laikomas kompetencijos ribų peržengimu. Tačiau atsižvelgiant į ES reglamentų bei HTPTK konvencijų tikslą – normų vienodinimą, reikėtų žvelgti ir pro kitą prizmę: šiais žingsniais siekiama ne vien politinių tikslų, bet ir piliečių interesų gynimo, kai kilus teisiniam ginčui, vienodos kolizinės taisyklės taikomos ne vien kilmės valstybėje, bet ir trečiojoje, ne ES valstybėje narėje.

6. Vis dėlto, Sąjungai prisijungus prie HTPTK ar sudarant konvencijas, užkertamas kelias valstybėms narėms dalyvauti individualiai ir taip prisiimti arba ne tarptautinius įsipareigojimus. Tokia situacija susiklosto dėl tos priežasties, jog valstybės narės negali tinkamai pasiekti tikslų dalyvaudamos pavieniui, lyginant su ES dalyvavimu. Ir nors tokia faktinė situacija gali būti traktuojama kaip kišimasis į suverenitetą viršijant įgaliojimus, tiesioginis draudimas dalyvauti konvencijose nėra nustatytas. Tokio ar panašaus pobūdžio nuostata nėra įtvirtinta nei konvencijose, nei Hagos Konferencijos statute. Vieningos nuomonės, ar ES turi teisę valstybių narių vardu prisiimti tarptautinius įsipareigojimus, literatūroje nėra. Tačiau tapdamos ES narėmis, valstybės sutiko su viršnacionaliniu pobūdžiu: nors konvencijų ratifikuoti, šiuo atveju, papildomai nereikia, Sąjunga pasinaudojo dalyvavimo galimybe ir įpareigojo jų laikytis.

7. Apibendrinus galima teigti, kad Europos Sąjunga nuėjo ilgą kelią bendradarbiavimo civilinėse bylose srityje. Formaliai galima teigti, kad abejonių kai kuriais atvejais kelia nurodoma atitiktis proporcingumo principui ir pagrindai, kuriais remiantis vienodinamos tarptautinės privatinės teisės normos tiek vidaus, tiek išorės kompetencijos srityse. Konstatuotina, kad nepaisant peržengtų kompetencijos ribų, iškelti tikslai, tokie kaip sprendimų pripažinimas ir vykdymas, bendradarbiavimas, pasiekti darnia ir didžiąją dalį apimančių tarptautinės privatinės teisės normų visuma.

LITERATŪROS SĄRAŠAS

Norminiai teisės aktai

Europos Sąjungos steigimo sutartys

1. Amsterdamo sutartis, iš dalies pakeičianti Europos Sąjungos sutartį, Europos bendrijų steigimo sutartis ir tam tikrus su jomis susijusius aktus. OL C 340.
2. Europos Sąjungos sutarties ir Sutarties dėl Europos Sąjungos veikimo suvestinės redakcijos. OL 2008 C 115.
3. Europos Sąjungos (Mastrichto) sutartis. OL C 224.
4. Konsoliduota Europos Bendrijos steigimo sutartis. *Valstybės žinios*. 2004, nr. 2–2.
5. Lisabonos sutartis, iš dalies keičianti Europos Sąjungos sutartį ir Europos bendrijos steigimo sutartį. OL 2007 C 306.
6. Romos sutartis, įsteigianti Europos ekonominę bendriją. [interaktyvus] [žiūrėta 2014-09-08]. <http://eur-lex.europa.eu/legal-content/FR/TXT/PDF/?uri=CELEX:11957E/TXT&from=LT>.
7. Sutartis dėl Konstitucijos Europai. [2004] OL C 310.

Europos Sąjungos teisės aktai

1. Europos Parlamento ir Tarybos 2001 m. gegužės 28 d. reglamentas (EB) 1206/2001 dėl valstybių narių teismų tarpusavio bendradarbiavimo renkant įrodymus civilinėse ar komercinėse bylose. [2001] OL L 174.
2. Europos Parlamento ir Tarybos 2007 m. liepos 11 d. reglamentas (EB) 864/2007 dėl nesutartinėms prievolėms taikytinos teisės (Roma II). [2004] OL L 199.
3. Europos Parlamento ir Tarybos 2007 m. lapkričio 13 d. reglamentas (EB) 1393/2007 dėl teisminių ir neteisminių dokumentų civilinėse arba komercinėse bylose įteikimo valstybėse narėse („dokumentų įteikimas“) ir panaikinantis Tarybos reglamentą (EB) Nr. 1348/2000. OL L 324/79.
4. Europos Parlamento ir Tarybos 2008 m. birželio 17 d. reglamentas (EB) 593/2008 dėl sutartinėms prievolėms taikytinos teisės (Roma I). [2004] OL L 177.

5. Tarybos 2000 m. gruodžio 22 d. reglamentas (EB) 44/2001 dėl jurisdikcijos ir teismo sprendimų civilinėse ir komercinėse bylose pripažinimo ir vykdymo**.** [2000] OL L 012.
6. Tarybos 2003 m. lapkričio 27 d. reglamentas (EB) 2201/2003 dėl jurisdikcijos ir teismo sprendimų, susijusių su santuoka ir tėvų pareigomis, pripažinimo bei vykdymo, panaikinantis Reglamentą (EB) Nr. 1347/2000. [2004] OL L 338.
7. Tarybos 2008 m. gruodžio 18 d. reglamentas (EB) 4/2009 dėl jurisdikcijos, taikytinos teisės, teismo sprendimų pripažinimo ir vykdymo bei bendradarbiavimo išlaikymo prievolių srityje. [2008] OL L 7.
8. Tarybos 2010 m. gruodžio 20 d. reglamentas (ES) 1259/2010, kuriuo įgyvendinamas tvirtesnis bendradarbiavimas santuokos nutraukimui ir gyvenimui skyrium taikytinos teisės srityje. [2010] OL L 343
9. Europos Parlamento ir Tarybos 2012 m. gruodžio 12 d. reglamentas (ES) 1215/2012 dėl jurisdikcijos ir teismo sprendimų civilinėse ir komercinėse bylose pripažinimo ir vykdymo. [2012] OL L 351/1.
10. Tarybos 2006 m. spalio 5 d. sprendimas dėl Bendrijos prisijungimo prie Hagos tarptautinės privatinės teisės konferencijos. [2006] OL L 297.
11. Tarybos 2008 m. lapkričio 27 d. sprendimas dėl Konvencijos dėl jurisdikcijos ir teismo sprendimų civilinėse ir komercinėse bylose pripažinimo ir vykdymo sudarymo. [2009] OL L 147.
12. Tarybos 2009 m. vasario 26 d. sprendimas 2009/397/EB dėl Konvencijos dėl susitarimų dėl teismingumo pasirašymo Europos bendrijos vardu. II Priedas. [2009] OL L 133.
13. Tarybos 2010 m. liepos 12 d. sprendimas 2010/405/ES kuriuo leidžiama tvirčiau bendradarbiauti santuokos nutraukimui ir gyvenimui skyrium taikytinos teisės srityje. [2010] OL L 189.
14. Tarybos 2014 m. gruodžio 4 d. sprendimas 2014/887/ES dėl 2005 m. birželio 30 d. Hagos konvencijos dėl susitarimų dėl teismingumo patvirtinimo Europos Sąjungos vardu. [2014] OL L 353.

ES teisės aktų pasiūlymai

1. Komisijos 2006 m. birželio 6 d. pasiūlymas kuriuo Austrija ir Malta įgaliojamos dėl Europos Sąjungos interesų prisijungti prie 1964 m. lapkričio 15 d. Hagos konvencijos dėl teisminių ir

neteisminių dokumentų civilinėse ir komercinėse bylose įteikimo užsienyje. Briuselis, KOM [2013] 338 galutinis.

2. Komisijos 2009 m. vasario 23 d. pasiūlymas dėl Europos Bendrijos sudarytino protokolo dėl išlaikymo prievolėms taikytinos teisės. Briuselis, KOM [2009] 81 galutinis.
3. Komisijos 2009 m. liepos 28 d. pasiūlymas Dėl Europos Bendrijos sudarytinos Konvencijos Dėl vaiko ir kitų šeimos narių išlaikymo išmokų išreikalavimo tarptautiniu mastu. Briuselis, KOM [2009] 373 galutinis.
4. Komisijos 2010 m. kovo 24 d. pasiūlymas dėl Tarybos reglamento, kuriuo pradedamas tvirtesnis bendradarbiavimas santuokos nutraukimui ir gyvenimui skyrium taikytinos teisės srityje. Briuselis, COM (2010) 105 galutinis.
5. Komisijos 2011 m. kovo 16 d. pasiūlymas dėl Tarybos reglamento dėl jurisdikcijos, taikytinos teisės, teismo sprendimų pripažinimo ir vykdymo, susijusių su registruotos partnerystės turtinėmis pasekmėmis. Briuselis, 2011/0060 (CNS). [interaktyvus] [žiūrėta 2014-11-12] <http://eurlex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=COM:2011:0127:FIN:LT:PDF>.
6. Komisijos 2011 m. kovo 16 d. pasiūlymas dėl Tarybos reglamento dėl jurisdikcijos, taikytinos teisės, teismo sprendimų pripažinimo ir vykdymo, susijusių su sutuoktinių turto teisiniu režimu. Briuselis, 2011/0059 (CNS). [interaktyvus] [žiūrėta 2014-11-12] <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=COM:2011:0126:FIN:LT:PDF>.
7. Komisijos 2013 balandžio 24 d. reglamento pasiūlymas, kuriuo skatinamas laisvas piliečių ir įmonių judėjimas supaprastinant tam tikrų viešųjų dokumentų pripažinimą Europos Sąjungoje ir iš dalies keičiamas Reglamentas (ES) Nr. 1024/2012. COM [2013] 228 galutinis.
8. Komisijos 2014 m. sausio 30 d. pasiūlymas dėl 2005 m. birželio 30 d. Hagos konvencijos dėl susitarimų dėl teismingumo patvirtinimo Europos Sąjungos vardu. Briuselis, COM [2014] 46 galutinis.

Tarptautinės teisės aktai

1. 1968 m. Briuselio Protokolas dėl Europos Bendrijų Teisingumo Teismo interpretacijos. [interaktyvus] [žiūrėta2014-10-05] <http://www.euzpr.eu/eudocs/01prozessr/10zivilhandelsr/01brusseliu/brusseliu-091-prot1971_en.pdf >.

2. 2007 m. lapkričio 23 d. Hagos konvencija dėl tarptautinio vaikų ir kitokių šeimos išlaikymo išmokų išieškojimo patvirtinimo. ES OL L 192/39.
3. Briuselio konvencija dėl jurisdikcijos ir teismų sprendimų vykdymo civilinėse ir komercinėse bylose (Briuselis) (priimta 1968 rugsėjo 27 d., įsigaliojo 1973 m. vasario 1 d.), 8 ILM 229 (1969).
4. Jungtinių Tautų Vienos konvencija dėl tarptautinio prekių pirkimo - pardavimo sutarčių. Valstybės žinios. 1995, Nr. 102-2283.
5. Konvencija dėl susitarimų dėl teismingumo (pasirašyta 2005 m. birželio 30 d., dar neįsigaliojusi), 44 I.L.M. 1294 (2005).
6. Hagos 2007 m. lapkričio 23 d. protokolas dėl išlaikymo prievolėms taikytinos teisės. ES OL L 331/17.
7. Hagos Tarptautinės Privatinės Teisės Konferencijos statutas (priimtas 1951 m. spalio 31 d., įsigaliojo 1955 liepos 15 d.). 220 UNTS 121.
8. Konvencija dėl jurisdikcijos ir teismų sprendimų civilinėse ir komercinėse bylose pripažinimo bei vykdymo (Lugano konvencija). ES OL L 339/1.
9. Konvencija dėl sutartinėms prievolėms taikytinos teisės (Romos konvencija) (Roma) (priimta 1980 m. birželio 19 d., įsigaliojo 1991 m. balandžio 1 d.), 19 ILM 1492 (1980); 1980 O.J. (L 266).
10. Ženevos konvencija dėl įstatymų kolizijų naudojant įsakomuosius ir paprastuosius vekselius. *Valstybės žinios.* 2000, Nr. 22-557.

Kiti ES institucijų aktai

1. 1999 m. spalio 15 ir 16 d. Tamperėje priimtos išvados dėl Laisvės, saugumo ir teisingumo erdvės. [interaktyvus] [žiūrėta 2014-10-20] <http://www.europarl.europa.eu/summits/tam_en.htm>.
2. Green Paper on the conversion of the Rome Convention of 1980 on the law applicable to contractual obligations into a Community instrument and its modernization. 14/01/2003. COM (2002) 0654 final.
3. Komisijos 2005 m. kovo 14 d. Žalioji knyga dėl santuokos nutraukimui taikytinos teisės ir jurisdikcijos. COM (2005) 0082 galutinis.
4. Komisijos Žalioji knyga dėl mažiau administracinių formalumų piliečiams: skatinti laisvą viešųjų dokumentų judėjimą ir civilinės būklės aktų pripažinimą. KOM (2010) 747 galutinis.

5. Lakeno Europos Vadovų Taryba, Lakeno 2001 m. gruodžio 15 d. deklaracija dėl Sąjungos ateities, SN 273/01.
6. Tarybos generalinio sekretoriato 2009 m. liepos 23 d. aiškinamoji ataskaita dėl 2007 spalio 30 d. Lugane pasirašytos Konvencijos dėl jurisdikcijos ir teismo sprendimų civilinėse ir komercinėse bylose pripažinimo ir vykdymo. Briuselis, (01.10) (OR. en).

Tarptautinių teismų ir nacionalinių teismų praktika

Lietuvos Respublikos teismų praktika

1. Lietuvos Respublikos teismų praktikos, taikant tarptautinės privatinės teisės normas, apibendrinimo apžvalga Aprobuota Lietuvos Aukščiausiojo Teismo senato 2000 m. gruodžio 21d. nutarimu Nr. 28. *Teismų praktika* Nr. 14, 2001.

Europos Sąjungos Teisingumo teismo bylos bei išaiškinimai

1. Byla 22/70, *Komisija prieš Tarybą* (AETR) [1971] ECR 263, CMLR 335.
2. Byla C-283/81, *Srl Cilfit prieš Sveikatos apsaugos ministeriją,* [1982] ECR-3415.
3. Byla C-208/09, Ilonka Sayn-Wittgenstein prieš Landeshauptmann von Wien [2010] ECR I-13693
4. Byla C-391/09, Malgožata Runevič-Vardyn, Łukasz Paweł Wardyn prieš Lietuvą [2011] ECR I–03787.
5. ESTT 1993 m. kovo 19 d. nuomonė 2/91.
6. ESTT 2006 m. vasario 7 d. nuomonė 1/03 dėl Lugano Konvencijos.

Specialioji literatūra

1. Barriati, S. *Cases and Materials on EU private International law*. Oxford and Portland, Oregon, 2011.
2. Basedow, J. EC Regulations in European Private Law. *Private Law in the International Area*. Hague: T.M.C. Asser Press, 2000, p. 17 – 32.
3. Betlem, G.; Hondius, E. European Private Law after the Treaty of Amsterdam. *European Review of Private Law*. Netherlands, 2001, p. 3 – 20.

4. Boele-Woelki, K. For Better and for Worse: The Europeanization of International Divorce Law. *Yearbook of Private International Law, Volume 12*. 2010, p. 1 – 26.
5. Boele-Woelki, K. *Perspectives for the Unification and Harmonisation of Family Law*. Intersentia, 2010.
6. Boele-Woelki, K. To Be or Not to Be: Enhanced Cooperation in International Divorce Law Within the European Union. *Victoria University of Wellington Law Review*, 2008, p. 779 – 792.
7. Boele-Woelki, K. Unification and Harmonization of Private International Law in Europe. *Law in the International Area*. Hague: T.M.C. Asser Press, 2000, p. 61 – 76.
8. Bogdan, M. *Consice Introduction to EU Private International Law*. Europa Law Publishing, 2006.
9. Borchardt, K. D. *The ABC of European Union Law*. Brussels, 2010.
10. Brownsword, R., *et. al*. *The Foundations of European Private Law*. Bloombsbury Publishing, 2011.
11. Burkhard, S.; Pfeiffer, T. *Study on the Interpretation of the Public Policy Exception as referred to in EU Instruments of Private International and Procedural Law*. [interaktyvus] [žiūrėta 2014-11-05] <http://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/etudes/join/2011/453189/IPOL-JURI_ET(2011)453189_EN.pdf>.
12. Bussani, M.; Werro, F. *European Private Law: A Handbook, Vol. I*. Carolina Academic Press: 2009.
13. Craig, P. *Competence and Member State Autonomy: Causality, Consequence and Legitimacy*. University of Oxford, 2009. [interaktyvus] [žiūrėta 2014-09-08] <http://ssrn.com/abstract=1474325>.
14. Craig, P., *The Lisbon Treaty, Law, Politics and Treaty Reform*. Oxford, Oxford University Press: 2010.
15. Craig, P.; de Burca G. *EU law text, cases and materials*. Oxford: Oxford University Press, 2011.
16. Dutta, A.; Frank, R.; *et al.* One name troughout Europe- Draft for a European regulation on the law applicable to names. *Yearbook of International Private Law, Vol. 15 (2013/2014)*, p. 31 – 37.
17. Eeckhout, P. *External Relations of the European Union: Legal and Constitutional Foundations*. London: Oxford University Press, 2004.

18. Freuthental, M. The Future of European Civil Procedure. *Electronic Journal of Comparative Law*. [interaktyvus] [žiūrėta 2014-10-30] <www.ejcl.org/75/art75-6.doc>
19. Horvath, Z.; Odor, B. *The Union after Lisbon – The Treaty reform of the EU*. Budapest: 2010.
20. Howell, L. *Developing Conceptualizations of Europeanization and European Integration: Mixing Methodologies.* Elmfield: 2002. [interaktyvus] [žiūrėta 2014-10-13] <http://aei.pitt.edu/1720/1/Howell.pdf >.
21. Jaaskinen, N. *Derinimasis prie Europos teisės*. *Bendra apžvalga ir Suomijos patirtis.* 1997.
22. Keinys, S., *et. al*., *Dabartinės lietuvių kalbos žodynas.* Vilnius: Lietuvių kalbos institutas, 2012.
23. Kohler, C. Towards the Recognition of Civil Status in the European Union. *Yearbook of International Private Law*. Vol. 15 (2013/2014), p. 13 – 29.
24. Kramer, X. E. *Current Gaps and future perspectives in European private International Law: towards a code on private international law*? Briefing Note European Parliament, 2012. [interaktyvus] [žiūrėta 2014-10-29] <http://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=2200977>
25. Kramer, X. E. *European Private International Law: The way Forward*. [interaktyvus] [žiūrėta 2014-10-24] <http://ssrn.com/abstract=2502232>
26. Kruger, T. *Civil jurisdiction rules of the EU and their impact on third states*. Oxford University Press, 2008.
27. Lagarde, P. The movement of civil-status records in Europe, and the European Commision's proposal of 24 April 2013. *Yearbook of International Private Law*. Vol. 15 (2013/2014), p. 1 – 12.
28. Leible, S.; Staudinger, A. Article 65 of the EC Treaty in the EC System of Competencies. *The European Legal Forum*. Munchen, 2000, p. 225 – 235.
29. Liubertaitė, L. Europos Sąjungos kompetencija privatinės teisės srityje: ribų beieškant. *Teisė*. 2011, 79 tomas: p. 92 – 106.
30. Liubertaitė, L., *Europos Sąjungos pirminės teisės įtaka valstybių narių daugiašalėms tarptautinės privatinės teisės normoms*. Daktaro disertacija. Socialiniai mokslai (teisė). Vilnius: Vilniaus universitetas, 2013.
31. Malatesta, A., et. al., The External Dimention of EC Private International Law in Family and Succes Matters. Padova: Cedam, 2008, p. 4. (cituota iš: Liubertaitė, L. Europos Sąjungos kompetencija privatinės teisės srityje: ribų beieškant. *Teisė*. 2011, 79 tomas)

32. Mamontovas, A. *Valstybių sudarytų tarptautinių sutarčių kolizijos ir jų sprendimo būdai.* Daktaro disertacija. Vilnius: 2012.
33. Maniokas, K. Europeizacijos sąvoka ir jos vieta Europos integracijos teorijose. *Politologija.* 2002, 4 (28), p. 95 – 120.
34. Martenczuk, B.; van Thiel, S. The External Dimension of EU Justice And Home Affairs: Evolution, Chalenges, and Outlook. *Justice, Liberty, Security. New challenges for EU external relations.* Brussels: University Press, 2008, p. 9 – 21.
35. McEleavy, P.; Schulz, A. The Accession of the European Community to the Hague Conference on Private International Law. *International and Comparative Law Quarterly*. Vol. 56, 2007. [interaktyvus] [žiūrėta 2014-11-24] <http://journals.cambridge.org/abstract_S0020589300070603> .
36. Migracija: 10 metų apžvalga. [interaktyvus] [žiūrėta 2014-09-17] <http://123.emn.lt/lt/bendros-tendencijos/migracija-10-metu-apzvalga> .
37. Mikelėnas, V. *Tarptautinės privatinės teisės įvadas*. Vilnius: Justitia, 2001.
38. Mizaras, V. Tarptautinės privatinės teisės vienodinimo Europos Sąjungoje rezultatai: reglamentai Roma I ir Roma II. I dalis. *Justitia.* 2008, 4 (70): p. 2 – 24.
39. Piris, J. C. *The Lisbon treaty: A legal and political anglysis*. Cambridge: Cambridge university press, 2010.
40. Rogerson, P.; Collier, J. *Collier's Conflict of Laws 4th ed.* Cambridge: Cambridge University Press, 2013.
41. Rott, P. *What is the Role of the ECJ in EC Private Law?* Hanse Law Review, Vol. 1., No. 1, 2005. [interaktyvus] [žiūrėta 2014-11-02] <http://www.hanselawreview.org/pdf/Vol1No1Art1.pdf>
42. Sapota, A. The Enhanced Cooperation – Is It An Instrument Efficient Enough To Avoid The Divergence Between The National Regulations of Private International Law in the EU? *Tarptautinės konferencijos „The interaction of national legal systems: convergence or divergente?" straipsnių rinkinys*. Vilnius: Vilniaus Universitetas, 2013, p. 287 – 292.
43. Smits, J. *The Making of European Private Law.* Intersentia, 2002.
44. Stone, P. *EU Private International Law*. Edward Elgar Publishing, 2010.
45. Struyven, O., *Exorbitant jurisdiction in the Brusselis Convention*. Faculteit Reichtsgeleerdheid, Katholieke Universitet Leuven. [interaktyvus] [žiūrėta 2014-10-05] <https://www.law.kuleuven.be/jura/art/35n4/struyven.htm>

46. Twigg-Flesner, C.; *et. al*., *The Cambrigde Companion to European Private Law.* Cambridge University Press: 2010.
47. Vadapalas, V. *Tarptautinė teisė.* Vilnius: Eugrimas, 2006.
48. Van Den Eeckhout, V. *Communitarization of Private International Law: Tendencies to « liberalise » International Family Law.* [interaktyvus] [žiūrėta 2014-10-08] <https://openaccess.leidenuniv.nl/bitstream/handle/1887/16146/microsoft;jsessionid=7B2C2AF3EA99F34E410E2355C24005A2?sequence=2>
49. Van Loon, H.; Schulz, A. The European Community and the Hague Conference on Private International Law. *Justice, Liberty, Security. New challenges for EU external relations.* Brussels: Brussels University Press, 2008, p. 257 – 302.

Slunksnytė, R. Europos Sąjungos kompetencija tarptautinės privatinės teisės srityje / tarptautinės teisės magistro baigiamasis darbas. Vadovė lekt. dr. Katažyna Mikša. Vilnius: Mykolo Romerio Universitetas, Teisės fakultetas, 2014.

ANOTACIJA

Baigiamajame magistro darbe siekiama pateikti Europos Sąjungos kompetencijos plėtrą tarptautinės privatinės teisės srityje skirtingų steigimo sutarčių plotmėje. Taip pat išsiaiškinti, ar pagrįstai priimami vidaus kompetencijai priskirtini teisės aktai ir ar teisėtai ES prie tarptautinių konvencijų prisijungia visų valstybių narių vardu.

Pirminės ir antrinės ES teisės analizė parodo, kad kai kuriais atvejais peržengiamos kompetencijos ribos kalbant apie bendradarbiavimo civilinėse bylose reguliavimą. Sąjungos institucijos priima privalomo pobūdžio teisės aktus, taip užkertant kelią nacionalinių kolizinių taisyklių taikymui. Tuo tarpu, pavyzdžiui, Sutartis dėl Europos Sąjungos veikimo numato galimybę tik patvirtinti suderinimo priemones tarptautinės privatinės teisės srityje. Tais atvejais, kai naudojamasi numanoma išorės kompetencija, valstybės narės įpareigojamos laikytis konvencijose numatytų reikalavimų, kai individualiai nėra prie jų prisijungusios.

Reikšminiai žodžiai:
Europos Sąjunga, tarptautinė privatinė teisė, kolizinės teisės normos, kompetencija.

Slunksnytė, R. European Union‘s Competence in the Field of Private International Law / Master degree final paper in International Law. Supervisor lect. doc. Katažyna Mikša. – Vilnius: Faculty of Law, Mykolas Romeris University, 2014.

ANNOTATION

This final master's research paper aims to establish the extent and development of the European Union’s competence in the field of private international law. In addition, to find out, whether reasonably or not the EU adopts legislation in the limits of internal competence and joins the international conventions on behalf of all Member States.

The analysis of primary and secondary EU law shows that in some cases Union goes beyond the limits of the competence when we are talking about the regulation of cooperation in civil matters. EU institutions use their competence to adopt regulations and that is why the application of national conflict of laws is prevented. In the meantime, for example, the Treaty on the Functioning of the European Union provides only an opportunity to adopt harmonization measures in the field of private international law. And in the cases where the EU enjoy implicit external competence, Member States are obliged to comply with the requirements provided for in the conventions, when the individually are not parties to them.

Key words:
European Union, private international law, conflict of laws, competence.

SANTRAUKA

Europos Sąjungos kompetencija tarptautinės privatinės teisės srityje – tai vienas klausimų, kurių reguliavimui pirmosios EB steigimo sutartys bei jų reformos nesuteikė dėmesio. Tai galima sieti su tuometiniais Bendrijų siekiamais tikslais, kurių pagrindinis – ekonominė integracija. Tačiau išaugęs tiek vidinių, tiek išorinių santykių srautas nulėmė kolizinių normų reguliavimo poreikį. Todėl galiojant Mastrichto sutarčiai, Sąjungos institucijos jau naudojosi teise koordinuoti valstybių narių veiksmus bendradarbiavimo civilinėse bylose srityje. Vėliau, Amsterdamo sutartis įtraukė nuostatas, kurios leido ES priimti atitinkamas priemones, jei tik jos susiję su tinkamu vidaus rinkos veikimu. Tuo metu pradėti reikšmingi darbai priimant ES reglamentus, skirtus tarptautinės privatinės teisės reguliavimui, kurie tęsiasi ir iki šiol. Naujausia - Lisabonos sutartis savo ruožtu nereikalauja priemonių priėmimo būtinybės sieti su vidaus rinka, o Sąjungai suteikiama kompetencija derinti valstybių narių teisės aktus aptariamoje srityje.

Kompetencija yra atitinkami leidimai ir ribojimai, nustatyti ES veiklai tarptautinės privatinės teisės srityje, kurie dažniausiai suprantami kaip teisės aktų priėmimas. Pažymėtina, kad kompetencija gali būti skirstoma į dvi rūšis, t.y., į vidaus ir išorės. Išorės kompetencijos ribose Sąjunga veikia kartu su valstybėmis narėmis, taigi, naudojasi pasidalijamąja kompetencija ir gali reguliuoti asmenų santykius priimant privalomus ES teisės aktus. Tuo tarpu išorės santykiuose, kur naudojantis numanoma išimtine kompetencija, Sąjunga dalyvauja Hagos tarptautinės privatinės teisės konferencijos veikloje bei tiek šios konferencijos priimtose konvencijose, tiek tarptautiniuose susitarimuose su kitomis valstybėmis ar organizacijomis.

Lingvistinė normų analizė suponuoja išvadą apie peržengtas suteiktos kompetencijos ribas: *expressis verbis* yra numatyta galimybė derinti priemones, tačiau priimdama reglamentus, Sąjunga jais suvienodina valstybių narių kolizines taisykles ir kartu užkerta kelią nacionalinių normų taikymui. Dar daugiau, reguliuodama tokias jautrias sritis kaip šeimos teisė, kai kuriais klausimais, pvz., tos pačios lyties asmenų santuokos, ES daro netiesioginę įtaką ne tik kolizinėms, bet ir materialinėms valstybių narių taisyklėms. Panaši situacija susiklosto ir kalbant apie naudojimąsi išorės kompetencija. Argumentuodama tuo, jog tam tikrų tikslų gali pasiekti geriau nei pavienės valstybės narės, Sąjunga prisiima tarptautinius įsipareigojimus. Tačiau tokiu būdu valstybės narės yra priverstos jų laikytis, nepaisant to, jog pačios individualiai nėra prisijungusios.

SUMMARY

European Union‘s competence in the field of private international law is the issue which first Treaties of the European Community and their subsequent reforms did not give attention. This can be related to the main purpose of the Community - economic integration. However, increased quantity of both internal and external relations caused demand for regulation of conflict rules. Therefore, after Maastricht Treaty entered into force, institutions exercised their right to coordinate the actions of Member States in cooperation in civil matters. Later, the Amsterdam Treaty included provisions which allowed the EU to adopt appropriate measures, if only they concern to the proper functioning of the internal market. At the time there were started significant processes for adoption of measures for private international law. The latest - the Treaty of Lisbon, in turn, does not require the adoption of measures need to be linked with the internal market, and gives the competence to the Union to harmonize Member States' legislation in this area.

The competence is relevant permits and limitations imposed on EU activities in the field of private international law, which are usually understood as the adoption of legislation. It should be noted that the competence can be divided into two types, i.e., the internal and external. In the field of internal competence, EU shall act jointly with the Member States, therefore enjoys shared competence, so has the power to regulate the relationships between individuals with a legally binding EU legislation. Meanwhile, in the external relations where EU uses implied exclusive competence, it participates in the Hague Conference on Private International Law and the activities of the conference and conventions and international agreements with other countries or organizations.

Linguistic analysis of the norms imply a conclusion about crossed limits of the competence: there are *expressis verbis* provided possibility for the approximation of the laws and regulations of the Member States. But when the Union adopts regulations, it unifies conflict of laws rules of the Member States together and prevents the application of national rules. What is more, while regulating sensitive areas such as family law, on some issues, such as same-sex marriage, the EU has indirect influence not only the conflict but also the material of the Member States' rules. A similar situation arose in regard to the use of external competence. The Union assumes international obligations arguing that in such way certain purposes can be achieved better. However, in this way, Member States are obliged to comply with them, despite the fact that individually they are not connected.

Forma patvirtinta Mykolo Romerio universiteto
Senato 2012 m. lapkričio 20 d. nutarimu Nr.1SN-10

PATVIRTINIMAS APIE ATLIKTO DARBO SAVARANKIŠKUMĄ

20 - -
Vilnius

Aš, Mykolo Romerio universiteto (toliau – Universitetas),

_____
(fakulteto / instituto, programos pavadinimas)

Studentas (-ė)_____,
(vardas, pavardė)

patvirtinu, kad šis rašto darbas / bakalauro / magistro baigiamasis darbas

„_____
_____“:

1. Yra atliktas savarankiškai ir sąžiningai;
2. Nebuvo pristatytas ir gintas kitoje mokslo įstaigoje Lietuvoje ar užsienyje;
3. Yra parašytas remiantis akademinio rašymo principais ir susipažinus su rašto darbų metodiniais nurodymais.

Man žinoma, kad už sąžiningos konkurencijos principo pažeidimą – plagijavimą studentas gali būti šalinamas iš Universiteto kaip už akademinės etikos pažeidimą.

_____ _____
(parašas) *(vardas, pavardė)*